

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΒΛΑΚΟΣ

N. A. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΔΑΚΤΩΡ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΗΣ ΓΕΝΕΥΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το 1941 εδημοσιεύθη στην "Εφημερίδα Ελλήνων Νομικών" μικρή μελέτη του κοινωνιολόγου Ε. Λεμπέση με τίτλο "Η τεράστια κοινωνική σημασία των βλάκων εν τω συγχρόνω βίω" (Εκδ. Φίλων, Γ' Εκδ, 1989, σελ. 121-160). Ο συγγραφέας ζητεί να κριθεί επιεικώς διότι στερείται βοηθημάτων μη γνωρίζων καμιά σχετική προεργασία. Κύριο μέλημα του Λεμπέση, πάντοτε επίκαιρο, ήταν η στηλίτευση της **αναξιοκρατίας** που κυριαρχεί στην κοινωνική ζωή με τη συνήθη επιτυχή αναρρίχηση των μετριοτήτων. Ο τύπος του "βλακός" κρίνεται από αυτόν στην ιδιότητα του ως "κοινωνικού αναρριχτικού". Και παρουσιάζει **κοινωνικώς** ιδιαίτερο ενδιαφέρον όταν αποκτά ηγετική θέση στη δημόσια ζωή η οποία, όπως λέγει (ίσως προφητικώς), μπορεί να φθάσει ακόμη και μέχρι του αξιώματος του Προέδρου Δημοκρατίας.

Το δοκίμιο του Λεμπέση, μικρό στην έκταση και, όπως ο ίδιος αναγνωρίζει, ατελές, αποτελεί κλασικό πυρήνα ως βάση για μια **ευρύτερη ανάλυση** του φαινομένου. Αυτή την περαιτέρω ανάλυση θα επιχειρήσω από την άποψη κυρίως και της **πολιτικής** σημασίας του βλακός, υπό δύο κύριες κατηγορίες (α) όταν αυτός επιπλέει ή και κυριαρχεί στον πολιτικό βίο ως στέλεχος πολιτικού κόμματος και (β) όταν επηρεάζει με την απόφασή του τον πολιτικό βίο, ως οπαδός, διαδηλωτής ή ψηφοφόρος.

Επιπλέον, το κυρίως δοκίμιο του Λεμπέση, καθώς και η επεξηγηματική του επιστολή (De imbecillitate) που το συμπληρώνει, πρέπει να τύχει ιδιαίτερας **περαιτέρω** ανάλυσεως ως προς την έννοια του "βλακός" από την άποψη της γνωσιολογικής λειτουργίας. **Ποια είναι η λειτουργία της σκέψεως;** Τούτο, διότι έτσι μόνο θα κατανοηθεί πλήρως η σημασία και η επιρροή των βλάκων στον σύγχρονο **πολιτικό** βίο. Υπάρχει και η πρόσθετη ελπίδα ότι, έτσι, θα γίνει πιο εύκολος ο εντοπισμός και η αποκάλυψις του πνευματικού αυτού είδους που λυμαίνεται τον πολιτικό βίο της χώρας μας και προσδιορίζει τις τύχες του Έθνους μας.

Στην κατωτέρω ανάλυση θα αναπτύξω το επιχείρημα ως εξής: Στην Εισαγωγή, θα εκθέσω περίληψη του περιεχομένου της μελέτης του Λεμπέση (με ελάχιστες μόνο κριτικές παρατηρήσεις) ως απαραίτητο **προοίμιο** για την ανάλυση που ακολουθεί. Στα επόμενα Κεφάλαια θα παρακολουθήσω τη σχετική νοητική εξεργασία από καθαρώς **γνωσιολογική** άποψη. Και θα εκθέτω, κάθε φορά, την επί μέρους ανάλυση στα πολιτικά φαινόμενα. Στο τέλος, παρεμβάλλω ένα Παράρτημα με παραδείγματα από την σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α'

ΤΟ ΔΟΚΙΜΙΟ ΤΟΥ ΚΑΘ. ΛΕΜΠΕΣΗ:

"Η κοινωνική σημασία των βλάκων"

Η συσπείρωση.

Ο Λεμπέσης θεωρεί τον διαφορισμό μεταξύ ευφυών και βλάκων ως απαραίτητο στοιχείο για την ύπαρξη κοινωνίας. Διότι, όπως λέγει χωρίς τον διαφορισμό δεν θα υπήρχε εκμετάλλευσις, επομένως και πολιτισμός. Ως εκ τούτου, κατ' αυτόν, η **πνευματική ανιοότης** αποτελεί γενεσιουργό αιτία της κοινωνίας (και ασφαλώς, όχι το αντίστροφο, όπως θα υπέθετε κανείς κατ' επέκτασιν της κοινωνικής θεωρίας του Ρουσσώ). Υπάρχει, αφ' ενός, μία κατωτάτη βαθμής βλάκων, οι οποίοι καταλαμβάνουν τις υποδεέστερες επαγγελματικές θέσεις στην κοινωνία. Εν τούτοις, κατά την περαιτέρω ανάλυση προκύπτει ότι η "εκμετάλλευσις", αντιθέτως από ό,τι θα ήτο έτοιμος να υποθέσει κανείς, απορρέει περισσότερο από τους βλάκες εις βάρος των ευφυών παρά το αντίστροφο. Διότι υπάρχει και μία άλλη, ανώτερη ομάς βλάκων "πλέον ενοχλητική της πρώτης", οι οποίοι "αναξίως κατέχουν σπουδαίας εν τη κοινωνία θέσεις". Όπως λέγει ο ίδιος, τα δικαιώματα (των πτωχών τω πνεύματι) "είναι εξησφαλισμένα ου μόνον, φευ, εν τω βασιλείω των ουρανών αλλ' έτι πλέον επί του γλοερού τούτου πλανήτου". Από αυτές τις παράδοξες θέσεις απορρέει και η κατά τον τίτλον του δοκιμίου "τεραστία κοινωνική σημασία των βλάκων".

Διακρίνονται δύο ομάδες βλάκων. Η πρώτη αφορά στις κατώτερες βαθμίδες, δηλ. στους "βλάκες" με τους οποίους ασχολείται ο νόμος, αστικώς και ποινικώς. Η δεύτερη, αφορά στους "βλάκες" του καθ' ημέραν βίου. Μόνον η τελευταία ομάς έχει **κοινωνιολογικό** ενδιαφέρον. Η βλακεία, ως κοινωνικό φαινόμενο, παρουσιάζει τις εξής εκδηλώσεις. Έμφυτη τάσις του βλακός, που απορρέει από το ένστικτο αυτοσυντηρήσεως, είναι να **συσπειρώνεται**, λόγω ελλείψεως ατομικότητος και κατά την αρχή της ελάχιστης προσπάθειας, με τους ομοίους του, σε πάσης φύσεως οργανώσεις, οι οποίες εξελίσσονται "εις **πλήρη βλακοκρατία**". Η ευκολία αγελοποίησεως οφείλεται σε λόγους αμύνης (η ισχύς εν τη ενώσει), διότι ο βλαξ αισθάνεται την ανάγκη να αποφύγει τον κίνδυνο της απομονώσεως.

Η ελευθερία της σκέψεως είναι μονίμως αντιπαθητική στους βλάκες. Ασφαλώς διότι τούτο απαιτεί πνευματικές ικανότητες που γνωρίζουν ότι δεν κατέχουν οι ίδιοι. Χαρακτηριστικό αυτής της ομάδος είναι η έλλειψις ιδίας γνώμης, η επανάληψις των "κλισέ", η ένταξις σε "συστήματα" (σοσιαλισμός, κομμουνισμός, φασισμός), η τάσις προς αγελαίεσ εμφανίσεις (κοσμικές συγκεντρώσεις, δεξιώσεις, μόδα κ.λπ) και διακρίσεις (τίτλοι, παράσημα κ.λπ.).

Περαιτέρω, διαισθάνονται ότι πρέπει να αποκλείσουν όλους όσους έχουν ανώτερες πνευματικές ικανότητες από τον στενό κύκλο της δράσεως των. Αυτή η **τάσις συσπειρώσεως** των βλάκων δημιουργεί τις "**κλίκες**". Πρόκειται περί "οργανωμένης αντιστάσεως προς τα άνω" για την **αποτροπή** της αναδείξεως του πράγματι ικανού προσώπου που θα τους επισκιάσει. Ο ανελθών βλαξ προωθεί εντός της κλίκας μόνον πρόσωπα κατώτερα από αυτόν σε θέσεις που δεν απαιτούν πραγματικά προσόντα "από του Προέδρου Δημοκρατίας μέχρι προέδρου ασημαντων Συλλόγων". "Ενός βλακός προκειμένου μύριοι έπονται" λέγει ο Λεμπέσης με χιούμορ. Κριτήρια για την επιλογή είναι η έλλειψη προσωπικότητος (χρόνια απουσία ιδίας γνώμης, φόβος διαφωνίας, ολιγόλογος ανιαρότης που περνά ως "βαθύνοια" κ.λπ.).

Τύποι "σοβαρών" βλάκων είναι, κατά Λεμπέσην, ο "ψωνίζων" (ακούει με συγκατάβαση ή ειρωνία χωρίς να εκφράζεται ή εκτίθεται) και ο causeur (λέγει σοβαροφανώς ό,τι έχει ακούσει και ό,τι είναι κοινώς αποδεκτόν, χωρίς δύναμη κρίσεως). Η ύπαρξις των βλάκων είναι απαραίτητη για τον κοινωνικό μηχανισμό. Η ομάς αυτή όταν κατέχει κατώτερες βαθμίδες στην κοινωνική ιεραρχία κυριαρχεί εκβιαστικά στα λοιπά μέλη της κοινωνίας (γραφειοκρατία, στενοκεφαλιά, αυστηρότης κ.λπ.).

Πονηρία

Ο Λεμπέσης διακρίνει και τον τύπο των ευφυών οι οποίοι ενστικτωδώς διαισθάνονται τον κοινωνικώς ανυπέβλητο ρόλο των βλάκων. Γι' αυτό και αποκτούν τη συνήθεια να "ποιούν την νήσσαν", "να κάνουν τον κουτό", να αποφεύγουν να "κάνουν τον έξυπνο", για να είναι πάντα συμπαθείς στους βλάκες που κατέχουν θέσεις. Και ορθώς, διότι ο βλαξ εκδηλώνει την πανικόβλητη κατάσταση αμύνης όπου συνεχώς ευρίσκεται με τον **φθόνο**, το μίσος, το θράσος, την ένστικτη καχυποψία και την **πονηρία** (κουτοπονηρία). Ο βλαξ είναι ζώνον πνευματικώς πανικόβλητο και η πονηρία είναι η ενεργητική όψις της καχυποψίας. Στην πονηρία περιλαμβάνεται κολακεία, ψεύδος, ραδιουργία, συκοφαντία, χαφιεδισμός, "ξεσκονίσματα", δουλοφροσύνη κ.λπ. Την ενεργό πονηρία ο Λεμπέσης αποκαλεί "επιτηδειότητα". Με τα μέσα αυτά, ο βλαξ φτάνει στον σκοπό του.

Απάτη

Ο βλαξ που αισθάνεται την έλλειψη πνευματικών μεσων ωθείται στην απάτη, δηλ. στην αποσιώπηση της αληθείας ή την παράσταση ψευδών πραγμάτων ως αληθινών. Έχοντας διαίσθηση της μειονεκτικότητας και αδυναμίας του, χρησιμοποιεί το ίδιο αυτό μέσο αμύνης με το παιδί. Τα έντιμα μέσα είναι δυσκολότερα. Γι' αυτό χρησιμοποιούνται μόνο από αυτούς που έχουν ατομική αξία. Η απάτη δεν ανάγεται στην ευφύια του απατεώονος, αλλά στην ευπιστία του θύματος. Ο εύπιστος, όμως, υφίσταται την απάτη διότι προϋποθέτει τα άλλα άτομα έντιμα (και συνεπώς ευφύα) ως εαυτόν. Τούτο είναι το μέγιστο των τεκμηρίων της πνευματικής του ανωτερότητας. Αυτό εξηγεί, κατά τον Λεμπέση, την θεωρούμενη "ευφύια" των ρωμιών απέναντι στους "κουτόφραγκους". "Όσον υψηλότερον επί των βαθμίδων της ευφύιας και του πολιτισμού ίσταται ένα άτομο ή ένας λαός (οι Ευρωπαίοι εν σχέσει με τους Ανατολίτας), τόσον πιο εύπιστος είναι".

Η παρατήρησις αυτή του Λεμπέση είναι ψυχολογικώς ορθή. Αλλά δεν πρέπει, νομίζω, να εκληφθεί ως αντίφασις στη γνωστή "ευκολοπιστία" του ελληνικού λαού που έδωσε αφορμή στον περίφημο στίχο του Σολομού "πάντα ευκσλόπιστος και πάντα προδομένος". Η "ευκολοπιστία" αυτή είναι μια ιδιόρρυθμη μορφή βλακειάς, θα έλεγα ότι αποτελεί απροσάρμοστη προέκταση του "παιδισμού", όπου το παιδί, κατά αναγκαία συνήθεια, αφήνεται στην "καλή προαίρεση" των γονέων του. "Δεν πάει το μυαλό" του ότι οι γονείς του μπορεί να το εξαπατούν. Είναι η περίπτωση του ενηλίκου βλακός ο οποίος επαφίεται στην "καλή προαίρεση" του "**πάτρωος**" πολιτικού ανδρός, συνδικαλιστού, "συμμάχου" κ.λπ., χωρίς να μπορεί να "πάει το μυαλό του" ότι ο "πάτρωον" τον βλέπει ως ένα πιόνι για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων του.

Ο Λεμπέσης παρατηρεί ότι η παραγωγή βλάκων δεν είναι ταξική. "Ο βλαξ υπουργός, ο αγόμενος και φερόμενος υπό των υπαλλήλων του και τα μέλη ενός εργατικού σωματείου, τα οποία εκμεταλλεύεται ο πονηρός εργατοκάπηλος, αποτελούν δύο αντίθετα παραδείγματα του γεγονότος ότι η βλακεία δεν έχει ταξική πατρίδα". Εν τούτοις λέγει ότι ο "γιος του μαμπαά" που στερείται προσωπικότητας θεωρείται "καλό παιδί" ενώ το "τέκνον του λαού" στην αυτή περίπτωση αποκαλείται "κόπανος". Η κοινή γνώμη εκλαμβάνει τους επιτηδείους ή απατεώονες ανήθικους μεν, αλλά υποδιαίρεσις του ευφυούς. Όμως το αντίθετο είναι ορθόν. Αποτελούν υποδιαίρεσις του βλακός διότι αυτός, λόγω ατροφίας του νοητικού μηχανισμού, γίνεται, ως ελέχθη, ανήθικος για λόγους αμύνης, δηλ. από σύμπλεγμα κατωτερότητας. Ουδείς άνθρωπος αξίας έχει ανάγκη να γίνει

επιτήδειος ή απατεών. Εάν ο βλαξ εξαναγκασθεί να δώσει μάχη (την οποία εκ συστήματος αποφεύγει) θα την δώσει με τα πνευματικώς ευκολότερα και συνεπώς **ανηθικότερα όπλα**: το ψεύδος, την διαστρόφη, την ραδιουργία, τη συκοφαντία. "Η ανηθικότης είναι αποκλειστικόν προϊόν των βλάκων".

Θα προσέθετα, με σημερινά παραδείγματα, ότι ο "αυριανισμός", ως γνωστό πολιτικό μέσο διεισδύσεως ενός κόμματος, αποτελεί ενσυνείδητη εκμετάλλευση της διάχυτης κοινωνικής βλακειάς. Αυτό, για τους "δέκτες", ενώ για τους εκμεταλλευτάς αποτελεί ένδειξη της πνευματικής των κατωτερότητας. Δηλαδή, τόσο ο πολιτικός ηγέτης που λανσάρει τον "αυριανισμό" όσο και οι δέκτες, θα κατετάσσοντο δικαίως από τον Λεμπέση στην αυτή κατηγορία του κοινωνικού βλακός.

Με αυτά, συμπληρώνεται η συνοπτική ανάλυσις του κυρίως Δοκιμίου του Έλληνο κοινωνιολόγου. Αποτελεί την περιγραφή της **κοινωνικής συμπεριφοράς** του βλακός, χωρίς να αναλύει τα **αίτια** της νοητικής και ψυχολογικής εξεργασίας.

Β'

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΒΛΑΚΟΣ

Το πρώτο μέρος του δοκιμίου του Ε. Λεμπέση αποτελεί, όπως είδαμε, περιγραφή της εκδηλώσεως του φαινομένου. Είναι το "ότι" και απαντά στο ερώτημα "quid facti". Το δεύτερο μέρος που ακολουθεί αποτελεί προσπάθεια καθορισμού της έννοιας του βλακός. Είναι το "διότι" και απαντά στο ερώτημα "quid juris". Τούτο ο Λεμπέσης αναλύει σε συμπληρωματική επιστολή του προς τον Διευθυντή της "Εφημερίδος Ελλήνων Νομικών" (1941) με τίτλο De Imbecillitate (Περί Βλακειάς). Και πρώτον λέγει ότι η Νομική Επιστήμη γνωρίζει δύο έννοιες του βλακός. Η μία, σε σχέση με το Αστικό Δίκαιο. Η άλλη, σε σχέση με το Ποινικό.

Κατά το **Αστικό Δίκαιο** (όπως αναπτύσσεται από τους Demolombe και Παπαρρηγόπουλο), "βλακεία είναι, κατά το μάλλον ή ήττον, **η εντελής** ατονία των πνευματικών δυνάμεων, εξ ης ουδεμίαν δύναται να συλλάβει **έννοιαν** ο πάσχων". Είναι δηλ. συνήθως οργανικόν **νόσημα**. Ειδικώς, ο Demolombe ομιλεί περί απουσίας **ιδεών**, δηλ. εννοιών αφηρημένων. Κατά το **Ποινικό Δίκαιο** (Ηλιόπουλος), "η βλακεία είναι αποτέλεσμα εμποδίσεως πνευματικής αναπτύξεως, με αιτίαν την εκ γενετής ή εξ επελθούσης βλάβης ενυπάρχουσαν έλλειψιν εις την διάπλασιν του εγκεφάλου. Εκδηλούται δε με την ανικανότητα προς κάθε διανοητικήν λειτουργίαν, ήτοι **σύλληψιν ιδεών** και μόρφωσιν εννοιών και κρίσεων". Προκύπτει, λοιπόν, ότι κατά την γενική νομικήν έννοια, ως βλακεία θεωρείται η **παντελής** αδυναμία προς σχηματισμόν **αφηρημένων εννοιών**. Δεύτερο σημαντικό χαρακτηριστικό είναι ότι η βλακεία είναι **βαθμική έννοια** (Gradbegriff), δηλ. παρουσιάζεται λιγότερο ή περισσότερο. Την Νομική έννοια ενδιαφέρει μόνο το "πλέον" (λέγει "εντελής"), η δε βλακεία, στο Δίκαιον, έχει καθαρώς ιατροψυχολογικήν έννοιαν.

Ο Λεμπέσης καθορίζει ότι η **κοινωνιολογική** άποψη ενδιαφέρεται για τον μικρότερο βαθμό βλακειάς που δεν υποπίπτει στη Νομική έννοια. Εν τούτοις, ο ορισμός του κοινωνικού βλακός παραμένει ο αυτός, όπως και του νομικού βλακός, δηλ. εμφανίζει "ατονία πνευματικών δυνάμεων και απουσίαν ιδεών", αλλά σε πολύ μικρότερο βαθμό. Ο κοινωνικός βλαξ κατατάσσεται μεταξύ των "ανωτέρων βλάκων" και τίθεται **εκτός** του αστικού και ποινικού νόμου. Η νομική έννοια θεωρεί την βλακειάν ως φαινόμενον "εγκεφαλικό", που πιστοποιείται επιστημονικώς. Αντιθέτως, η

κοινωνιολογική έννοια θεωρεί την βλακειάν ως φαινόμενο κυρίως "ψυχικό", που υπάγεται στις αναλύσεις της "ψυχολογίας βάθους". Στο βιβλίο μου "Η Προπαγάνδα", προτού γνωρίσω το έργο του Λεμπέση, αναλύω τον όρο "ψυχοπαθολογική βλακεία" (βλ. Β' εκδ., σελ. 34). Εκεί, ορίζω την βλακειάν ως "αδράνεια ενός βασικού νόμου της σκέψεως" (π.χ. του νόμου της αντιφάσεως). Αυτά όμως χρειάζονται ευρύτερη ανάλυση, η οποία δεν θίγεται στο σύντομο Δοκίμιο του Λεμπέση. Η ανάλυσις αυτή αποτελεί και το κυρίως περιεχόμενο του βιβλίου τούτου.

Κατά Λεμπέσην, η κοινωνιολογική έννοια του βλακός (αντιθέτως προς την νομικήν) εξηγεί και το φαινόμενο της **κοινωνικής ανόδου** του βλακός σε ανώτατα αξιώματα, ως π.χ. Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Ακολουθώς, ο Λεμπέσης εξετάζει την σχέσιν "βλακός" και "μετριότητος".

Λέγει δε, ορθότατα, ότι οι έννοιες συμπίπτουν πλήρως. Ο "κατώτατος βαθμός βλακειάς (δηλ. ο ολιγότερον βλαξ) είναι το αυτό πρόσωπο με τον κατώτατο βαθμό ευφυίας (δηλ. τον ολιγότερο ευφυή)". Έτσι, "ο εξυπνότερος μεταξύ των βλάκων, είναι ο βλακίστερος μεταξύ των ευφυών".

Επίσης, ως προς μίαν προηγούμενη παρατήρηση του κειμένου, εξειδικεύει ότι οι ευφυείς που "κάνουν τον βλάκα" για λόγους σκοπιμότητος, είναι απλώς ηθοποιοί και, ως εκ τούτου, το έργο τους είναι δύσκολο. Διότι οι βλάκες δεν "παριστάνουν", αλλά παίζουν εκ του φυσικού! Καταλήγει στην εξής ορθή παρατήρηση: "ούτε δικαιούται πας γλοιώδης τύπος να εμφανίζεται ως ευφυής χρησιμοποιών τα μέσα των βλάκων, όταν εξ ολοκλήρου ανήκει εις αυτούς ο ίδιος. Και ούτε είναι ψυχικός και ηθικός εύκολον εις τον πράγματι πνευματικώς ανώτερον άνθρωπον να μεταχειρισθεί ευτελή μέσα, έστω και ως ηθοποιός, έστω και εξ ανάγκης". Από αυτά, εικάζουμε ότι ο χρησιμοποιών ευτελή μέσα (π.χ. δημαγωγία, απάτη, μισοαλήθειες κ.λπ.) είναι κατ' ουσίαν και ο ίδιος βλαξ.

Παρατηρήσεις

Με αυτά τελειώνει το ιδιαίτερος σημαντικό τούτο Δοκίμιο του Κοινωνιολόγου Ε. Λεμπέση. Από την ανωτέρω έκθεση, θα συνοψίσω και τονίσω τις εξής παρατηρήσεις μου. Αναφέρονται στις εκδηλώσεις της παρουσίας του βλακός ως καθαρώς **κοινωνικού φαινομένου**.

α) Πρώτη σημαντική εκδήλωσις είναι η **τάσις συσπειρώσεως** σε ομάδες, οι οποίες, όπως λέγει ο Λεμπέσης, εξελίσσονται "εις πλήρη βλακοκρατίαν". Είναι γνωστόν ότι η αίσθησις "αδυναμίας", κυρίως φυσικής, είναι το αρχικό κίνητρο του ανθρώπου που τον ωθεί προς την σύστασιν ενός "κοινωνικού συμβολαίου" με θεμέλιο το ένστικτο της αυτοσυντηρήσεως. Μέσα στην ευρύτερη αυτή έννοια της κοινωνίας παρουσιάζονται τάσεις συνασπισμού σε μικρότερους κοινωνικούς κύκλους. Στον καθένα απ' αυτούς τους στενούς κύκλους, ισχύουν ιδιαίτεροι ηθικοί κανόνες, αλλά και ένας ιδιαίτερος τρόπος σκέψεως. Ο Λεμπέσης, λοιπόν, ορθώς αναφέρει αυτήν την βαθύτερη ψυχολογική ανάγκη του **πνευματικώς ασθενούς**, ο οποίος θέλει να **"ανήκει"** σε κάποιον κύκλο για λόγους αυτοπροστασίας. Είναι η περίπτωσις όπου ο βλαξ συσπειρώνεται σ' εκείνο τον κύκλο όπου **έτυχε** να περιπέσει, ή να **παγιδευθεί** (με τις γνωστές μεθόδους της προπαγάνδας).

Ο κύκλος αυτός μπορεί να είναι η ποδοσφαιρική ομάς, το "κόμμα", ένα κλειστό "σύστημα" ιδεολογίας (π.χ. μαρξισμός, φασισμός, αναρχισμός, θρησκευτική αίρεσις κ.λπ.), ή, ακόμη, και ένας "Αφέντης", γύρω από τον οποίον ο βλαξ συσπειρώνεται με τους λοιπούς δούλους υπό το έμβλημα της προσωπολατρείας. Στην περίπτωσιν αυτή ανήκει το πολιτικό φαινόμενο του "φανατικού οπαδού" ενός "Αρχηγού" κόμματος. Τούτον ακολουθεί πιστά σε όσα λέγει και πράττει, χωρίς ίχνος δυνάμεως κρίσεως.

Το συναίσθημα ότι **"ανήκει"** μαζί με άλλους όπου "και άλλοι" συμμερίζονται τη μοίρα του, ικανοποιεί στη συνείδηση του βλακός το ένστικτο της αυτοσυντηρήσεως και τον καθιστά "υπερήφανο". Αυτό είναι, όπως ορθώς διαβλέπει ο Λεμπέσης, το γενεσιουργό αίτιο της "κλίκας".

Είναι γνωστό το αίσθημα συσπειρώσεως που χαρακτηρίζει τις **μειονότητες** μέσα σε μια κοινωνία. Όσο μεγαλύτερο είναι το αίσθημα της · μειονεκτικότητας, ιδία της πνευματικής, τόσο εντονότερος είναι ο **φανατισμός** της δημιουργημένης "κλίκας", όπου το "Μέρος" (ο στενός κύκλος) καθίσταται το "Όλον". Ο φανατισμός συνεπάγεται την άρνηση της λογικής διαδικασίας της νοήσεως για λόγους καθαρά μεταφυσικούς (που εξηγώ δια μακρών στο βιβλίο μου "Στροφές και Αντιστροφές"). **Γί αυτό και οι όροι "φανατικός" και "Βλαξ" αποτελούν ταυτολογία.** Ορθώς, λοιπόν, και πάλιν ο Λεμπέσης διαβλέπει ότι η "**συσπείρωσις σε οργανώσεις**" (κόμματα, αιρέσεις, "συστήματα" κ.λπ.) εξελίσσεται σε "πλήρη βλακοκρατία".

β) Δεύτερη σημαντική παρατήρηση στο έργο του Λεμπέση είναι η **ηθική** σύσταση του βλάχου. Ορθώς ο Λεμπέσης διαβλέπει (αν και δεν το αναλύει), ότι η Ηθική είναι συνάρτηση πνευματικής ικανότητας και δυνάμεως κρίσεως. Οι "ηθικοί κανόνες" (δηλ. η φιλοσοφία του φέρεσθαι) μέσα σ' ένα κοινωνικό κύκλο, έλκουν την ισχύ τους από το θεμελιώδες ένστικτο της αυτοσυντηρήσεως¹. Εφ' όσον το ένστικτο αυτό αναφέρεται αποκλειστικά στο **απολύτως μεμονωμένο άτομο**, τότε όλα επιτρέπονται. Αλλά επειδή **κανένα** άτομο δεν είναι μεμονωμένο (ακόμη και ο Ταρζάν **εξαρτάται** από το ζωικό και φυτικό περιβάλλον του), γι' αυτό και το "φέρεσθαι" καθορίζεται από την "αυτοσυντήρηση" του **υπαρκτού** κύκλου. Είναι δηλαδή, αποτέλεσμα "συμβιβασμού" μεταξύ του ατόμου και των αναγκών του στενού κύκλου. Σ' αυτό τον κύκλο το "άτομο" **τυχαίνει** να ευρίσκεται. Εκεί, όμως, οφείλει να εξασφαλίσει την ύπαρξη του. Η a priori "τάσις συσπειρώσεως" του βλακός δημιουργεί την "κλίκα" (τον στενό κύκλο), η οποία, για να "αυτοσυντηρηθεί", ακολουθεί **δικό της κώδικα** ηθικής συμπεριφοράς. Και ο κώδιξ αυτός είναι απόρροια της πνευματικής και ψυχικής δυνατότητας του βλακός. Εξ ου η αναλγησία (προς τους εκτός κύκλου), ο φθόνος, το μίσος, το θράσος, η απάτη ή η πονηριά.

γ) Τρίτη παρατήρησις είναι η προβολή της **βαθμικής** έννοιας του βλακός (Gradbegriff). Υπάρχουν οι περισσότεροι ή λιγότεροι βλάκες. Αυτό εξηγεί και τον διαχωρισμό μεταξύ νομικής και κοινωνιολογικής απόψεως. Η Νομική ενδιαφέρεται για τον "κλινικώς" βλάκα, του οποίου η άνοια αποδεικνύεται επιστημονικώς. Βάσει τούτου, τον θέτει "υπό απαγόρευσιν" (Αστικό Δ.) ή τον απαλλάσσει, ως ανεύθυνο, πάσης τιμωρίας (Ποινικό Δ.). Η Κοινωνιολογία ενδιαφέρεται για τους ελαφρότερους "βαθμούς" της βλακειάς. Έτσι, τούτο δεν αποκλείει την κατάταξη μεταξύ των **κοινωνικών Βλάκων** και μιας εξαιρετης, αλλ' "αποκλειστικής", **διάνοιας**, όπως π.χ. φυσικού επιστήμονος, ηθοποιού, ποιητού, καλλιτέχνου, ιδιοφυούς "πτυχιούχου" κ.λπ. Τούτο θα αναλυθεί διεξοδικώς στα επόμενα.

δ) Οι ανωτέρω παρατηρήσεις οδηγούν τώρα στην ανάγκη του ακριβούς "**οριομού**" της βλακειάς. Νομικώς, όπως είδαμε, η βλακεία ορίζεται ως "αδυναμία συλλήψεως εννοιών" ή "απουσία ιδεών, δηλ. αφηρημένων εννοιών". Προς συμπλήρωση των ανωτέρω, απαιτείται τώρα η ακριβέστερη **διασάφηση της νοητικής λειτουργίας, δηλ. η γνωσιολογική άποψη**, που θα εκθέσω στην επόμενη συνέχεια. Από αυτή την ανάλυση, νομίζω ότι θα παρουσιασθεί ανάγλυφη και η **ιδιάζουσα πολιτική σημασία του βλακός.**

.....

1. Βλ. το βιβλίο μου "Ο Ηγέτης κατά τον Μακιαβέλλι", Παράρτ. § 5 (Η φιλοσοφία της Ηθικής)

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΒΛΑΚΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 1

Η ΓΝΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Είναι προφανές από τα προηγούμενα, ότι η ευφυΐα και η βλακεία, ως βαθμικά φαινόμενα της λειτουργίας του εγκεφάλου, καθορίζονται από τη δυνατότητα ή μη "συλλήψεως εννοιών". Η **ανάλυση της λειτουργίας του εγκεφάλου**, παρ' όλες τις προσπάθειες και την πρόοδο της επιστήμης, δεν έχει ακόμη επιτελεσθεί πλήρως και ικανοποιητικώς. Μέχρι στιγμής έχει λάβει δύο κατευθύνσεις. Η μία είναι η καθαρώς "επιστημονική". Προσπαθεί να εξερευνήσει τον υλιστικό μηχανισμό του εγκεφάλου (νευρόνια, ίνες συνδέσεως, ηλεκτροχημική λειτουργία κ.λπ.). Εκπληκτική όντως έκθεση των μέχρι τούδε ανακαλύψεων σ' αυτόν τον τομέα θα βρει ο αναγνώστης σε ειδική έκδοση του Scientific American (Σεπτ. 1979).

Η άλλη κατεύθυνση είναι καθαρώς θεωρητική και αποτελεί το αντικείμενο της Γνωσιολογίας, του πλέον σημαντικού κλάδου της Φιλοσοφίας. Αμέσως σχετικά προβλήματα είναι το πρόβλημα του "Λάθους" και της "Αλήθειας", της "Μεθόδου" (προς καθοδήγηση του πνεύματος), της "Λογικής", των "Κατηγοριών της Νοήσεως" κ.λπ. Με τα προβλήματα αυτά έχουν ασχοληθεί όλοι οι "φιλόσοφοι" με ιδιαίζοντως εξέχουσα την θέση του Πλάτωνος, του Αριστοτέλους, του Καρτέσιου και του Καντ. Η θεωρητική ανάλυση της **λειτουργίας της νοήσεως** μπορεί να εκτεθεί συνοπτικώς ως εξής.

Η σύνθεσις

Τα γνωστά "τεστ ευφυΐας", που καθορίζουν τον "συντελεστή ευφυΐας" (IQ), βασίζονται στην ικανότητα και ταχύτητα της νοήσεως να αποκτά άμεση αντίληψη των **σχέσεων**. Η σχέση ("προς τι") είναι η μεταξύ εννοιών αναφορά. Τούτο αποκαλύπτει μια **διπλή** δραστηριότητα της ανθρώπινης νοήσεως. Την πρώτη θα αποκαλέσω "κεντρομόλο", την δεύτερη "κεντρόφυγα". Σε διαλέξεις στην γαλλική ή αγγλική, χρησιμοποίησά τους όρους implosion και explosion. Η κεντρομόλος λειτουργία συνίσταται στην απλοποίηση του εξόχως πολλαπλού της φύσεως και είναι **συνθετική**. Πορεύεται από την πολλαπλότητα στην ενότητα, **από τα "πολλά" στο "εν"**. Π.χ. από την άπειρη ποικιλία μορφών μεταξύ ενός "κανίς" και ενός "μολοσσού", η νόηση συνθέτει τη συνοπτική έννοια "σκύλος". Η ενεργητική αυτή λειτουργία της νοήσεως παραμένει η ίδια, ανεξαρτήτως αν ο εξετάζων αυτήν είναι "πλατωνιστής" ή "εμπειριστής".

Κατά τον Πλάτωνα, ως γνωστόν, η έννοια **προϋπάρχει** της εμπειρίας (είναι δηλ. a priori). Και απαιτείται η αισθητική εμπειρία για να την "επεγείρει". Κατά τον "εμπειριστή" (Λοκ, Χιουμ), η έννοια συντίθεται **μετά** από πολλές αισθητικές εμπειρίες και αποθηκεύεται στην μνήμη ως "ιδέα" (είναι δηλ. a posteriori). Δεν γνωρίζουμε ακριβώς ποια "μορφή" έχει ακριβώς η έννοια αυτή, αποθηκευμένη στη μνήμη. Το γεγονός είναι ότι βλέποντας ένα λυκόσκυλο ή ένα κανίς, λέμε αμέσως "σκύλος" και το διαχωρίζουμε χωρίς δυσκολία από την έννοια "πρόβατο". Ο Καντ αντιπαρέρχεται το πρόβλημα ομιλών για "μονόγραμμα". Σήμερα, με τις γνώσεις μας μετά την ανάπτυξη της ηλεκτρονικής, μπορούμε να υποθέσουμε ότι η "αποθηκευμένη ιδέα" δεν είναι άλλο, παρά ένας συνδυασμός ηλεκτροχημικών κυκλωμάτων μέσα στον εγκέφαλο. Η ίδια διαδικασία συνθέσεως ισχύει και για τις "αφηρημένες ιδέες" (π.χ. ελευθερία, δημοκρατία κ.λπ.), οι οποίες, πράγματι, είναι σύνθεσις συγκεκριμένων **παραστάσεων**.

Όπως και να έχει το πράγμα, ανεξαρτήτως του τρόπου γενέσεως της έννοιας (ιδέας), τόσο ο πλατωνιστής όσο και ο εμπειριστής πρέπει να συμφωνήσουν σε ένα πράγμα. Ότι στην "αναγνώριση" του κόσμου που μας περιβάλλει, μεσολαβεί μια **ενεργητική** λειτουργία της νοήσεως. Στη **διάπλαση** της έννοιας, τούτο είναι η **συνθετική πορεία από την πολλαπλότητα προς την ενότητα**. Αυτήν αποκαλέσαμε "κεντρομόλον" (implosion).

Εντοπίζοντας, προσωρινά, την προσοχή μόνο σ' αυτήν την λειτουργία, θα παρατηρήσουμε τα εξής. Η ικανότης της **συνθέσεως** συγκεκριμένων εννοιών είναι κοινή και, θα έλεγα, ισοδύναμη για όλους τους ανθρώπους (πλην των παθολογικών περιπτώσεων που ενδιαφέρουν την Ιατρική και το Δίκαιον). Σ' αυτήν βασίζεται η ικανότης επικοινωνίας δια μέσου της γλώσσας. Εδώ δεν υπάρχουν νομίζω "βαθμοί" ευφύιας ή βλακειάς. Κοινή είναι η αντίληψις. Κάποια δυσκολία παρατηρείται στην αντίληψη των αφηρημένων εννοιών. Τούτο διότι αυτές συντίθενται από πολλαπλές παραστάσεις, αλλά δεν χρειάζεται να εισέλθουμε, ως προς αυτό, σε λεπτομέρειες.

Η ανάλυσις

Μέχρις εδώ τα πράγματα βαίνουν καλώς και όλοι οι άνθρωποι είναι... εξ ίσου ευφυείς! Όλοι ξέρουν να διακρίνουν τις τομάτες από τις πατάτες και τους σκύλους από τα πρόβατα. Εκεί που περιπλέκονται, είναι κατά την **δεύτερη λειτουργία της νοήσεως**, που αποκαλέσαμε "κεντρόφυγα" (explosion). Εδώ η ενεργητική διαδικασία συνίσταται στη **σύλληψη των σχέσεων** μεταξύ των ως άνω συντεθειμένων εννοιών. Η ατομική ικανότης και ο "βαθμός" ευφύιας είναι συνάρτηση ταχύτητας (**χρόνου**) και εκτάσεως (**χώρου**). Στη μέτρηση τούτων (συγκριτικώς με διάφορα άτομα) βασίζονται τα "τεστ ευφύιας", που καθορίζουν τον "συντελεστή" (Intelligence quotient, IQ).

α) Ως προς το στοιχείο του **χρόνου** (ταχύτης αντιλήψεως των σχέσεων), θα κάνουμε μόνο την εξής παρατήρηση. Εδώ, η σύγκριση μεταξύ διαφόρων προσώπων δεν είναι απολύτως προσδιοριστική του βαθμού ευφύιας ή βλακειάς εκάστου. Καθορίζει τον τύπο "ταχύνους" ή "βραδύνους", αλλά η χρονική διάρκεια που απαιτείται σε κάθε περίπτωση είναι αποτέλεσμα συγκριτικής εκτιμήσεως. Ένας "βραδύνους" μπορεί **τελικώς** να συλλαμβάνει τις σχέσεις τελειότερα από έναν "ταχύνοα". Εφόσον οι σχέσεις παραμένουν αμετάβλητες, όπως π.χ. ότι "η ένταξη στην ΕΟΚ συμφέρει την Ελλάδα", το να αντιληφθεί κανείς τούτο μόλις ύστερα από 14 έτη (κατά τα οποία διαρκώς επανελάμβανε "ΕΟΚ και ΝΑΤΟ το ίδιο συνδικάτο") είναι ισχυρή ένδειξη ότι πρόκειται περί άκρως σοβαράς περιπτώσεως "βραδύνοιας" που αγγίζει ίσως τα όρια της βλακειάς. Αλλ' εάν το διάστημα 14 ετών είναι όντως υπερβολικό, μια σχετική βραδύτης ωρών ή ημερών μπορεί να είναι πλήρως φυσιολογική.

β) Αντιθέτως, ως προς το στοιχείο της εκτάσεως (**χώρου**), τούτο ενέχει ύψιστη σπουδαιότητα. Διότι είναι απολύτως προσδιοριστικό του βαθμού ευφύιας ή βλακειάς, όπως θα αναπτύξουμε στα επόμενα.

Το Nexus

Τι συμβαίνει με την καθ' αυτό αντίληψη των σχέσεων (ασχέτως αν είναι ταχεία ή βραδεία); Οι σχέσεις αποτελούν ένα **πλέγμα** (nexus) αιτιών και αποτελεσμάτων, όπου κάθε έννοια είναι ταυτοχρόνως αιτία ή αποτέλεσμα ως προς άλλη. Είναι σαφές ότι το πλέγμα εκτείνεται **πριν, περι και μετά** την έννοια. Έτσι, οι έννοιες νοούνται σαν "σημεία" στον χώρο σε σχέση αλληλεπιδράσεως. "Δια γαρ την αλλήλων των ειδών συμπλοκήν ο λόγος γέγονεν ημίν", λέγει ο Πλάτων (Σοφ. 259 ε). Η **έκταση** του πλέγματος των σχέσεων, όπως είναι φυσικό, **ενέχει όλες τις ιδιότητες του χώρου**. Είναι δηλ. Ιόν συνεχής, 2ον άπειρος, 3ον ομοιογενής (χωρίς προνομιούχο τμήμα), 4ον ισοτροπική (χωρίς προνομιούχο κατεύθυνση) και 5ον τριδιάστατη.

Αυτά σημαίνουν ότι ο κόσμος που μας περιβάλλει παρουσιάζεται στο ανθρώπινο πνεύμα ως μια **συνεχής** (δηλ. χωρίς καμιά διακοπή) αλληλουχία σχέσεων **που εκτείνεται στο άπειρο**. Η

ενεργητική λειτουργία της νοήσεως είναι η πράξη της ερμηνείας και δομήσεως του κόσμου, σύμφωνα με την εκάστοτε σύλληψη του nexus των σχέσεων μεταξύ των εννοιών. Όπως θα δούμε, η **ένταση** της ευφύιας ή βλακειάς (δηλ. ο "βαθμός") είναι συνάρτηση της **εκτάσεως** του nexus που συλλαμβάνει η νόηση. Δηλαδή, όσο περισσότερη έκταση σχέσεων (πριν, περί και μετά την δεδομένη έννοια) μπορεί να συλλάβει το άτομο, τόσο πιο ευφύες είναι. Αντιθέτως, όσο πιο περιορισμένος είναι ο **εντοπισμός της προσοχής** του γύρω από την έννοια, τόσο πιο βλαξ παρουσιάζεται.

Τη νοητική αυτή διαδικασία την εκφράζει ο λαός με ποικίλες λέξεις και εκφράσεις. Λέμε π.χ. ότι κάποιος "έχει ευρύτητα αντιλήψεως", ότι "πάει μακριά το μυαλό του", ότι "είναι ευρύς νους". Ή λέμε, αντιθέτως, ότι κάποιος "είναι στενοκέφαλος", ότι "έχει παρωπίδες", ότι "δεν πήγε ο νους του", ότι "έχει μυωπία". Όλες αυτές είναι εκφράσεις που αναφέρονται στην **έκταση** του χώρου, όπως είδαμε, δηλ. στην έκταση του δικτύου των σχέσεων. Ο ευφύης είναι αυτός που "έχει ευρύτητα αντιλήψεως", ο βλαξ είναι αυτός που "δεν πήγε ο νους του". Ανάλογα με την "έκταση" (μεγαλύτερη ή μικρότερη) της αντιλήψεως των σχέσεων βρίσκουμε και τον "βαθμό" της ευφύιας ή της βλακειάς. Έτσι εξηγείται αυτό που είπαμε ότι η βλακεία είναι "βαθμική" έννοια (Gradbegriff).

Τύποι ατόμων

Αλλά από την ανωτέρω ανάλυση προκύπτει και κάτι άλλο. Ότι δηλ. ο βαθμός ευφύιας ή βλακειάς είναι σχετικός και ως προς το αυτό πρόσωπο. Μπορεί δηλ. ο ίδιος άνθρωπος να είναι **κατά περίπτωση** ευφύης ή βλαξ. Πράγματι, μερικά πρόσωπα έχουν την ικανότητα να συλλαμβάνουν το δίκτυο των σχέσεων μόνο **ως προς ένα ειδικό θέμα** (εξειδίκευσις). Ενώ τα ίδια πρόσωπα είναι τελείως ανίκανα να συλλάβουν τις απώτερες συνέπειες των πράξεων τους ως προς άλλο θέμα. Έτσι εξηγείται γιατί υπάρχει σύνθηρες το φαινόμενο βλάκων στον καθημερινό κοινωνικό ή επαγγελματικό ή πολιτικό βίο, οι οποίοι όμως έχουν τίτλους σπουδών με "άριστα". Η το αντίστροφο, ανθρώπων οι οποίοι απέτυχαν στις σπουδές, αλλά διέπρεψαν στη ζωή ή σε μιαν ειδική δραστηριότητα. Όπως θα δούμε, στη διεύρυνση του δικτύου των σχέσεων συντελεί ο **διάλογος** και σ' αυτήν ακριβώς τη διαδικασία της σκέψεως αναφέρεται (από έμφυτη διαίσθηση του λαού) η παροιμία ότι "οι Χιώτες πάνε δυο δυο" (Βλ. Κεφ. 8).

Στην ανωτέρω περίπτωση, πρόκειται για την "εξειδίκευση" που μπορεί να οφείλεται σε δύο αίτια: α) στην μόρφωση και το περιβάλλον, δηλ. σε επίκτητες ιδιότητες, β) στην ιδιοφυία του ατόμου, δηλ. σε έμφυτες ιδιότητες. Αυτό εξηγεί γιατί ένα άτομο που είναι ιδιοφυία ή και μεγαλοφυία σε μια ειδική εκδήλωση (μαθηματικά, φυσική, ζωγραφική, μουσική κ.λπ.) μπορεί να είναι μόνιμα βλαξ σε λοιπές εκδηλώσεις.

Ο Πολιτικός

Μια τελείως ιδιόρρυθμη περίπτωση συνιστά η **Πολιτική**, και τούτο, συνήθως, έχουμε την τάση να το ξεχνάμε. Διότι η Πολιτική, αντιθέτως από τις άλλες τέχνες ή επιστήμες, δεν επιδέχεται εξειδίκευση. Η έννοια της λέξεως "πολιτικός" αναφέρεται στο άτομο που θα μπορούσε να αναλάβει την διοίκηση μιας "Πολιτείας". Αλλ' ακριβώς, η "Πολιτεία" είναι μια εξόχως συνοπτική έννοια. Διότι μέσα στην Πολιτεία υπάρχουν **όλοι** οι κλάδοι του ανθρώπινου επιστητού και της ανθρώπινης δραστηριότητος (επιστήμη, τέχνη, ηθική κ.λπ.). Γι' αυτό και ο "πολιτικός" **οφείλει** να είναι εξόχως συνοπτικό πνεύμα. Σ' αυτόν, η **ευρύτης** του πλέγματος των σχέσεων πρέπει να περιλαμβάνει την αντίληψη (πριν, περί και μετά την εκάστοτε δεδομένη έννοια) όλων των κλάδων του επιστητού (δηλ. να είναι σε θέση να **αντιλαμβάνεται με ευρύτητα πνεύματος** προβλήματα φυσικά, οικονομικά, καλλιτεχνικά, αισθητικά, νομικά, ηθικά, ψυχολογικά κ.λπ.). Γι' αυτό και οι ιδιοφυείς μεταξύ των πολιτικών ανδρών αποτελούν **σπάνιο** είδος (Λυκούργος, Σόλων, Νουμάς, Ιουστινιανός, Καρολομάγνος, Βίσμαρκ, Τσώρτσιλ, κ.ά.), ενώ ο **εξειδικευμένος Βλαξ** είναι το τρέχον νόμισμα στην πολιτική¹.

1. Η "εξειδίκευση" του βλακός στην πολιτική συνίσταται στην αποκλειστική ικανότητα να εξασφαλίζει ψήφους (με ψέματα, απάτη αντιοικονομικές παροχές κ.λπ.).

Στις ανωτέρω περιπτώσεις, όπως είδαμε, το ίδιο άτομο μπορεί να είναι μόνιμα ευφύες ως προς μία μόνο κατεύθυνση (προσανατολισμό) του πλέγματος των σχέσεων, ενώ είναι μόνιμα βλαξ ως προς τις λοιπές κατευθύνσεις, θα σημειώσουμε όμως και την περίπτωση όπου το ίδιο άτομο μπορεί να παρουσιάζεται όχι μόνιμα, αλλά **περιστασιακά** βλαξ. Τούτο συμβαίνει όταν, για διάφορους λόγους, επέρχεται **παροδικός** εντοπισμός της προσοχής. Οι λόγοι είναι π.χ. ασθένεια, συναισθηματισμός, παραπλάνησις, νωχέλεια, έρωσ κ.λπ., όπως θα δούμε στη συνέχεια αυτού του βιβλίου.

Είναι λοιπόν προφανές ότι ο **κύριος** καθοριστικός παράγων του βαθμού ευφύας ή βλακειάς δεν είναι η ταχύτης αντιλήψεως (ταχύνοια ή βραδύνοια). Οι βόρειοι λαοί, π.χ. θεωρούνται βραδύνοες, αλλά έχουν, τελικώς, πολύ πιο συγκροτημένη σκέψη από τους "ταχύνοες" μεν, αλλ' άκρως επιπόλαιους και προχειρολόγους μεσογειακούς. Ο κύριος καθοριστικός παράγων παραμένει η ικανότης αντιλήψεως **της εκτάσεως των σχέσεων (πριν, περί και μετά την έννοια)**. Όταν ένας πολιτικός παρουσιάζει ανικανότητα στο να αντιληφθεί τις **απώτερες συνέπειες** των πράξεων του, δύο πράγματα μπορεί να συμβαίνουν, ή αδιαφορεί για το Έθνος του ή είναι βλαξ¹.

Πρέπει, λοιπόν, τώρα να εξετάσουμε, μέσα στην γνωσιολογική θεωρία, ποιοί είναι οι παράγοντες που μπορεί να "μπλοκάρουν" ή διευκολύνουν την **ευρύτητα** της αντιλήψεως.

.....
1. Πβ. κατωτ. Παράρτημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 2

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΝΟΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

Τα στοιχεία που υπεισέρχονται στη νοητική διαδικασία και, συνεπώς, καθορίζουν με την ελαττωματική λειτουργία τους τον βαθμό βλακειάς ενός ατόμου, τα διακρίνω σε συνειδητά και λανθάνοντα.

Η ικανότης (πλέον ή έλαττον) αντιλήψεως της **εκτάσεως των σχέσεων** προϋποθέτει την επιμελή συγκέντρωση όλων των συναφών στοιχείων (εννοιολογικών "σημείων"). Τούτο εξαρτάται από την **καιρική** συγκυρία (π.χ. επιστημονικές ανακαλύψεις και γνώσεις σε δεδομένη εποχή, δυνατές πληροφορίες, σκοποί δράσεως κ.λπ.). Τα στοιχεία αυτά δεν είναι πάντα συνειδητές γνώσεις. Μπορεί να είναι και λανθάνουσες, ως ένα σύνολο **βιωμάτων** (δηλ. άθροισμα απειροελάχιστων "μικροεποπτειών"), που έχουν αποθηκευθεί στη μνήμη, σε όλη τη διάρκεια της ζωής ενός ατόμου ("πέιρα").

Είναι φυσικό, ότι όσο πιο ψηλά στέκεται ένα πρόσωπο στην κοινωνική, επαγγελματική ή πολιτική ιεραρχία, τόσο πιο πολύ αυξάνει η **απαίτησις** ότι οφείλει να γνωρίζει τον μεγαλύτερο δυνατό αριθμό στοιχείων. Π.χ. τα στοιχεία (εννοιολογικά "σημεία") που καθορίζουν την ένταξη

της Ελλάδος στην ΕΟΚ είναι δεδομένα και συνειδητώς γνωστα σε όλους όσους ασχολούνται με το θέμα. Επιπλέον, υπεισέρχονται και λανθάνοντα στοιχεία, όπως π.χ. ιστορικά, πολιτιστικά, εθνολογικά κ.λπ., τα οποία συμβάλλουν στη νοητική διαδικασία. Η ορθή και έγκαιρη πρόβλεψη για την ένταξη ή μη της Ελλάδος καθορίζει και τον βαθμό ευφυίας ή βλακειάς.

Η επεξεργασία

Εφ' όσον τα στοιχεία είναι δεδομένα, ακολουθεί η κυρίως νοητική διαδικασία επεξεργασίας των. Αυτή θα καταλήξει στην τελική αντίληψη των σχέσεων μέχρι των απότερων δυνατών συνεπειών, **ούμφωνα με μια μέθοδο.**

Την μέθοδο αυτή της προοδευτικής πορείας από το "χωριστό" (distincte) εννοιολογικό σημείο προς την **εκάστοτε τελικίν ολότητα** των σχέσεων αναπτύσσει ο Descartes καθορίζοντας τέσσαρες κανόνες. Ο πρώτος κανών λέγει ότι πρέπει να **ξεχωρίσουμε** μια ιδέα σαφώς, ώστε να αποφύγουμε κάθε δυνατή σύγχυσιν ή σύντηξη. Και να συγκεντρώσουμε σ' αυτήν την προσοχή μας. Ο δεύτερος κανών λέγει ότι το δεδομένο σύνολο (που αποτελεί το "θέμα" μας) πρέπει να το **αναλύσουμε** σε όσες είναι δυνατόν παρόμοιες ιδέες, σαφείς και χωριστές. Ο τρίτος κανών λέγει ότι πρέπει να προωθήσουμε διαδοχικώς την σκέψη μας αρχίζοντας από τις πιο απλές ιδέες και προχωρώντας στις πιο **σύνθετες**. Και ο τέταρτος κανών λέγει ότι πρέπει να **αναθεωρήσουμε** την άνω εργασία με λεπτομερή απαρίθμηση (dénombrément) ώστε να βεβαιωθούμε ότι τίποτε δεν έχουμε παραλείψει.

Όμως, η "διεξοδική" (discursive) αυτή πορεία της νοήσεως (διάκρισις, ανάλυσις, σύνθεσις, αναθεώρησις) προς τη σύλληψη του ευρύτερου πλέγματος καθορίζεται πάντοτε από αίτια με προέλευση α) νοητική, β) ψυχολογική. Τα πρώτα αναφέρονται στην καθαρώς λογική εξεργασία, τα δεύτερα στη βούληση, κατά τον τρόπο που θα εκθέσουμε στα επόμενα κεφάλαια. Εφ' όσον η βούλησις **δεν παρεμβάλλεται ανασταλτικά** στη λογική διαδικασία (βλ. κατωτ. Κεφ. 9), τότε ο βαθμός ευφυίας ή βλακειάς εξαρτάται αποκλειστικά από την **καθαρή** λειτουργία της νοήσεως: όσο λιγότερη έκταση σχέσεων είναι σε θέση να "καταλάβει" ένα άτομο, τόσο περισσότερο βλαξ είναι. Τούτο αποτελεί μόνιμη κατάσταση, αντιθέτως προς τα ψυχολογικά αίτια που είναι, όπως θα δούμε, περιστασιακά.

Ο βαθμός βλακειάς ενός ανθρώπου μπορεί κάποτε να εξισούται με τον βαθμό βλακειάς ενός ζώου (ή και να τον ξεπερνά). Παράδειγμα: Αν τοποθετήσουμε στο κλουβί ενός πιθήκου μια μπανάνα τόσο ψηλά ώστε ο πίθηκος μπορεί να την φτάσει μόνο αν ανέβει σ' ένα κασόνι και χρησιμοποιήσει ένα ξύλο (τα οποία έχουμε τοποθετήσει κάπου μέσα στο κλουβί), τα πειράματα έχουν δείξει ότι ο πίθηκος είναι σε θέση να αντιληφθεί το σύμπλεγμα σχέσεων για να φθάσει τη μπανάνα. Άλλο παράδειγμα, από προσωπική μου εμπειρία: Προσφέρω σε κάποιον δυο κουλούρια δεμένα με σπάγγο και του λέγω να πάρει το ένα. Ο άνθρωπος προσπαθεί να λύσει το σπάγγο αλλά δεν το κατορθώνει. Τελικώς δεν παίρνει το κουλούρι του. Το μυαλό του δεν μπόρεσε να αντιληφθεί ότι αν δεν μπορεί να λύσει το σπάγγο, θα μπορούσε να κόψει το κουλούρι!

Η πολιτική σημασία παρόμοιου απολύτου βλακός είναι έκδηλη. Ο άνθρωπος είναι εφοδιασμένος με ένα εκλογικό βιβλιάριο και του ζητείται να ψηφίσει αν η Ελλάς θα πρέπει να γίνει μέλος της ΕΟΚ, ή εάν θα πρέπει να παραμείνουν οι βάσεις! **Πώς θα κρίνει;** Είναι, ευτυχώς, γεγονός ότι μεταξύ των ανθρώπων, η περίπτωση του απολύτου βλακός είναι σπάνια. Το ποσοστό είναι ελάχιστο και (όπως υποτίθεται) δεν αλλοιώνει αισθητά τη δημοκρατική διαδικασία. Απομένουν, όμως, πολλές άλλες περιπτώσεις, όπως θα δούμε! Αυτές έχουν γενικότερη εφαρμογή και, φυσικά, η πολιτική σημασία τους είναι καθοριστική.

Ο καθορισμός των εννοιών

Σημαντικές περιπτώσεις "νοητικού βλακός" αναφέρονται σε μόνιμες ή παροδικές **διαταραχές** κατά την λειτουργία της νοητικής διαδικασίας. Οι διαταραχές αυτές αφορούν α) στις **έννοιες** καθεαυτές, β) στη συμπλοκή των σχέσεων μεταξύ αυτών των εννοιών. Ποια στοιχεία της νοητικής διαδικασίας μπορούμε να ξεχωρίσουμε;

Όπως είναι γνωστό, οι "έννοιες" σχηματίζονται με την εφαρμογή ενός "**ορίου**" (κατηγορία του Περιορισμού, λέγει ο Καντ, "Πέρας" λέγει ο Πλάτων)¹ πάνω στο "περιβάλλον" που αρχικώς δίδεται ως **σύνολον** (κατηγορία της Ολότητας κατά τον Καντ, "Άπειρον" κατά Πλάτωνα). Τούτο αποτελεί μέρος της δραστηριότητας που ονομάσαμε "κεντρομόλο" (Implosion). Από το Όλον, λοιπόν, που "δίδεται", "αρνούμεθα" ένα κομμάτι και "καθορίζουμε" την έννοια. Γι' αυτό και κάθε καθορισμός συνεπάγεται άρνηση (omnis determinatio est negatio). Έτσι το Όλον, ο Κόσμος, χωρίζεται στην καθορισμένη "έννοια" ("ταυτόν" λέγει ο Πλάτων) και στο ακαθόριστο "άλλο" ("θάτερον" κατά Πλάτωνα)².

Είναι προφανές, ότι ο "καθορισμός" αυτός της έννοιας (δηλ. η "οριοθέτησις") είναι ανθρωπίνως **αυθαίρετη** (π.χ. από ένα ακαθόριστο αρχικό σύνολο καθορίζουμε σπίτι, δρόμος, πόλις, περιοχή κ.λπ.). Σε κάθε "έννοια" που καθορίζουμε, αντιστοιχεί, προς διάκριση, ένας ήχος ("λέξις"). Ο αριθμός των εννοιών που μπορεί να **διαπλάσσει** ο άνθρωπος (και συνεπώς των λέξεων) είναι άπειρος. Αποτελεί βασική πεποίθηση ότι οι έννοιες είναι καθαρό **δημιούργημα** (προϊόν) του ανθρώπινου λογικού, σύμφωνα με μια μέθοδο δεδομένη a priori. Συμφωνώ δηλ. με την άποψη του "νομιναλισμού" (ότι η έννοια είναι a posteriori), που αντίκειται στον πλατωνικό "ρεαλισμό", κατά τον οποίον η έννοια είναι δοσμένη a priori. Αυτά αρκούν ως προς τον καθορισμό των εννοιών³, θα τονίσω ιδιαίτερα το ανωτέρω πόρισμα: η οριοθέτησις της έννοιας είναι "ανθρωπίνως **αυθαίρετη**". Τούτο συνεπάγεται μια συχνότατη διαταραχή: την "**συμμεξί**" ή "**σύντηξι**" εννοιών που αλλοιώτικα θα μπορούσε να είναι, η κάθε μία, σαφής και **χωριστή** (βλ. κατωτέρω).

1. Πβ. Kant, KRV A80 B105 κε. Πλάτων, Φίληβος 23γ κ.ε.

2. Πλατ. Σοφιστής 255γ κ.ε.

Οι νόμοι της σκέψεως

Εφ' όσον καθορίστηκε η έννοια, η νόησις πρέπει τώρα να αποφεύγει τη "**σύγχυση**" μεταξύ των εννοιών. Προς τούτο, η ανθρώπινη σκέψις ακολουθεί τρεις θεμελιώδεις νόμους, των οποίων η αποκάλυψις οφείλεται στον Αριστοτέλη. Πρόκειται για τον Νόμο της Ταυτότητας, της Αντιφάσεως και της του Μέσου Αποκλείσεως. Χωρίς την εφαρμογή αυτών των Νόμων, κάθε νοητική διαδικασία θα ήταν αδύνατη. Διότι η **σύγχυσις εννοιών** θα ήταν πλήρης. Τι συμβαίνει ακριβώς;

Εφ' όσον η νόησις έχει διαμορφώσει την έννοια (με την διαδικασία που αποκαλέσαμε "κεντρομόλο"), γνωρίζει αμέσως (δηλ. a priori) γι' αυτήν τρία πράγματα: Πρώτον, ότι είναι αυτό που είναι (**A=A, Ταυτότης**), δεύτερον, ότι δεν μπορεί να είναι ταυτοχρόνως και κάτι άλλο (όχι A, **Αντίφασις**), τρίτον, ότι δύο μόνον ενδεχόμενα υπάρχουν, ή θα είναι, ή δεν θα είναι (A ή όχιA, **Μέσου Απόκλεισις**). Όταν λέμε "πάρτο απόφαση, τα πράγματα είναι αυτά που είναι", εκφράζουμε

το Νόμο της Ταυτότητας. Κάθε a priori γνώσις δεν είναι άλλο παρά εσωτερική **εμπειρία** πάνω στον χώρο: το "βλέπουμε" ότι είναι έτσι.

.....
3. Βλ. περισσότερα στο βιβλίο μου "Νέοι Σωκρατικοί Διάλογοι" (Σιδέρης), σελ. 150 κ.ε.

Οι τρεις αυτοί Νόμοι αποτελούν πράγματι παραλλαγές του αυτού πράγματος (δηλ. του βασικού νόμου της Ταυτότητας), όπως φαίνεται από το εξής παράδειγμα: ο ήλιος είναι ήλιος (Ταυτότης), **δηλαδή** δεν μπορεί να είναι ταυτοχρόνως και φεγγάρι (Αντίφασις), **διότι** ή είναι ή δεν είναι ήλιος (Μέσου Απόκλεισις). Χωρίς την προσεκτική εφαρμογή αυτού του Νόμου, επέρχεται πλήρης σύγχυσις (νοθεία) εννοιών.

Είναι λοιπόν προφανές, ότι η παραβίασις αυτού του Νόμου συνιστά μια πολύ σοβαρή μορφή βλακειάς. Αλλ' ας προσέξουμε. Αν ο Νόμος αυτός της σκέψεως είναι θεμελιώδης και πρωταρχικός για την ανθρώπινη νόηση, **πώς είναι δυνατή** η τυχόν "παραβίαση" του; Αυτό θα δούμε στα αμέσως επόμενα.

Διαταραχές

Όλη η Λογική λειτουργία, η οποία και ξεκινά από το Νόμο της Ταυτότητας (ως πρώτο αξίωμα), είναι απόρροια της **εσωτερικής εμπειρίας του χώρου.** Αυτή η "γεωμετρικότης" της Λογικής εξηγεί και το **αυταπόδεικτο** των λογικών κρίσεων. Διότι "αυταπόδεικτο" είναι μόνο το "προφανές", δηλ. αυτό που έχουμε "προ οφθαλμών". Παραδεκτή "απόδειξις" είναι μόνο το "δείξιμο", η εξωτερική "εμπειρία". Στην περίπτωση όμως των "λογικών" αποδείξεων, αυτό που "φαίνεται μπροστά μας" δεν είναι άλλο από τον **χώρο** και την **σχέση των μερών του**. Ο χώρος ενυπάρχει στην ανθρώπινη νόηση και αποτελεί αυτό που αποκαλώ "οθόνη της συνειδήσεως". Είναι αδύνατον να έχουμε **οποιαδήποτε** αντίληψη (ακόμη και την αντίληψη του χρόνου), αν δεν την τοποθετούμε σε χώρο ("ο χώρος ουκ απόλλυται" λέγει ο Αριστοτέλης). Διότι το "πρότερον ύστερον" (χρόνος) γίνονται κατανοητά μόνον ως θέσεις σε χώρο. Τούτο αποτελεί μία ιδιόρρυθμη μορφή **εσωτερικής εμπειρίας** που προσδιορίζει όλη τη λογική λειτουργία, όπως υποστηρίζω δια μακρών στα βιβλία μου "Νέοι Σωκρατικοί Διάλογοι" (Σιδέρης), ιδία σελ. 141 272 και La théorie de l' espace, ιδία σελ. 273 295.

Η "σύντηξις" των εννοιών

Εν τούτοις, ο θεμελιώδης Νόμος της Ταυτότητας και Αντιφάσεως είναι τόσο κοινότυπα προφανής, ώστε δεν είναι αμέσως αντιληπτόν πόσο πολλοί είναι οι άνθρωποι που τόσο συχνά τον παραβιάζουν. Ούτε κατά ποίον, ακριβώς, τρόπο γίνεται η παραβίασις. Και πρώτον, υπάρχει και εδώ ο απόλυτος βαθμός βλακειάς, όπως παρουσιάζεται σε πρωτόγονους λαούς και διατηρείται στην πρώτη παιδική ηλικία.

Ο Levy Bruhl μελέτησε τη νοοτροπία των πρωτογόνων⁴. Από αυτόν μαθαίνουμε ότι η σκέψη τους "βρίσκεται αδιάφορη μπρος στην αντίφαση". Άλλοι πιστεύουν ότι είναι παπαγάλοι κόκκινοι, άλλοι ότι είναι ο ήλιος. Ο LB υποθέτει ότι η περίπτωση αναιρεί την υπόθεση ότι ο Νόμος της Ταυτότητας είναι δεδομένος a priori.

Δεν θα συμφωνήσω μαζί του. Διότι απλούστατα, ο νόμος είναι απόρροια της εσωτερικής εμπειρίας του χώρου. Και ο χώρος "για μας τους ανθρώπους τουλάχιστον", όπως θα έλεγε ο Καντ⁵,

είναι δεδομένος a priori. Αποτελεί την "οθόνη της συνειδήσεως". Αυτό που συμβαίνει είναι ότι ο πρωτόγονος εκφράζει **συμμετοχή** (δηλ. κράμα ή σύντηξη εννοιών) και νοεί την Δυάδα Εγώ Ήλιος ως **μιαν** έννοια. Γι' αυτή την συγκεκριμένη έννοια διαφυλάσσει, βέβαια, ακέραιη την εφαρμογή του Νόμου της Ταυτότητας. Η Δυάς, η Τριάς κ.λπ. θεωρείται ως Ενότητα, δηλ. ως μια ευδιάκριτη έννοια (με ευρύτερη "οριοθέτηση"), για την οποία ο Νόμος της Ταυτότητας παραμένει **απαραβίαστος**.

-
4. La mentalité primitive (Paris, 1925).
5. "Für uns Menschen wenigstens".

Πρόκειται δηλ. για "σύγχυση" ή σύντηξη, μεταξύ δύο, άλλως θεωρουμένων ως "χωριστών", ιδεών (Idées Distinctes). Και όχι για αναίρεση των Νόμων της Σκέψεως.

Εδώ χρειάζεται μια παρατήρησις. Όταν λέμε π.χ. "ο Κλεμανσώ είναι τίγρης", δεν πρόκειται για την αυτή λογική εξεργασία όπως στον πρωτόγονο του LB, ο οποίος ταυτίζεται με τον κόκκινο παπαγάλο. Στη δεύτερη περίπτωση πρόκειται περί **πλήρους** ταυτότητας. Στην πρώτη, προηγείται **αφαίρεσις** των συμβεβηκότων (κατόπιν αναλύσεως) και παρομοιώσις με μια μόνο ιδιότητα.

Αυτά σημαίνουν ότι εφ' όσον η έννοια τίθεται και το όριο διαγράφεται (χωρισμός του "αυτού" από το "έτερον"), έστω και αυθαιρέτως, ο νόμος της Ταυτότητας μένει **απαραβίαστος**. Διότι ο νόμος είναι, όπως είδαμε, αποτέλεσμα της εσωτερικής εμπειρίας του χώρου. Αυτό (οτιδήποτε) που είναι, είναι. Η **διαταραχή** επέρχεται στον τρόπο διαμορφώσεως της έννοιας. Όταν δηλ. η κάθε έννοια δεν τίθεται "σαφώς" και "χωριστά" διακεκριμένη. Συνεπώς, χαρακτηριστικό του πρωτόγονου είναι η **ανικανότης αναλύσεως και διακρίσεως** της έννοιας. Υπάρχει, αντιθέτως, η **τάσις της συντήξεως** των εννοιών, που φθάνει μέχρι την τελική σύντηξη Εγώ Σύμπαν⁶.

Επί πλέον, η τάσις προς την τελική σύντηξη εξηγεί και την αδιαφορία του πρωτόγονου προς τις ενδείξεις (και αποδείξεις) της εμπειρίας. Το ίδιο φαινόμενο προ λογικής σκέψεως παρουσιάζεται και σήμερα ακόμη, στον πολιτικό βίο, σε όσους επιμένουν να ταυτίζουν τον εαυτό τους με το "λαό" ή με το "Έθνος" ή με το "Κράτος" ή, ακόμη, και με μία κάποια "ιδεολογία". Έχουμε την ίδια περίπτωση με τον πρωτόγονο που ταυτίζει τον εαυτό του με τον κόκκινο παπαγάλο. Πρόκειται για "σύντηξη" εννοιών με ευρύτατη πολιτική σημασία.

.....
6. Υπενθυμίζω σε όσους γνωρίζουν την θεωρία της Ολοκληρώσεως, που αναπτύσσω στο βιβλίο μου "Στροφές και Αντιστροφές", ότι εδώ έχουμε την ένδειξη του "αυθόρητου" της "Αντιστροφής". Η σφαίρα της Αντιστροφής υπερέρχει της σφαίρας της Στροφής. Η πρώτη είναι αυθόρητη και φυσική. Η δεύτερη συνεπάγεται προσπάθεια! Γι' αυτό και η τάσις "συντήξεως" είναι τόσο συνήθης στον πρωτόγονο μέχρι την τελική σύντηξη Εγώ Σύμπαν. Πρόκειται για την "αντιστροφική" ορμή από τα Πολλά στο Εν.

Πολλοί άνθρωποι πιστεύουν στα αγαθά μιας ιδεολογίας (π.χ. του Μαρξισμού ή του σοσιαλισμού) ή σε άλλους ταυτισμούς, παρ' όλες τις αντιφατικές αποδείξεις της εμπειρίας για τις οποίες, όπως ο πρωτόγονος, δείχνουν πλήρη αδιαφορία. Πρόκειται για μιαν ακόμη ιδιόρρυθμη εκδήλωση του βλακός.

Στον πολιτισμένο άνθρωπο, η διαταραχή αυτή είναι πολύ συχνότερη απ' ό,τι μπορεί να νομισθεί. Πώς είναι δυνατή, μέσα στη νοητική διαδικασία, η σύντηξις των εννοιών και η

παραβίασις του Νόμου της Αντιφάσεως; Τούτο οφείλεται σε δυο κύριους λόγους συγχύσεως εννοιών, που έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό: την **απροσεξία**. Και θα έλεγα ακόμη και την **πνευματική τεμπελιά**, με την έννοια που θα έδινε στη λέξη η φράση του Πλάτωνος "ει ανδρείος ή και μη αποκάμνη ζητών" (Μένων, 81δ).

Πρώτος λόγος είναι ο **εντοπισμός της προσοχής** σ' ένα μικρό **τμήμα** του πλέγματος των σχέσεων. Δεύτερος λόγος είναι η τυχόν παραπλάνηση από τον **ήχο** ή, όπως θα δούμε, από τη συναισθηματική φόρτιση της **λέξεως**. Στην πρώτη περίπτωση, η αλληλουχία των σχέσεων είναι τέτοια, ώστε η Αντίφαση προβάλλει μόνο, αργότερα, σ' ένα **απώτερο** στάδιο, το οποίο το νοούν υποκείμενο δεν έχει τη δυνατότητα ή την ικανότητα ή την τόλμη να ακολουθήσει. Δεν είναι "ανδρείος" και "έχει αποκάμει ζητών".

Το παράδειγμα μας δίνει ο Παπικός Μεσαίων και η πρόσφατη ιστορία του Λενινισμού Μαρξισμού. Ο Μέγας Ιεροεξεταστής είχε τη βεβαιότητα ότι η έννοια του Χριστιανισμού δεν βρισκόταν σε αντίφαση με την έννοια του "ωτονταφέ". Υπήρχε πλήρης **ούντηξις** εννοιών. Και τούτο διότι είχαν "εντοπίσει την προσοχή" του σε μια μόνο άποψη, τον Σκοπό, και σ' ένα μόνο τμήμα του πλέγματος των σχέσεων. Παρομοίως, ο Ρώσος ιδεαλιστής που ήθελε "κοινωνική δικαιοσύνη" και "ευημερία", δεν έβλεπε την αντίφαση που ενυπήρχε ως προς αυτές τις έννοιες μέσα στο πλέγμα των σχέσεων Σκοπού και Μέσων. Και τούτο **πάλιν**, διότι δεν ήτο "ανδρείος" ώστε να ακολουθήσει με διαύγεια το πλέγμα των σχέσεων μέχρι των απωτέρων συνεπειών του και να επιζητήσει αποδείξεις. Ώστε να δει ότι αυτό που έκανε για να εξασφαλίσει "ευημερία", κατέληγε, σε τελευταία ανάλυση, σε "όχιευμερία", δηλ. σε Αντίφαση.

Το ίδιο και ο ιδεολόγος "αγωνιστής" στην Ελλάδα του ανταρτοπόλεμου (που μερικοί τον αποκαλούν "εμφύλιο") δεν μπορούσε να αντιληφθεί την αντίφαση μεταξύ της έννοιας των εγκληματικών μέσων που χρησιμοποίησε (καταναγκασμός, εκτελέσεις των αντιφρονούντων κ.λπ.) και του "ιδεολογικού" του σκοπού. Ο εξαγιασμένος Σκοπός και το Έγκλημα (η δολοφονία, η μισαλλοδοξία, η τρομοκρατία κ.λπ.) συντήκονται σε μια ενότητα. Την μορφή αυτή παραβίασεως του θεμελιώδους νόμου της σκέψεως εξ αιτίας του "εντοπισμού της προσοχής" σε τμήμα μόνο του συνεχούς πλέγματος σχέσεων, ο λαός αποκαλεί "τύφλωση" ή "εθελotuφλία" ή, όπερ το αυτό, φανατισμό⁷. Η **πολιτική** σημασία του είδους αυτού της βλακειάς είναι έκδηλη.

Ο δεύτερος λόγος παραβίασεως οφείλεται στη διατάραξη της συλλογιστικής διαδικασίας της νοήσεως, εξαιτίας των **ομόηχων** όρων (καθαρώς διανοητική διαδικασία) ή όρων με συναισθηματική φόρτιση (ψυχολογική διαδικασία). Αλλ' αυτά τα είδη του βλακός θα εξετάσουμε στα επόμενα.

.....
7. Για την έννοια του "φανατισμού" βλ. το βιβλίο μου "Στροφές και αντιστροφές".

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 3

Η ΣΥΓΧΥΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ

Στο προηγούμενο Κεφάλαιο εδείξαμε ότι η παραβίασις του Νόμου της Ταυτότητος, δηλ. η σύντηξις εννοιών, οφείλεται σε δύο κυρίως λόγους. Κοινό χαρακτηριστικό τους είναι η **πνευματική οκνηρία**. Ο πρώτος είναι ο **εντοπισμός της προσοχής** σε τμήμα του πλέγματος των σχέσεων. Ο δεύτερος, η **απροσεξία** ως προς το νόημα της λέξεως. Και οι δύο λόγοι οδηγούν σε

μια ειδική μορφή βλακός που είναι συνηθέστατη στον καθημερινό βίο. Ο "εντοπισμός της προσοχής" αναφέρεται στο πλέγμα (Nexus) των σχέσεων είτε στατικά είτε δυναμικά. Ενώ ο δεύτερος λόγος αφορά στην έννοια καθεαυτήν. Είναι φυσικόν να αρχίσουμε με την απλούστερη περίπτωση και αυτή είναι η ανάλυση του δεύτερου λόγου: πώς είναι δυνατή η σύγχυσις ως προς το **νόημα της λέξεως**; Ο Πλάτων εκφράζει αυτό το λάθος με την παρομοίωση του περιστερεώνα. Λέγει ότι όταν προσπαθείς να πιάσεις ένα περιστέρι, στην βιασύνη και σύγχυση πιάνεις άλλο αντ' άλλου. Πώς μπορεί να συμβαίνει αυτό στην λογική διαδικασία;

Κατά το βάθος

Έχουμε πει ότι σε κάθε έννοια αντιστοιχεί ένας ήχος, δηλ. μια λέξις. Συμβαίνει όμως (και αυτό σε όλες τις γλώσσες), το βάθος μιας έννοιας να εκφράζεται με πολλές διαφορετικές λέξεις ή, αντιστρόφως, μια λέξις να αναφέρεται σε διαφορετικές έννοιες. Κοινότατο παράδειγμα είναι η λέξις "πόδι". Είναι σαφές ότι το **βάθος** (Connotatio) της έννοιας διαφέρει εάν μιλούμε για το "πόδι του τραπεζιού" ή για το "πόδι του ανθρώπου". Είναι γνωστή η σύγχυση στη διαδικασία του συλλογισμού που οδηγεί αυτή η περίπτωσης. Στο σχολείο γελούσαμε με το απίθανο ενθύμημα ότι "το τραπέζι περπατεί". Εν τούτοις, στην καθημερινή ζωή το συλλογιστικό αυτό σφάλμα είναι πολύ συνηθέστερο απ' ό,τι νομίζεται και έχει πολύ σοβαρά επακόλουθα. Τούτο συμβαίνει συχνώτατα, π.χ., με την λέξη "δημοκρατία" όπου ο "συλλογισμός" είναι έτοιμος: "η δημοκρατία είναι το καλύτερο πολίτευμα, η Ανατολική Γερμανία έχει δημοκρατία, άρα η Ανατολική Γερμανία έχει το καλύτερο πολίτευμα". Το αυτό ισχύει και για τον "δημοκρατικό στρατό" του Μάρκου Βαφειάδη ή για την έκφραση "λοιπές δημοκρατικές δυνάμεις".

Το συνηθέστατο αυτό σφάλμα, κατά την λογική του Αριστοτέλους, αποκαλείται "**όρων τετράς**" (Quaternio Terminorum). Διότι ενώ κάθε συλλογισμός έχει τρεις μόνον όρους, η διαφορούμενη σημασία του ενός όρου (π.χ. "δημοκρατία", "ελευθερία" κ.λπ.) εισάγει μια τέταρτη έννοια λόγω του **ομόηχου** της λέξεως, στη μείζονα ή στην ελάσσονα. Κάποιος υπουργός του ΠΑΣΟΚ, μετά την εκλογική ήττα του 1990, εδήλωνε στην Τηλεόραση: "τα γεγονότα της Ανατ. Ευρώπης δεν σημαίνουν την ήττα του σοσιαλισμού. Η Ισπανία και η Γαλλία έχουν σήμερα σοσιαλιστικές κυβερνήσεις"! Για τη συνηθέστατη αυτή περίπτωση βλακός, ο λαός έχει προσφάτως διαπλάσει την παροιμιακή φράση "τι Λωζάννη, τι Κοζάνη". Το ομόηχο είναι άλλοτε συμπτωματικό και αθέλητο, άλλοτε **ηθελημένο** όπως γνωρίζει κάλλιστα η τακτική της Προπαγάνδας (βλ. μακράν ανάλυση στα βιβλία μου Η Προπαγάνδα, Β' Εκδ., και "Η Φιλοσοφία της Προπαγάνδας", Σιδέρης). Η σύγχυσις αυτή συνιστά μια μορφή βλακειάς η οποία δεν είναι καθόλου σπάνια και έχει σοβαρότατες πολιτικές συνέπειες.

Κατά το πλάτος

Αν το ανωτέρω είδος του βλακός οφείλεται σε απροσεξία ως προς το βάθος της λέξεως (Intention, Connotatio), υπάρχει και άλλο είδος που οφείλεται σε απροσεξία ως προς το **πλάτος** της λέξεως (Extension, Denotatio). Εδώ, συνήθως, το **μέρος εκλαμβάνεται ως το όλον**. Εμφανές παράδειγμα αυτού του είδους του βλακός μας δίνει ένας πολιτικός όταν, από το βήμα της Βουλής, λέγει: "Η Κυβέρνησις και ο ελληνικός λαός επιλέγει ποιες επενδύσεις είναι ωφέλιμες" (πβ την περίπτωση Σημίτη, κατωτ. **Παράρτημα** §2 και "Πολιτικά θέματα" 25.5.90).

Εδώ, ως "ελληνικός λαός" νοείται το 45% που εψήφισε την Κυβέρνηση το οποίον, επιπροσθέτως, προσωποποιείται και **ταυτίζεται** με τον Υπουργό ο οποίος τυχαίνει να αποφασίζει για μια συγκεκριμένη επένδυση! Έχομε δηλ. την περίπτωση της πλάνης "παρά την λέξιν" (In Dictione) όπου το μέρος λαμβάνεται ως όλον. Αλλά, ταυτοχρόνως, και την περίπτωση του προλογικού σταδίου του πρωτόγονου του Levy Bruhl ο οποίος, όπως είδαμε, ταυτίζει τον εαυτό του με τον κόκκινο παπαγάλο! Η μορφή αυτή βλακειάς (τόσο για τον λέγοντα όσο και για τον πρόθυμο δέκτη) έχει ευρύτατη πολιτική απήχηση.

Κατά το συμβεβηκός

Μια τρίτη περίπτωση συγχύσεως που θα έπρεπε, νομίζω, να κατατάξουμε στα σφάλματα "παρά την λέξιν" είναι όταν μια λέξις που χρησιμοποιείται "απλώς" νοείται ως να συνοδεύεται από μια τυχαία, "**κατά συμβεβηκός**", περίπτωση εφαρμογής της (A dicto simpliciter ad dictum secundum quid). Π.χ.: "η μορφίνη είναι επικίνδυνο ναρκωτικό, ο γιατρός δίνει στον άρρωστο μορφίνη, άρα ο γιατρός χορηγεί επικίνδυνα ναρκωτικά".

Το σφάλμα αυτό είναι συνηθέστατο και στην πολιτική ζωή. Οφείλεται στην πνευματική οκνηρία του ανθρώπου που δεν έχει ούτε την προθυμία ούτε την διανοητική δυνατότητα να προβεί σε εννοιολογική **ανάλυση**. Το είδος αυτό του βλακός ευρίσκεται ευρύτατα διαδεδομένο όχι μόνο στις μάζες αλλά και στο σύνολο της πολιτικής ηγεσίας. Ο βλαξ (πολιτικός ή πολίτης) δεν είναι σε θέση να αντιληφθεί ότι ένα μέτρο που πρέπει να ληφθεί για την θεραπεία ή την σωτηρία της οικονομίας, δεν είναι μέτρο "αντιλαϊκό" αλλά αναγκαίο. Ακριβώς όπως ο βλαξ δεν καταλαβαίνει την διαφορά μεταξύ "μορφίνης" ως παυσίπονου ναρκωτικού και "μορφίνης" ως επικίνδυνου ναρκωτικού. Η περίπτωση αυτή βλακειάς μπορεί να είναι και ηθελημένη π.χ. μεταξύ πολιτικών ή δημοσιογράφων. Διότι αυτοί βρίσκονται σε πλήρη επίγνωση ότι εκμεταλλεύονται τη φυσιολογική **πνευματική οκνηρία** της ατελεύτητης μάζας των βλάκων οι οποίοι περιλαμβάνονται στο "εκλογικό σώμα".

Ανακεφαλαίωσις

Στις ανωτέρω αναλύσεις βλέπουμε την περίπτωση του βλακός ο οποίος δεν είναι σε θέση να ξεδιαλύνει το πραγματικό νόημα μιας λέξεως. Η σύγχυσις αναφέρεται είτε στο **βάθος** (Connotatio) είτε στο **πλάτος** (Denotatio) της έννοιας, είτε στην επιλογή και κατά περίπτωση ταξινόμηση των **συμπτωματικών** κατηγορουμένων της έννοιας (Secundum Quid). Οι αιτίες της συγχύσεως είναι πολλαπλές.

Πρώτη αιτία είναι η φυσιολογική **νωθρότης** στην ανάπτυξη της σκέψεως. Είναι η περίπτωση του "μη ανδρείου" ο οποίος έχει "αποκάμει ζητών". Είναι αναμφισβήτητα μια περίπτωση βλακειάς στην οποία **όλοι**, κατά περίσταση, κινδυνεύουμε να υποπέσουμε ή έχουμε κατά καιρούς υποπέσει ανάλογα με την διάθεση (ή υγεία) της στιγμής. Στη "βαθμική" ταξινόμηση παρόμοιου βλακός ισχύει το ρητό "το δις εξαμαρτείν ουκ ανδρός σοφού".

Δεύτερη αιτία είναι η υπερβολική **ταχύνοια**, του είδους που παρουσιάζεται στους μεσογειακούς λαούς. Η σύγχυσις αυτή μεταβάλλει εύκολα τον "έξυπνο" σε "έξυπνάκια" και τούτο είναι ένα είδος βλακός, συνηθέστατο στην πολιτική ζωή της Ελλάδος. Δείγμα παρόμοιας συγχύσεως έδωσε ο Ανδρέας Παπανδρέου όταν, σε παρατήρηση του Καραμανλή ότι "η Ελλάς ανήκει στην Δύση" του απάντησε (κάτω από χείμαρρο χειροκροτημάτων!) "Όχι κ. Πρόεδρε. Η Ελλάς ανήκει στους Έλληνες"! Επρόκειτο περί της συγχύσεως του ταχύνοος "έξυπνάκια" ο οποίος παραβιάζει το βάθος της λέξεως, δρέποντας τα χειροκροτήματα των υπολοίπων βλάκων. Διότι, αν η Ελλάς ανήκει στη Δύση είναι ακριβώς **επειδή** ανήκει στους Έλληνες! (βλ. σειρά άρθρων μου στην "Εστία" με τίτλο "Η πορεία του Ευρωπαϊκού Πνεύματος" Αύγ. 1990 και το βιβλίο μου "Η διαμόρφωσις του Ευρωπαϊκού Πνεύματος").

Τρίτη αιτία είναι η παντελής έλλειψις **εξασκήσεως στην Λογική** η οποία αποτελεί το κύριο χαρακτηριστικό **νόσημα** της νεοελληνικής Παιδείας. Τα ανωτέρω είδη βλακειάς είναι θεραπεύσιμα αλλά ισχύει πάντοτε το πλατωνικό "ει ανδρείος η".

Τέταρτη αιτία του φαινομένου αυτής της βλακειάς είναι η φυσική μόνιμη διανοητική ανικανότης που οφείλεται σε γενετικούς ή φυλετικούς λόγους (π.χ. ιδιοσυγκρασία, ανατροφή, περιβάλλον, κοινωνικοί εθισμοί κ.λπ.).

Η σύγχυσις ξεδιαλώνεται αν μπορούμε να ζητήσουμε από τον δράστη τον ακριβή **ορισμό** της έννοιας που χρησιμοποιεί. Όταν π.χ. η κ. Μελίνα δηλώνει στην ελβετική τηλεόραση "είμαι μαρξίστρια" θα έπρεπε να υπάρχει κάποιος να την ρωτήσει: "δηλαδή τι **ακριβώς** εννοείς;" (Just what do you **mean?** όπως συνήθιζε να ερωτά ο G.E. Moore για να... εκνευρίζει τον συνομιλητή του!").

Είναι έκδηλος η επιρροή του είδους αυτού του βλακός στην διαμόρφωση της πολιτικής ζωής ενός τόπου. Στα επόμενα θα εξετάσουμε το είδος βλακείας που αναφέρεται στη σύγχυση περί το πλέγμα των σχέσεων την οποίαν έχω αποκαλέσει **εντοπισμό της προσοχής**". Η σύγχυσις αυτή είναι η πλέον πολυσιχιδής αλλά και η **πλέον σημαντική** ως προς την **πολιτική** σημασία του βλακός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4

ΣΤΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΣΥΜΠΛΟΚΗ

Σε προηγούμενο κεφάλαιο εδείξαμε ότι ο **κύριος** καθοριστικός παράγων του βαθμού ευφυίας ή βλακείας είναι η ικανότης αντιλήψεως, από το νοούν υποκείμενο, της **εκτάσεως των σχέσεων**. Τούτο εξετάζεται από δύο απόψεις: (α) Τη στατική συμπλοκή των εννοιών που αναφέρεται στη σύγχυση συσχετίσεων, (β) την δυναμική συμπλοκή που αναφέρεται στη σύλληψη των απώτερων συνεπειών μιας δεδομένης θέσεως. Η "στατική" συμπλοκή αφορά σ' αυτό που αποκαλούμε συνήθως "το προκείμενο" ή το "εξεταστέο θέμα". Τούτο διαστέλλεται από τα "εκτός θέματος".

Θα μιλήσουμε πρώτα, κατωτέρω, για τη **στατική** συμπλοκή των εννοιών. Πρόκειται για σύγχυση **συσχετίσεων** "έξω της λέξεως" (Extra Dictionem). Παρουσιάζεται με διάφορες, όπως θα δούμε, παραλλαγές. Κάθε μια, συνηθέστατη στον καθημερινό κοινωνικό και πολιτικό βίο, αποτελεί σοβαρή ένδειξη της παρουσίας του βλακός.

Αγνοια ελέγχου

Θεμελιώδες μειονέκτημα της ανθρώπινης διάνοιας είναι το πάντοτε **περιορισμένο** "οπτικό" πεδίο της. Τούτο την, εμποδίζει να έχει, αυτό που ο Καρτεσιος αποκαλεί, "ενόραση του παντός ταυτοχρόνως" (Intuition de tout à la fois). Γι' αυτό, βασική λειτουργία της νοήσεως είναι η προοδευτική πορεία, σκαλοπάτι σκαλοπάτι, από ιδέας εις ιδέαν. Την ορθή προοδευτική πορεία προσπαθεί να επιτύχει η "μέθοδος" του Descartes που είδαμε στο Κεφ. 2. Μ' αυτόν τον τρόπο η νόησις προβαίνει εκάστοτε στη σύνθεση μιας, περιορισμένης πάντοτε, ολότητας. Τούτο αποκαλείται "διεξοδικότης" (Discursivité). Πρόκειται δηλαδή για τον τεχνητό **τεμαχισμό** (τόσο σε χώρο όσο και σε χρόνο) μιας ενιαίας καταστάσεως σε τομείς ή τμήματα που έχουν τη μορφή κρίσεων, προτάσεων, λέξεων. Όλα συμβαίνουν ως εάν είχαμε έναν προβολέα και φωτίζαμε διαδοχικά τα τμήματα μιας σκοτεινής αίθουσας για να αποκτήσουμε, λίγο λίγο, γενική αντίληψη του περιεχομένου της.

Καθένα από αυτά τα "τμήματα" αποτελεί ένα **επί μέρους θέμα**, ενώ η σκοτεινή "αίθουσα" που έχουμε βάλει σκοπό μας να φωτίσουμε και ανιχνεύσουμε αποτελεί, σε μια δεδομένη στιγμή, το **κεντρικό θέμα**, που έχει τεθεί υπό έλεγχο. Είναι φανερό από το παράδειγμα ότι, εφ' όσον ο έλεγχος αφορά **μόνο** στην αίθουσα, ο τυχόν φωτισμός, με τον προβολέα, του διπλανού δωματίου, του σπιτιού ή της αυλής, αποτελεί σύγχυση συσχετίσεων και παραβίαση του νόμου της Ταυτότητας. Δηλ. συγχέουμε, στη δεδομένη ειδική περίπτωση, "ταυτόν" και "θάτερον", το "περί ου ο λόγος" με το "άλλο". Η ενέργεια αυτή είναι "άκαιρος", είναι σπατάλη χρόνου, είναι

"παντελώς εκτός θέματος". Το φαινόμενο είναι από τα συνηθέστερα στην καθημερινή ζωή. Αυτή η **περιττή** δραστηριότητα είναι μια ακόμη ασφαλής ένδειξις του βλακός. Τούτο λέγεται **"άγνοια ελέγχου"** (Ignoratio Elenchi) και παρουσιάζεται με διάφορες μορφές τις οποίες εκθέτουμε κατωτέρω.

Μετάβασις εις άλλο γένος

Είναι γνωστή η μέθοδος που χρησιμοποιεί ο Γάλλος κομμουνιστής ηγέτης Ζωρζ Μαρσαί για να ξεφύγει από μια ενοχλητική ερώτηση. Όταν τον ρωτούν π.χ., πως εξηγεί ότι ο λαός της Ανατολικής Γερμανίας δεν έχει φθάσει το οικονομικό επίπεδο που έχει εξασφαλίσει ο φιλελευθερισμός της Δυτικής Γερμανίας, ο γλαφυρός Μαρσαί δεν "τα χάνει". Αλλ' αρχίζει να ομιλεί ένα τέταρτο της ώρας, αναπτύσσοντας το ιδεολογικό σύστημα του Μαρξ, χωρίς να κάνει την παραμικρή νήξη ως προς το τεθέν ερώτημα. Στο τέλος της μακράς αγορεύσεως ο ακροατής έχει... ξεχάσει το αρχικό ερώτημα και του απομένει η εντύπωση των ηχηρών συναισθηματικών λέξεων περί... ισότητας, εκμετάλλευσης, ανεξαρτησίας κ.λπ. παρόμοια. Αλλά δεν έχει ακούσει, όπως λέγει μια πρόσφατη κοινή έκφραση, "τίποτα για την ταμπακέρα".

Στην περίφημη "δίκη του καλαμποκιού" στην Ελλάδα (θέρος 1990) το τεθέν θέμα ήταν η διεθνούς εμβέλειας **απάτη**, ύστερα από συσκέψεις επτά υπουργών και η διενέργεια, από το επίσημο κράτος, **πλαστογραφίας** εγγράφων με σκοπό την **εξαπάτηση** των εταίρων της ΕΟΚ. Με αποτέλεσμα να "πιαστούν" οι ευφυείς απατεώνες (δηλ. το επίσημο Κράτος) και να πληρώσουν βαρύτατο πρόστιμο από την τσέπη του ελληνικού λαού. Ήταν διασκεδαστικό το φαινόμενο των "υπουργών" οι οποίοι παρήλασαν στο δικαστήριο ως "μάρτυρες υπερασπίσεως". Τι είπαν; Όλοι διέρρηξαν τα ιμάτια τους ότι η βαθυνούστατη "απόφασις" για την εξαπάτηση των "συνεταίρων" του Κράτους ελήφθη "χάριν" του... εθνικού συμφέροντος"! Οι περισσότεροι "απεκάλυψαν" με σοβαροφάνεια ότι την απάτη "διεξάγουν και άλλοι εταίροι". Ο δε Κ. Λαλιώτης διεφώτισε το δικαστήριο με τον λογικό συλλογισμό ότι "εφ' όσον και άλλοι κλέβουν έπρεπε να κλέψει και η Ελλάς για να επέλθει... συμψηφισμός των κλοπών"! (Οι άνθρωποι αυτοί "εκυβέρνησαν" την Ελλάδα επί μια οκταετία με τα γνωστά αποτελέσματα). Το **τεθέν θέμα**, δηλ. η παραβίασις του Ποινικού Κωδικός, το πρόστιμο και η διεθνής διαπόμπευσις της Ελλάδος, ουδένα απησχόλησε! Δηλ. όλοι ευρίσκοντο "εκτός θέματος". Το θλιβερό αυτό φαινόμενον των βλάκων οι οποίοι παρήλασαν, δίνει γλαφυρό παράδειγμα του σφάλματος της **μεταβάσεως εις άλλο γένος** ή της **"ετεροζητήσεως"**. Είναι φανερόν ότι εάν το δικαστήριο ελάμβανε υπ' όψιν τα επιχειρήματα των "υπουργών" θα είχε δημιουργήσει... νομολογίαν. Σύμφωνα με αυτήν, κάθε μελλοντικός διαρρήκτης θα απηλλάσσετο διότι και... άλλοι κάνουν διαρρήξεις. Και θα είχε δικαιωθεί ο Καραγκιόζης ο οποίος είχε προηγηθεί του κ. Λαλιώτη σε ευφύια όταν εδήλωνε "εάν όλοι κλέβουμε, μπαρμπούλη μου, επέρχεται συμψηφισμός των κλοπών και τότε όλοι είναι ευχαριστημένοι"! Εν τούτοις το **θέμα** ήταν αν ο Α (και όχι κάποιος άλλος) διέπραξε ποινικόν αδίκημα.

Άλλο παράδειγμα ετεροζητήσεως έδωσε ο Ανδρέας Παπανδρέου όταν εδήλωσε ότι η παραπομπή του στο Ειδικό Δικαστήριο επιφέρει "ποινικοποίηση της πολιτικής ζωής". Οι οπαδοί του, που χειροκροτούν αυτό το επιχείρημα, δεν σκέπτονται ότι την "ποινικοποίηση" δεν την επιφέρει το "γένος" αυτών που κατηγορούν, αλλά το "γένος" αυτών που **διαπράττουν** το ποινικό αδίκημα! Διότι αν δεν είχε προηγηθεί η ποινική πράξις δεν θα είχε ακολουθήσει η ποινική δίωξις. Και η "πολιτική ζωή" θα είχε παραμείνει ανέπαφη και... αποποινικοποιημένη! Η ένδειξις αυτή του βλακός, αναφέρεται τόσο σ' αυτόν που προβάλλει το επιχείρημα όσο και σ' αυτόν που το αποδέχεται.

Ad hominem και ad rem

Παραλλαγή της "μεταβάσεως εις άλλος γένος" είναι το λεγόμενο επιχείρημα "Ad hominem". Τούτο αναφέρεται στις εξής περιπτώσεις:

α) Όταν, αντί να κρίνουμε αντικειμενικά (δηλ. ad rem) μια συγκεκριμένη πρόταση, επιτιθέμεθα κατά του πρόσωπου εκείνου ο οποίος την διατυπώνει. Παρέμεινε παροιμιώδης η φράσις του γραφικού Κουτσόγιωργα "εσείς δεν έχετε δικαίωμα δια να ομιλείτε" !

β) Όταν κρίνουμε μια πρόταση **μόνο** σύμφωνα με το **προσωπικό** μας συμφέρον. Ή την υποστηρίζουμε, όχι διότι είναι αντικειμενικώς ορθή αλλά διότι συμπαθούμε το πρόσωπο που την κάνει ή περιμένουμε προσωπικό όφελος. Στην περίπτωση αυτή αναφέρονται οι δύο γνωστές παροιμίες "ο παπάς ευλογεί πρώτα τα γένια του" και "αν δεν παϊνέσω το σπίτι μου...".

γ) Όταν το υποστηριζόμενο γίνεται αποδεκτό μόνον από ένα τμήμα εκείνων προς τους οποίους απευθύνεται, ενώ απορρίπτεται από άλλους. Παράδειγμα ο συλλογισμός: "η αφαίρεσις ανθρώπινης ζωής είναι αμάρτημα, η έκτρωσις είναι αφαίρεσις ζωής, άρα είναι αμάρτημα". Η λογική μορφή του συλλογισμού είναι απολύτως ορθή. Αλλά η μείζων πρότασις γίνεται αποδεκτή **μόνον** από μια ομάδα ανθρώπων. Και είναι σφάλμα όταν προβάλλεται ως πρότασις γενικής αποδοχής. Διότι υπάρχουν άλλοι που δεν την αποδέχονται στη γενικότητα της. Οι Σπαρτιάτες έρριχναν τα ελαττωματικά παιδιά στον Καιάδα διότι αυτό εθεωρείτο **προστασία της κοινωνίας**. Για τον ίδιο λόγο η πολιτεία βραβεύει τους "ήρωες" που αφαίρεσαν τη ζωή των επιτιθέμενων εχθρών. Η μορφή λοιπόν αυτή του Ad hominem (ή Ad homines) έχει μερική μόνον εφαρμογή. Ισχύει μόνο για όσους πιστεύουν στην αλήθεια της μείζονος ή της ελάσσονος. Υπάρχουν όμως άλλοι που πιστεύουν ότι η αφαίρεσις ζωής δεν είναι πάντοτε αμάρτημα (όπως στην περίπτωση **αμύνης**) ή ότι η έκτρωσις επιτρέπεται εν ονόματι της "ελευθερίας του ατόμου" ή της "αμύνης της κοινωνίας" (από τον υπερπληθυσμό).

Αυτά παραθέτω μόνον ως **παράδειγμα** ενός Argumentum ad homines. Ο αναγνώστης που θα με κατηγορήσει ότι πράγματι θέλω να υποστηρίξω εδώ τη μια ή την άλλη άποψη ας προσέξει. Διότι κινδυνεύει να περιπέσει στο σφάλμα της... "άγνοιας ελέγχου" ενώ θα ευρίσκεται "παντελώς εκτός θέματος"! Αυτό που θέλω να υποστηρίξω είναι ότι το Ad Hominem, όταν παρουσιάζεται υπό την α), β) ή γ) μορφή είναι μια ακόμη ένδειξις της παρουσίας του βλακός. Και η πολιτική σημασία αυτού του είδους είναι έκδηλη. Ευτυχής θα είναι η χώρα της οποίας οι πολίτες έχουν αποκτήσει (με εντατική άσκηση παιδείας) τη συνήθεια να μη συγχέουν τα "θέματα" και να κρίνουν το κάθε πρόβλημα Ad rem. Αλλά οι περιπτώσεις βλακός που αναφέρονται στη "στατική" συμπλοκή των εννοιών ("έξω της λέξεως") δεν ετελείωσαν ακόμη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5

Ο ΚΥΚΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΣ

Στο προηγούμενο Κεφάλαιο αρχίσαμε την εξέταση της "στατικής" συμπλοκής των εννοιών. Από τις συνηθισμένες παρεκκλίσεις "εκτός θέματος" που συνιστούν το γενικό σφάλμα "άγνοιας ελέγχου", αναφέραμε την "μετάβασιν εις άλλο γένος" ή "ετεροζήτησιν" και το Argumentum ad hominem, του οποίου διαγράψαμε την ευρύτερη έννοια.

Απομένουν, όμως, και άλλες διαταραχές νοητικής λειτουργίας. Αποτελούν αλάνθαστες ενδείξεις της παρουσίας του βλακός. Τις εκθέτουμε κατωτέρω.

Από τον 12ο αιώνα, που η δυτική Ευρώπη ανακάλυψε τον Αριστοτέλη, η εξονυχιστική ανάλυση της Λογικής και ειδικότερα του συλλογισμού (όπως την ανέπτυξαν οι Σχολαστικοί) απετέλεσε το **βάθρο** της διαμορφώσεως του Ευρωπαϊκού πνεύματος. Η πρώτη σοβαρή αμφισβήτησις του συλλογισμού έγινε στη Δύση από τον Βάκωνα (1561-1626).

Ήδη, όμως, ο οξυδερκής Αριστοτέλης είχε μιλήσει για μια σημαντική διαταραχή στην λειτουργία της νοήσεως. Την είχε αποκαλέσει "σόφισμα εκ λήψεως του ζητουμένου" ή "αιτήσεως του εν αρχή" (petitio principii). Δεν ετόνισε ότι η συλλογιστική διαδικασία διαποτίζεται από αυτό το σόφισμα, διότι είχε διαμορφώσει δική του αντίληψη περί επαγωγής (βλ. κατωτ.).

Ο Βάκων, όμως, επιμένει ότι **κάθε** συλλογισμός ενέχει αυτό το σφάλμα, είναι δηλ. κυκλικός (begging the question). Όταν η μείζων δηλώνει "**όλοι** οι άνθρωποι είναι θνητοί" και η ελάσσων "ο Σωκράτης είναι άνθρωπος", το επακόλουθο συμπέρασμα ("ο Σωκράτης είναι θνητός") δεν μας λέγει τίποτε το **νέον**. Διότι έπρεπε να το ξέραμε ήδη, όταν λέγαμε "**όλοι** οι άνθρωποι" (συνεπώς και ο Σωκράτης)! Δηλαδή, το "ζητούμενο" είχε ήδη "ληφθεί εν αρχή". Το επιχείρημα είναι **κυκλικό**.

Για το θέμα αυτό έχει χυθεί πολύ μελάνι. Κάποιος μάλιστα έχει πει ότι "όλα" τα επιχειρήματα είναι κυκλικά, αλλ' αυτό δεν έχει σημασία, αρκεί ο κύκλος να είναι... πολύ μεγάλος! Εν τούτοις, αυτό το "**όλα**" είναι το μεγάλο πρόβλημα. Και είναι τόσο εύκολη η χρήσις του, ώστε αποτελεί ειδική περίπτωση της "πολιτικής σημασίας του βλακός". Πότε το "όλα" είναι **νόμψο** και πότε όχι;

Επαγωγή και Γενίκευσις

Το πρόβλημα του "όλα" είναι συνάρτησις του προβλήματος της **επαγωγής** (induction). Με ποιο δικαίωμα μπορούμε να γενικεύουμε; Τι είναι αυτό που εγκαθιδρύει τις "Αρχές" και τους "Νόμους";

"Επαγωγική" λέγεται η πορεία από ειδική σε ειδική περίπτωση. Βλέπουμε ένα γκρουπ Σουηδών και κοιτάμε ένα ένα τα κεφάλια τους. Εάν μια μερική απαρίθμηση μας δείχνει ότι είναι ξανθά, έχουμε την τάση να διατυπώσουμε την γενική πρόταση "όλοι οι Σουηδοί είναι ξανθοί". Ο Αριστοτέλης, ο οποίος εχρησιμοποίησε τον επαγωγικό συλλογισμό στις επιστημονικές του έρευνες, φαίνεται σαν να επιθυμούσε την "**πλήρη**" επαγωγή, δηλ. την απαρίθμηση όλων των δυνατών περιπτώσεων. Αλλά η επαγωγική απαρίθμησης δεν μπορεί πάντοτε να είναι "πλήρης". Βλέπουμε από την παιδική ηλικία τον ήλιο να ανατέλει κάθε πρωί. Και δεν αμφιβάλουμε ότι **πάντα** θα συμβαίνει το ίδιο. Αλλά δεν ξέρουμε τι μπορεί να συμβεί αύριο. Η επαγωγική απαρίθμησης είναι δυνατόν να είναι "πλήρης" μόνο στην περίπτωση που ο αριθμός των αντικειμένων είναι αισθητά περιορισμένος. Εάν υπάρχουν τρία ξανθά παιδιά στο δωμάτιο, μπορούμε να πούμε "όλα τα παιδιά στο δωμάτιο είναι ξανθά". Αλλά δεν μπορούμε να πούμε ότι "όλοι οι Σουηδοί είναι ξανθοί"¹. Και δεν μπορούμε να λέμε "πάντα" για το μέλλον. Μπορούμε **μόνο** για το παρελθόν, εφ' όσον η επαγωγική επαλήθευσις μας το επιτρέπει.

Αυτά σημαίνουν ότι επί μεγάλου αριθμού περιπτώσεων, η επαγωγή είναι **ένδειξις**. Δεν είναι βεβαιότης. Εν τούτοις, ο "νους" οδηγείται στην **γενίκευση**. Η επιστήμη μπορεί και διατυπώνει "νόμους" ξεκινώντας από σειρά ειδικών παρατηρήσεων. Όχι, όμως, προτού τις υποβάλλει εις βάσανον, σύμφωνα με κανόνες που διδάσκει η "επιστημονική μεθοδολογία". Αλλά στην επιστήμη, προϋπόθεσις είναι ένα **Αξίωμα**, ως πρώτη γενίκευσις, που ισχύει χωρίς να έχει καμίαν απόδειξη. Η πρώτη αυτή γενίκευσις έχει τεθεί από τον Πλάτωνα, όταν αυτός λέγει: "της φύσεως απάσης συγγενούς ούσης" (Μένων 81δ). Το αξίωμα αυτό σήμερα καλείται "ομοιομορφία της φύσεως"

(uniformity of nature). Σ' αυτή την εύθραυστη **υπόθεση**, που πιστεύουμε τυφλά, στηρίζεται όλη η βεβαιότητα της επιστήμης. Η φωτιά θα καίει πάντα το ξύλο, διότι (υποθέτουμε ότι) η φύση δεν αλλάζει, ούτε "διαπράττει πηδήματα" (non fit saltus). Χωρίς αυτό το αξίωμα, η επιστήμη θα ήταν μόνον "ιστορία" (δηλ. τι συνέβη) και ποτέ "πρόβλεψις" (δηλ. τι θα συμβεί). Το μοναδικό στοιχείο "επιστημονικής" επαληθεύσεως είναι ότι **μέχρι τώρα** δεν έχει παρατηρηθεί ούτε μία περίπτωση **διαψεύσεως**, (αλλά το μέλλον μένει πάντα έκθετο).

.....
1. Κάποιος Άγγλος, όταν έφθασε στο Καλαί, είδε στην προκουμαία μία κοπέλλα με κόκκινα μαλλιά, χοντρή και κοντή, που έτρωγε ένα μήλο. Έγραψε λοιπόν σε φίλο του: Οι Γαλλίδες είναι ρούσες, κοντόχοντρες και τους αρέσουν τα μήλα.

Τώρα, η ακατανίκητη **τάσις** γενικεύσεως, είναι χαρακτηρισμού γνώρισμα μόνο της **ανθρώπινης** διάνοιας, θέλουμε να υποθέτουμε ότι τα περισσότερα ζώα ζουν μόνο με την περίπτωση της στιγμής και δεν μπορούν να προβούν σε γενικεύσεις. Το παιδί που έκαψε το δάκτυλο του στη φλόγα, ξέρει αμέσως ότι **όλες** οι φλόγες πάντοτε καίνε. Αλλά το έντομο που έκαψε τη φτερούγα του στη φλόγα, εξακολουθεί να επανέρχεται με αδιάπτωτη επιμονή. Αυτό σημαίνει ότι **μόνη** η επαγωγή, χωρίς γενίκευση, είναι μια μορφή βλακείας. Παράλληλα, όμως, είναι αυτονόητο ότι και η αντίστροφη τάσις, δηλ. η γενίκευση **χωρίς επαγωγή**, είναι επίσης αλάθητη ένδειξη του βλακός. Είναι φανερό, ότι μόνον οι γενικεύσεις που έχουν υποβληθεί στην βάσανο της επαγωγής, σύμφωνα με μια μέθοδο, είναι **νόμιμες**. Αλλά η νομιμότης αυτή δεν σημαίνει ποτέ ότι είναι και απολύτως ακριβείς. Είναι, απλώς, πιθανές ή πιθανότατες.

Ο ακριβής τρόπος επαληθεύσεως της επαγωγικής εμπειρίας καθορίζεται από τους κανόνες της "επιστημονικής μεθοδολογίας", η οποία όμως είναι "άλλο θέμα". Αυτό που ενδιαφέρει εδώ, είναι η ακατανίκητη τάσις της νοήσεως προς την γενίκευση, που αποτελεί μian ειδοποιό διαφορά του ανθρώπου από τα περισσότερα ζώα. Η αλληλουχία των ειδικών περιπτώσεων (μαζί με την διαδικασία της αφαιρέσεως) οδηγεί στην γενική έννοια. Όμως, η ενστικτώδης, ανεξέλεγκτη, αυθαίρετη γενίκευση, χωρίς την **πειθαρχία** της μεθόδου, είναι μια από τις πιο εμφανείς ενδείξεις της παρουσίας του βλακός. Όταν ακούτε κάποιον να σας λέγει "όλοι κλέβουν", μπορείτε με ήσυχη συνείδηση να τον κατατάξετε τελεσίδικα στο είδος.

Έλεγχος γενικεύσεως

Από όσα εκθέσαμε, γίνεται φανερόν ότι όλοι οι συλλογισμοί των οποίων η μείζων αναφέρεται στο "όλοι" είναι **ύποπτοι** (τούτο ισχύει και για την... ανωτέρω πρόταση!). Η άρσις της υποψίας εξασφαλίζεται μόνον από την προσεκτική εξέταση των επί μέρους ειδικών περιπτώσεων. Εν τούτοις, αυτή η εξέταση σπανίως γίνεται στην καθημερινή πράξη. Ιδιαίτερο γνώρισμα του βλακός είναι η σπουδή με την οποία προβαίνει σε γενικεύσεις ή τις αποδέχεται. Στο παράπτωμα αυτό όλοι μας είμαστε επιρρεπείς (Σημ.: το "όλοι" εδώ, αναφέρεται δυνητικά, επομένως δεν υπάγεται στον ανωτέρω κανόνα). Η πολιτική σημασία γίνεται έκδηλη, όταν οι γενικεύσεις αυτές έχουν πολιτικές συνέπειες. Και εδώ, το συνηθέστατο αυτό φαινόμενο της παρουσίας του βλακός, οφείλεται στην πνευματική οκνηρία και στην έλλειψη εντατικής **ασκήσεως παιδείας**. Είναι ιδιαίτερος επικίνδυνος, διότι ο εκάστοτε βλαξ που το διαπράττει, καλύπτεται κάτω από τον απατηλό μανδύα της "λογικοφάνειας". Και είναι ακριβώς αυτό το απατηλό "αυταπόδεικτο" που εκμεταλλεύεται το "θέατρο του παραλόγου".

Τώρα, η γενίκευσις ακολουθεί έναν στοιχειώδη κανόνα, ο οποίος εφαρμόζεται θετικώς και αρνητικώς, **θετική** λέγω την εφαρμογή που "επιβεβαιώνει" την γενίκευση. **Αρνητική**, εκείνη που

"αναιρεί" την γενίκευση. Το πρώτο επιτυγχάνεται με τη χρήση της **μερικής επαγωγής**. Κάνουμε δηλ. **επιλογή** μερικών ειδικών περιπτώσεων, που φαίνεται ότι βεβαιώνουν τον κανόνα. Λέμε π.χ., "όλοι οι πολιτικοί είναι διεφθαρμένοι". Και χρησιμοποιούμε δύο ή τρία μόνον ονόματα για να το... **"αποδείξουμε"**. Ή λέμε ακριβώς το αντίθετο, όπως π.χ. "οι Έλληνες πολιτικοί διακρίνονται για την τιμιότητα τους και την φτώχεια τους" (Παν. Κανελλόπουλος). Είναι φανερό, ότι καμία από αυτές τις προτάσεις δεν είναι ορθή στην **γενικότητα** της. Το αυτό ισχύει για μια σειρά από "γενικές" προτάσεις, οι οποίες επαναλαμβάνονται μηχανικά στον καθημερινό πολιτικό βίο. Κάνω μια πρόχειρη επιλογή: "Η δημοκρατική ελευθερία οδηγεί στη διαφθορά", "ο Έλληνας θέλει βούρδουλα" ή (αντιθέτως) "του Έλληνος ο τράχηλος ζυγόν δεν υποφέρει", "οι Αριστεροί είναι προοδευτικοί", "η Δεξιά είναι η συντήρηση", "ποτέ πια η Δεξιά" και άλλες παρόμοιες "βλακειές" των ουκ εστίν αριθμός. Εάν επιχειρήσει κανείς να τις αντικρούσει προτείνοντας μίαν εξαίρεση, ο βλαξ θα τον αποστομώσει με την συνήθη βλακώδη γενικότητα "η εξαίρεσις επιβεβαιώνει τον κανόνα" (ομολογώ ότι ουδέποτε κατάλαβα πως μια εξαίρεσις επιβεβαιώνει τον κανόνα!).

Η προστασία από τις γενικεύσεις που δεν είναι **νόμιμες** γίνεται με την **αρνητική** εφαρμογή του κανόνος της μερικής (ή ατελούς) επαγωγής. Υπενθυμίζω στον αναγνώστη το "λογικό τετράγωνο". Στις δύο άνω γωνίες τίθενται οι προτάσεις A και E, δηλ. οι **γενικές**, καταφατικές (A) ή αποφατικές (E). Στις κάτω δύο γωνίες, οι προτάσεις I και O, δηλ. οι **ειδικές**, καταφατικές (I) ή αποφατικές (O)² Η διαγώνιος του τετραγώνου μεταξύ A και O καθορίζει την "λογική" αντίφαση. Αυτό σημαίνει (κοντολογίς) ότι μπορούμε να αντικρούσουμε αποδεικτικά μια γενική καταφατική πρόταση (A) με την αντίστοιχη ειδική αποφατική (O). Η πρότασις "όλοι οι Σουηδοί είναι ξανθοί" καταρρίπτεται με την πρότασις "Ο Σουηδός Ολάφ είναι μελαχρινός" (δηλ. δεν είναι ξανθός). Η μέθοδος αυτή ήταν προσφιλής στον Σωκράτη για να καταρρίπτει τους προτεινόμενους "ορισμούς". Στη γενικότητα, αντέτασσε πάντα την **ειδική** περίπτωση που την αναιρούσε. Όταν λέμε "Οι αριστεροί είναι προοδευτικοί" ή "Οι δεξιοί είναι συντηρητικοί", οι προτάσεις **αναιρούνται** με την απλή **επίδειξη** της Ανατολικής και Δυτικής Γερμανίας, η **πολιτική** σημασία της μορφής αυτής του βλακός (θα τον πούμε: "ο βλαξ των γενικοτήτων") είναι έκδηλη.

.....
2. Τα γράμματα A,I από την λέξη Affirmo, τα E,O από τη λέξη Nego

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 6¹

Η ΑΙΤΙΟΤΗΣ

Έχουμε ήδη αναφέρει στα προηγούμενα (Κεφ. 2) τις δύο βασικές "κατηγορίες" της νοήσεως: την "ολότητα" και τον "περιορισμό" (κατά Καντ) ή "άπειρον" και "πέρας" (κατά Πλάτωνα). (Την ταυτότητα της καντιανής και πλατωνικής αναλύσεως υποστηρίζω δια μακρών στο βιβλίο μου La théorie de l' espace). Είδαμε ότι η **έννοια** είναι αποτέλεσμα εφαρμογής του "περιορισμού" πάνω στη δεδομένη "ολότητα". Συνεπώς, πρέπει να θεωρείται ως **προϊόν** της **ενεργητικής** λειτουργίας του ανθρώπινου λογικού. Τώρα, τόσο ο Καντ όσο και ο Πλάτων, αναφέρουν ως **τρίτη** θεμελιώδη νοητική λειτουργία τις **Σχέσεις** μεταξύ των εννοιών. Γι' αυτές, και οι δύο χρησιμοποιούν τον όρο "κοινωνία" (Gemeinschaft). Με εφόδιο τις δύο πρώτες κατηγορίες, όπως είδαμε ήδη, η φύση της νοητικής λειτουργίας συνίσταται στον συνεχή **τεμαχισμό** της ολότητος που δίδεται².

1. Με το κεφάλαιο αυτό θα τελειώσουμε τη συμπλήρωση των ενδείξεων παρουσίας του βλακός που αναφέρονται στη "στατική" συμπλοκή των εννοιών.
2. Το ότι, πρωταρχικώς, "δίδεται" η ολότητα, έχει αποδειχθεί και πειραματικώς κατά την Gestaltpsychologie.

Όταν, λοιπόν, η νόησις, αυτή η ίδια, "κόβει" τον κόσμο σε κομμάτια (δηλ. σε σαφείς και χωριστές ιδέες), είναι προφανές ότι πρέπει να γνωρίζει **εκ των προτέρων** (δηλ. πριν από κάθε εμπειρία) ότι τα "τεμάχια" που η ίδια διεχώρισε βρίσκονται σε **σχέση** μεταξύ τους. Η σχέση αυτή έχει τη μορφή "αιτίας αποτελέσματος" (ή λόγου ακολουθίας) και αποτελεί ένα πολυδιάστατο **πλέγμα** (nexus). Από αυτά, φαίνεται καθαρά ότι η σχέση **αιτιότητας** είναι ενδολογική ανάγκη, ανεξάρτητη από κάθε εμπειρία. Για τους λόγους αυτούς, η ύπαρξη μιας κάποιας αιτιώδους σχέσεως τίθεται πάντοτε ως να ήτο γνωστή "από πριν" (a priori). **Δηλαδή**, υπό οιοσδήποτε συνθήκες, ξέρουμε πάντα ότι όλα τα πράγματα έχουν σχέση μεταξύ τους, ότι είναι αλληλένδετα, ότι "εκ του μηδενός ουδέν γίνεται" (ex nihilo nihil fit), ότι "τίποτα δεν προκύπτει από το τίποτα". Τη γνώση αυτή, που είναι κοινή για όλους τους ανθρώπους, δεν μας την έδωσε η εμπειρία. Δεν πρόκειται για "γενίκευση" κατόπιν "επαγωγής". Είναι "γνώσις a priori", δηλ. προεμπειρική. Σύμφωνα με αυτήν, ως εφόδιο, "τακτοποιούμε" το υλικό της εμπειρίας. Ως a priori γνώση, είναι αυταπόδεικτη³.

Ξέρουμε, λοιπόν, **από πριν**, ότι "για όλα τα πράγματα υπάρχει μία αιτία". Αυτό, όμως, που δεν ξέρουμε από πριν, είναι το ποια ακριβώς είναι η αιτία. Τούτο είναι γνώση "ύστερη" (a posteriori). Την μαθαίνουμε κατά δύο τρόπους. Είτε με την "**απαγωγή**" (deduction), δηλ. με την συλλογιστική διαδικασία, όταν θέτουμε μια γενική αρχή στη μείζονα και καταλήγουμε **νοερώς** σε ειδικά συμπεράσματα, χωρίς εμπειρική επαλήθευση. Είτε με την "**εμπειρία**", δηλ. όταν πηγαίνουμε να δούμε "με τα ίδια μας τα μάτια".

Είναι προφανές, ότι η ασφαλέστερη γνώση είναι αυτή που έχουμε τελικώς επαληθεύσει και με τις αισθήσεις. Δηλαδή, ασφαλής γνώσις είναι ο συνδυασμός του "νοερού" με το "αισθητό", του αποκύηματος "φαντασίας" με το πραγματικό "γεγονός". Μερικοί αρκούνται στο "νοερό", στο αποκύημα φαντασίας, χωρίς επαλήθευση. Όμως, και οι "εμπειρικοί" ερευνητές δεν καταλήγουν ποτέ σε καμιά ανακάλυψη, αν δεν έχουν προηγουμένως "ιδέα", σύλληψη δια της φαντασίας, αυτού για το οποίο ψάχνουν. Κανείς δεν βρίσκει τίποτα, αν δεν ξέρει τι ζητά. Προηγείται, λοιπόν, το "νοερό" (η "θεωρία"), αλλά και πρέπει να καταλήξουμε στην **αισθητική** επαλήθευση (με την παρατήρηση και το πείραμα). Οι κύριες αισθήσεις είναι η όραση και η αφή. Πρέπει να δούμε και να πιάσουμε ("visibilia" και "tangibilia") είτε το ίδιο το αντικείμενο που ζητούμε, είτε τις **ενδείξεις** που οδηγούν σ' αυτό⁴. Αλλά και αυτή η εμπειρική επαλήθευσις οφείλει να ακολουθεί την **πειθαρχία** που καθορίζει η "επιστημονική μεθοδολογία", για την οποία η νεοελληνική **Παιδεία έχει βαθιά μεσάνυχτα**⁵. Η παραβίασις αυτών των κανόνων αποτελεί σοβαρή ένδειξη της παρουσίας του βλακός.

Σύμφωνα, λοιπόν, με αυτά: βλαξ είναι αυτός που αρκείται στο αποκύημα της φαντασίας, δηλ. στην "ιδέα" (ή και "ιδεολογία"), χωρίς εμπειρική επαλήθευση (του άμεσου αντικειμένου ή των αντικειμενικών ενδείξεων). Και βλαξ: είναι αυτός που χάνεται στην αλληλουχία των εμπειρικών δεδομένων, χωρίς να έχει "ιδέα" για το "που πάει". Το "νοητό" και το "αισθητό" **πρέπει** να βρίσκονται σε σχέση αλληλεξαρτήσεως. Άλλως, το νοητό, μόνο του, είναι τυφλό. Και το αισθητό, μόνο του, είναι αδέσποτο.

Περιγράψαμε πολύ σύντομα τις ανωτέρω γνωσιολογικές αρχές (μερικές από τις οποίες είναι νέες), για να δείξουμε κυρίως το **περίπλοκο** της νοητικής διαδικασίας. Είναι ακριβώς οι "περίπλοκες" καταστάσεις που συνεπάγονται τις περισσότερες πλάνες. Και εδώ έρχεται στο προσκήνιο η **πολιτική** σημασία του "βλακός". Διότι ο **κάθε** πολίτης που είναι εφοδιασμένος με

ένα εκλογικό βιβλιάριο, πρέπει να έχει **μάθει** να καθοδηγεί την **κρίση** του σύμφωνα με (ορισμένους κανόνες. Αυτό αποτελεί **προϋπόθεση** της Δημοκρατίας. Άλλως ο "λαός" δεν είναι παρά ένα κοπάδι προβάτων.

-
3. Το παιδί αυθορμήτως αρχίζει την διερεύνηση του κόσμου που βαθμηδόν ανακαλύπτει ρωτώντας τους γονείς του "γιατί".
 4. Π.χ. η ύπαρξις μαγνητισμού κάτω από ένα χαρτί συνάγεται εμπειρικά από την συμπεριφορά ρινισμάτων σιδήρου πάνω στο χαρτί.
 5. Είναι εθνικά τραγικό το φαινόμενο ότι κανείς από τους κατά καιρούς "μεταρρυθμιστές" της ελληνικής Παιδείας δεν έχει αντιληφθεί ότι **το κύριο** μάθημα που πρέπει να εισαχθεί (από την κατωτάτη μέχρι και το τέλος της μέσης εκπαίδευσης), είναι η Λογική και η Επιστημονική Μεθοδολογία. Αν τούτο συμπληρωθεί και με μία συνεχή διδασκαλία της Οικονομικής, τότε το μέλλον της φυλής μας θα έχει αλλάξει.

Το μη αίτιον

Το συχνότερο λάθος στην αναζήτηση της πραγματικής **αιτίας** ενός συμβάντος (δηλ. μιας στατικής σχέσεως εννοιών), ο Αριστοτέλης αποκαλεί "παρά το μη αίτιον ως αίτιον" (non causa pro causa). Μια ατελής επαγωγή μας οδηγεί συχνά σε εσφαλμένες αιτιολογήσεις. Στο παρελθόν, οι μεταβολές του καιρού είχαν ως "αιτίαν" διάφορες υπερφυσικές δυνάμεις. Αιτία του κεραυνού ήταν ο θυμός του Διός. Η ξηρασία απεδίδετο στις Ερινύες. Οι ασθένειες και η κακοδαιμονία σε κάποιον, κατά καιρούς, "Κυλώνειον άγος". Σήμερα, που υποτίθεται ότι η Επιστήμη έχει προοδεύσει, ο κόσμος εύκολα αποδίδει πολλές από τις καιρικές μεταβολές στην "ατομική βόμβα". Στον πολιτικό βίο, πρόχειρες "αιτίες" γεγονότων που προβάλλονται, είναι η "κακιά ώρα" ή το "γούρι" που συνοδεύει κάποιον πολιτικό. Ο βλαξ είναι πρόθυμος να εφεύρει ή να αποδεχθεί παρόμοιες "αιτιολογίες". Τούτο αποτελεί αδήριτη **ανάγκη** για να ικανοποιηθεί μια φυσική, a priori, λειτουργία της ανθρώπινης νοήσεως.

Όταν ο άνθρωπος δεν γνωρίζει την "αιτία", πλανάται σε θάλασσα αβεβαιότητας και ανασφάλειας. Ο νόμος της αιτιότητας πρέπει να ικανοποιηθεί. Félix qui potuit rerum cognoscere causas. Εφόσον τούτο δεν μπορεί να γίνει, σύμφωνα με τους κανόνες της επιστημονικής μεθοδολογίας, **η νόηση δημιουργεί έναν κόσμο αυταπάτης** και εφευρίσκει ή αγκαλιάζει μιαν οϊανδήποτε δικαιολογία. Η **πολιτική** πρακτική συνίσταται στην πλαστή προβολή φανταστικών "αιτίων", τα οποία εκτίθενται κατά το εκάστοτε **συμφέρον**. Έτσι, π.χ. η οικονομική αποτυχία αποδίδεται στην "διεθνή συγκυρία", έστω και αν οι διεθνείς συνθήκες είναι ευνοϊκές. Όσο πιο αφηρημένη και ακατάληπτη είναι η προβαλλόμενη "αιτία", τόσο και πιο εύκολα γίνεται αποδεκτή. Ο λαοπλάνος ξέρει ότι ο βλαξ αποδέχεται πρόθυμα το "**μη αίτιον ως αίτιον**", διότι ικανοποιεί την ορμέμφυτη τάση της νοήσεως και προσδίδει "ασφάλειαν". Είναι καλύτερο από το τίποτε.

Propter hoc

Μία ακόμη συνήθης παραλλαγή αυτής της μορφής βλακειάς, είναι αυτό που θα αποκαλέσω "αρχή της συμπτωματικής ακολουθίας". Λέμε "μετά από αυτό, άρα εξ αιτίας αυτού" (post hoc, ergo propter hoc). Τούτο συμβαίνει όταν δύο γεγονότα (πράγματι αμέσως άσχετα) τυχαίνει να συμπίπτουν κατά χρονική ακολουθία. Βλέπουμε, π.χ., μια φορά ομαδική πτήση πουλιών και κατόπιν ακολουθεί σεισμός. Συνδέουμε τα δύο γεγονότα σε σχέση "αιτίας αποτελέσματος". Η έμφυτη τάση "γενικεύσεως" πείθει τον βλάκα ότι, όποτε βλέπει πουλιά να πετούν, πρέπει να περιμένει σεισμό. Το αν ο σεισμός δεν επέρχεται, τούτο δεν έχει σημασία, θεωρείται ως εξαίρεση, που... επιβεβαιώνει τον κανόνα! Στην μορφή αυτή βλακειάς, οφείλονται η δεισιδαιμονία και οι "προλήψεις" (όπου δυστυχώς... όλοι είμαστε επιρρεπείς!)⁶.

.....

6. Ας σημειωθεί, ότι η "συμπτωματική ακολουθία" μπορεί να οφείλεται σ' ένα αίτιο που είναι κοινό για τα δύο άσχετα γεγονότα. Π.χ., μπορεί τα πουλιά να πέταξαν, διότι τα αισθητήρια τους αντελήφθησαν τον σεισμό πριν από τα αισθητήρια του ανθρώπου. Αλλά δεν έπεται ότι τα πουλιά πετούν μόνο απ' αυτό το αίτιο. Επομένως, η μεμονωμένη περίπτωση δεν επιτρέπεται να γενικεύεται ή να χρησιμοποιείται ως "απόδειξη".

Το έσχατον ως μόνον

Στην ειδική αυτή κατηγορία θέλω να κατατάξω και μιαν άλλη **συνήθη** περίπτωση της παρουσίας του βλακός, την οποία τα εγχειρίδια της Λογικής παραβλέπουν. Τούτο συμβαίνει, όταν υπάρχει μια **συνεχής** αλληλουχία (αλυσίδα) αιτιών και αποτελεσμάτων, με ένα αρχικό **αίτιο εκκινήσεως**. Είναι η περίπτωση, όπως λέμε, του **"ποιος ηρχισε χειρών αδίκων"**. Στον **πολιτικό** βίο, η αρχή του propter hoc χρησιμοποιείται για την παραπλάνηση ή εξαπάτηση των βλάκων που απαρτίζουν το εκλογικό σώμα και την απόκρυψη των πραγματικών αιτιών μιας καταστάσεως. Έτσι, π.χ., το 1989 στην Ελλάδα, τα καταστρεπτικά μέτρα που η κυβέρνηση εφήρμοσε επί μίαν οκταετία (υπέρμετρος δανεισμός, εξόγκωση μη παραγωγικών δημοσίων δαπανών για απονομή συντάξεων ή διορισμοί για **εξαγορά** ψηφοφόρων κ.λπ.), κατέληξαν στην θεαματική κατάρρευση της οικονομίας. Τούτο απεδόθη στην μεταβατική κυβέρνηση του τελευταίου... τριμήνου. Ή αποδίδεται στην κυβέρνηση που **διεδέχθη** αυτήν την καταστρεπτική περίοδο. Δεν υπάρχει καμία δυσκολία για να πεισθεί ο βλαξ, ότι αίτιον είναι αυτό που ευρίσκεται **αμεσώτερα** χρονικώς συνδεδεμένο με το αποτέλεσμα.

Άλλο παράδειγμα: Τον Αύγουστο 1990, το Ιράκ επιτίθεται και καταλαμβάνει αναιτίως το Κουβέιτ. Οι Δυτικοί εφαρμόζουν αποκλεισμό του Ιράκ. Το Ιράκ απειλεί τους Δυτικούς. Η περίπτωση ενάρξεως πολέμου εύκολα αποδίδεται στην ενέργεια των Δυτικών, οι οποίοι και προβάλλονται ως **πρωταίτιοι** του πολέμου! Η αρχή του post hoc ergo propter hoc αποτελεί (και υπό αυτήν την μορφή) **ειδική** περίπτωση της λογικής διαταραχής, που ο Αριστοτέλης αποκαλεί γενικώς "παρά το μη αίτιον ως αίτιον", θα την ονομάσω: **Παρά το έσχατον** (αίτιον), **ως μόνον** (αίτιον).

Η ανωτέρω διαταραχή οφείλεται, όπως είναι έκδηλο, στην φυσική "πνευματική σκνηρία". Ο βλαξ ικανοποιείται με το **πλησιέστερο αίτιο**, διότι δεν είναι "ανδρείος" και εύκολα "αποκάνει ζητών". Η προσεκτική **αναγωγή στο "πρώτο αίτιο"**, το οποίον **εξεκίνησε** την αλυσιδωτή αλληλουχία, δεν αποτελεί "συνήθεια" του βλακός. Αυτός, στον πολιτικό βίο, παραμένει, γι' αυτόν τον λόγο, ο "πάντα ευκολόπιστος και πάντα προδομένος". Το ότι, γενικότερα, έργο της φιλοσοφίας είναι η αναζήτηση των "πρώτων αιτιών", και μάλιστα όχι των εμπειρικών, αλλά των α priori, δείχνει γιατί η φιλοσοφία στις μέρες μας βρίσκεται τόσο περιφρονημένη. Στην Ελλάδα των άλλοτε, κατά Πλάτωνα, "ανδρείων", κυριαρχεί σήμερα η αρχή της "ήσσονος προσπάθειας". Είμαστε έτοιμοι να πούμε ότι "πρώτο αίτιο" της παρακμής του Έθνους μας είναι η πνευματική κατάπτωσης. Κι αυτό, προς στιγμήν, μας ικανοποιεί ως εξήγηση. Αλλά ποιο είναι το αίτιο της καταπτώσεως αυτής; θα πρέπει κάποτε, επιτέλους, να πάρουμε στα σοβαρά το πρόβλημα της Παιδείας των Ελλήνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 7

Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΣΥΜΠΛΟΚΗ

Στα προηγούμενα, εδείξαμε ότι ο κύριος καθοριστικός παράγων του βαθμού ευφυίας ή βλακείας είναι η ικανότης αντιλήψεως, από το νοούν υποκείμενο, της **εκτάσεως των σχέσεων**. Εξετάσαμε πρώτα την περίπτωση της **στατικής** συμπλοκής των εννοιών. Τούτο αφορά στις σχέσεις "περί" την εννοιαν και "προ" της έννοιας. Ακολουθεί ο έλεγχος της **δυναμικής** συμπλοκής "μετά" την εννοιαν. Αναφέρεται στη σύλληψη των **απωτέρω συνεπειών** μιας δεδομένης θέσεως.

Ο όρος "αντίληψις απωτέρω συνεπειών" αποτελεί ταυτολογία με τον όρον "**πρόβλεψις**". Όσον μακροτέρα είναι η πρόβλεψις, δηλ. όσο **απωτέρως** είναι οι συνέπειες (λογικές ή υλικές) που υποπίπτουν στην αντίληψη, τόσο αυξάνει ο βαθμός ευφυίας ενός ατόμου. Διαταραχές ως προς την δυναμική συμπλοκή προσδιορίζουν, όπως θα δούμε, τον αντίστοιχο βαθμό του βλακός.

Στο σημείο αυτό απαιτούνται δύο παρατηρήσεις: **Πρώτον**, η πρόβλεψις πρέπει να είναι **εφικτή** σύμφωνα με τις εν γένει ανθρώπινες δυνατότητες κατά μίαν δεδομένη καιρικότητα. Δεν υπόκειται, δηλ. σε αξιολόγηση βαθμού η αποτυχία προβλέψεως, όταν τούτο οφείλεται π.χ. σε αιφνίδια φυσικά φαινόμενα, συγγνωστή άγνοια εμπειρικών δεδομένων, ανεπαρκή ανάπτυξη των επιστημονικών γνώσεων σε μια ορισμένη εποχή ή χώρα κ.λπ. Παράδειγμα: κανείς απολύτως δεν είχε προβλέψει το αιφνίδιο κραχ της Γουάλ Στρητ τον Οκτώβριο 1987. Και τούτο διότι το κραχ προεκλήθη από "**αστάθμητους**", όπως λέμε, παράγοντες, οι οποίοι έτυχε να συμπέσουν (ανθρώπινη ψυχολογία, χρηματιστηριακές μέθοδοι, ηλεκτρονικός αυτοματισμός κ.λπ.).

Δεύτερον, επειδή ο βαθμός ευφυίας αναφέρεται μόνο στη νόηση, είναι φυσικόν ότι η πρόβλεψη, σε δεδομένη στιγμή, πρέπει να είναι αποτέλεσμα στοιχείων που αναφέρονται **μόνο** στη νοητική διαδικασία. Αυτό σημαίνει ότι μια σωστή πρόβλεψις από σύμπτωση, από ένστικτο ή, ενδεχομένως, από μυστικιστική ενόραση (προφητεία, παραψυχολογία, διαίσθηση κ.λπ.) δεν είναι παράγων που καθορίζει τον βαθμό ευφυίας. **Αντιθέτως**, η διαίσθηση (αν υποθέσουμε ότι υπάρχει) όχι μόνο δεν βοηθείται από τη νοητική διαδικασία, αλλά μάλλον παρακωλύεται. Γι' αυτό είναι φυσικό τα πρόσωπα που διαθέτουν "προφητική διαίσθηση" να βρίσκονται πλησιέστερα προς την κατηγορία των βλάκων. Δεν είναι απορίας άξιον ότι παρόμοια διαίσθηση παρουσιάζεται ενίοτε στην κατάσταση του ύπνου (προφητικά όνειρα), όπου η νοητική διαδικασία κατά το πλείστον αργεί.

Ο "εντοπισμός της προσοχής"

Η σπουδαιότερα διαταραχή στη νοητική λειτουργία είναι αυτό που έχω αποκαλέσει "**εντοπιισμό της προσοχής**". Αποτελεί θεμελιώδη γνωσιολογική έννοια και παρουσιάζεται με διάφορες παραλλαγές που θα αναπτύξουμε στο επόμενο Κεφάλαιο. Πρέπει, όμως, πρώτα να υπενθυμίσουμε την πορεία της νοητικής λειτουργίας, για να γίνει κατανοητή η διαταραχή που προσδιορίζει τον βαθμό του βλακός.

Έχουμε ήδη δείξει ότι η ανθρώπινη νόηση βαρύνεται με ένα θεμελιώδες (και μοιραίο για την υπόσταση του ανθρώπου) ελάττωμα. Τούτο είναι το **περιορισμένο** "οπτικό" πεδίο της συνειδήσεως. Η νόησις λοιπόν, είναι αναγκασμένη να προχωρεί κατά στάδια, από ιδέας εις ιδέαν. Τούτο αποκαλείται "διεξοδικότης" (Discursivité). Δεν μπορεί να έχει "ενόραση του παντός ταυτοχρόνως". Δηλαδή, η νόησις (αντιθέτως από το "συναίσθημα") δεν μπορεί να συλλάβει μονομιάς το Άπειρον Όλον. Είναι αναγκασμένη να "κόβει" τον κόσμο σε "κομμάτια", για να μπορέσει να τον συλλάβει διαδοχικά.

Το κάθε "κομμάτι" είναι η "περίπτωσις" ("θέμα", έννοια, κρίσις, συμβάν). Έτσι, **εκάστοτε**, ο κόσμος παρουσιάζεται στη συνείδηση ως "κομμάτι" ως "ό,τι είναι η περίπτωσις", ως "θέμα". Σ' αυτό μπορούμε να παρομοιάσουμε την διαδικασία με ένα κινηματογραφικό φιλμ: το φιλμ είναι "κομμένο" σε σειρά στατικών εικόνων. Για να αποκτήσει αντίληψη μιας καταστάσεως, ο άνθρωπος, είναι υποχρεωμένος να δει όλο το φιλμ. Κάθε εικόνα είναι ένα πλέγμα σχέσεων. Το "συμβάν" είναι ένα σύνολο εικόνων, δηλ. ένα ευρύτερο πλέγμα σχέσεων. Τελικώς, ο κόσμος

αποτελεί ένα πλέγμα σχέσεων που εκτείνεται στο Άπειρο. Το άπειρο αυτό χωροχρονικό πλέγμα είναι, στην ουσία του, **απρόσιτο** για τον άνθρωπο. Όπως λέγει ο Καρτέσιος, μόνον ο θεός "έχει ενόραση του παντός ταυτοχρόνως". Ο άνθρωπος γνωρίζει τα "όρια" της νοήσεως του. Γι' αυτό και θέλει να περιγράψει το Υπέρτατον Όν με τις ιδιότητες που ξέρει ότι ο ίδιος στερείται. Το "ος τα πανθ' ορά", "ο πανταχού παρών" κ.λπ. θεωρείται από τον άνθρωπο, ορθότατα, ως το υπέρτατο επίτευγμα της Σοφίας.

Η έκτασις αυτή του πλέγματος των σχέσεων προς το χωροχρονικό άπειρο, δηλ. η πρωταρχική γνώσις του Απειρού, έχει τεράστιες συνέπειες στον ψυχισμό του ανθρώπου, τόσο στον τομέα της Ηθικής όσο και της Αισθητικής, αλλ' αυτό δεν είναι τώρα το θέμα μας (βλ. σχετική ανάλυση στα βιβλία μου "Στροφές και Αντιστροφές" και Philosophical Works, Σιδέρης).

Η αυθαίρετη στάσις

Όλα αυτά σημαίνουν ότι κάθε "θέσις" που εξετάζει εκάστοτε η ανθρώπινη αντίληψη **τείνει** προς ένα ακαθόριστο πλέγμα αιτιών και αποτελεσμάτων. Δηλαδή, κάθε θέσις έχει οπωσδήποτε **συνέπειες**. Διότι κάθε θέσις είναι, απλώς, ένα **πρόσκαιρο τμήμα** ενός Όλου. Και κάτι άλλο ακόμη: όλες οι συνέπειες **εμπεριέχονται ήδη δυνάμει** στην εκάστοτε θέση, όπου η συνείδησις έχει, προς στιγμήν, "εντοπίσει την προσοχή" της. Παράδειγμα: όταν ένας άνδρας ερωτηθεί μίαν γυναίκα και αποφασίζει τον γάμο ή την φυγή, η στιγμιαία αυτή απόφασις **ενέχει** ήδη τις βαρυσήμαντες συνέπειες μιας ολόκληρης ζωής. Ένα λάθος στην πρόβλεψη των συνεπειών θα προκαλέσει κάποτε τη φράση "τι βλακεία έκανα που δεν την παντρεύτηκα". Η, ύστερα από μετέπειτα εμπειρίες μιας απρόβλεπτης Ξανθίππης, τη φράση "τι βλακεία έκανα που την παντρεύτηκα". (Ο Σωκράτης, που κάτι ήξερε από αυτά, έχει πει ότι "είτε παντρευτείς, είτε όχι, οπωσδήποτε θα βγεις... μετανοημένος!").

Έτσι, η εκάστοτε χωροχρονική "θέσις" είναι οπωσδήποτε ένα "τμήμα" του ολικού πλέγματος των σχέσεων. Είναι φανερό λοιπόν στον καθένα ότι η ανάσχεσις της προόδου αναζητήσεως (δηλ. η **προσκόλλησις στην εκάστοτε περίπτωση**) συνιστά μια διαταραχή στη νοητική διαδικασία. Διότι είναι μια αυθαίρετη διακοπή της πορείας της. Τούτο ακριβώς συνιστά έναν **"εντοπισμό της προσοχής"** και αποτελεί σαφή ένδειξη της παρουσίας του βλακός. Διότι αν η σύλληψις του "παντός ταυτοχρόνως" είναι η υπέρτατη ένδειξις σοφίας, ο "εντοπισμός της προσοχής" στο τμήμα του "παντός" είναι η υπέρτατη ένδειξις βλακείας.

Η αυθαίρετη αυτή στάσις μπορεί να έχει δύο γενεσιουργά αιτια. Το ένα είναι η φυσιολογική πνευματική οκνηρία. Για να θυμηθούμε την πλατωνική έκφραση: έχουμε αποκάμει ζητούντες. Το άλλο είναι η έντεχνη και υποβολιμαία **εξαπάτησις** από έναν λαοπλάνο που εκμεταλλεύεται την φυσική πνευματική οκνηρία του θύματος, δηλ. του λαού. Για την τελευταία περίπτωση υπάρχει μια ολόκληρη μεθοδολογία, για την οποία έχω μιλήσει δια μακρών στο βιβλίο μου "Η Προπαγάνδα, μέσον βιασμού των λαών", (Σιδέρης).

Εν τούτοις, ανεξαρτήτως από το τι η ανθρώπινη νόησις μπορεί εκάστοτε να φτάσει, τα **πράγματα**, δηλ. η πολυσύνθετη πραγματικότητα, θα ακολουθήσουν το δρόμο τους. Και θα έρθει η στιγμή που το νοούν υποκείμενο θα αποκτήσει αντίληψη και του νέου "τμήματος" των σχέσεων, το οποίο δεν προέβλεψε, αλλά το οποίο θα προβληθεί **αναγκαστικά**, αργά ή γρήγορα, στην οθόνη της συνειδήσεως. Διότι οι άνθρωποι παίζουν, αλλά τα Πράγματα όχι! Το σίδηρο θα σκουριάσει και θα τρυπήσει είτε το έχουμε προβλέψει είτε όχι.

Ας πάρουμε ως παράδειγμα την απόφαση αποκλεισμού της Ελλάδος από την ΕΟΚ. Είναι πολλαπλό το πλέγμα των σχέσεων. Ο "Αρχηγός" του κόμματος που επιβάλλει αυτή την πολιτική ή είναι ανίκανος να προβλέψει τις συνέπειες για το Έθνος ή ακολουθεί εντολές που έχει πάρει από μια Μεγάλη Δύναμη. Η Δύναμις, έχει πλήρη γνώση των **συνεπειών** προς όφελος της: εξασφαλίζει την εξάρτηση και υποταγή της χώρας στις βουλήσεις της. Ο φορέυς των εντολών είχε και αυτός

σταθμίσει τις συνέπειες προς όφελος του. Ήταν η συνεχής εύνοια της Μεγάλης Δυνάμεως προς ενίσχυση του, για να παραμείνει στην εξουσία (π.χ. με δηλώσεις του πρεσβευτού της εναντίον των αντιπάλων του και άλλα μέσα).

Μέχρις εδώ, τόσο η Δύναμη όσο και το όργανο της ενεργούν "ευφύως", έχοντας σταθμίσει τις συνέπειες. Όμως κάθε άλλος τρίτος που συναινεί σε απόφαση ολέθρια για το Έθνος, δεν έχει αντιληφθεί τις συνέπειες. Το στέλεχος του κόμματος που εφευρίσκει το σλόγκαν "ΕΟΚ και ΝΑΤΟ το ίδιο συνδικάτο" έχει εντοπίσει την προσοχή στα στενά πλαίσια του ιδίου συμφέροντος. Ένα τμήμα του λαού το επαναλαμβάνει χωρίς να έχει ιδέα ότι υπάρχουν συνέπειες. Είναι γι' αυτό μια "αλήθεια της στιγμής", όπου έχει **εντοπίσει την προσοχή** του κραυγάζοντας. Στις περιπτώσεις αυτές, η "φωτογραφία" τόσο του στελέχους του κόμματος όσο και του κάθε ψηφοφόρου που κραυγάζει το σλόγκαν, μπορεί να εμπλουτίσει την Πινακοθήκη των Βλάκων που ασκούν το δικαίωμα του πολίτου.

Εάν **η μοίρα του ανθρώπου είναι η αλληλουχία "εντοπισμών της προσοχής"**, υπό ποιές μορφές παρουσιάζεται και ποια είναι η πολιτική σημασία αυτού του είδους του βλακός; Τούτο θα εξετάσουμε στα επόμενα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 8

Ο "ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΟΧΗΣ"

Εξηγήσαμε στα προηγούμενα (η επανάληψις ουδέποτε βλάπτει) ότι το "περιορισμένο" οπτικό πεδίο της ανθρώπινης νοήσεως την αναγκάζει να πορεύεται διεξοδικά από ιδέα σε ιδέα. Έτσι, η νόησις, για να κατανοήσει τον Κόσμο (δηλ. το Άπειρο), τον "κόβει σε κομμάτια" και τον διέρχεται διαδοχικά από τμήμα σε τμήμα. Και προβαίνει κάθε τόσο, με τη διαδικασία της αφαιρέσεως, σε συνθέσεις ολοένα και ευρύτερων τμημάτων. Η περίπλοκη αυτή λειτουργία αποκαλείται "διεξοδικότης" (Discursivité). Είναι φυσικόν, ότι η διαδικασία αυτή, εξόχως περίπλοκη, οδηγεί στην πλάνη την οποίαν αποκαλέσαμε **"εντοπισμό της προσοχής"**. Τούτο σημαίνει ότι η νόηση δεν διατρέχει το συνολικό πλέγμα των σχέσεων, αλλά **εντοπίζεται σε ένα μόνο τμήμα**. Έτσι αγνοεί τον περαιτέρω συσχετισμό και δεν αντιλαμβάνεται τις **συνέπειες**. Ο προβολεύς δεν μετακινείται και φωτίζει ένα και μόνο τμήμα της αίθουσας που θέλουμε να ερευνήσουμε. Όλα τα ανθρώπινα **λάθη** έχουν αυτήν την γενεσιουργό αιτία.

Ο εντοπισμός της προσοχής είναι μια ιδιαίτερα επικίνδυνη μορφή βλακειάς. Διότι το τμήμα που φωτίζεται, μέσα στα στενά του πλαίσια, αποκαλύπτει σχέσεις που είναι πράγματι αληθείς για την **ειδική αυτή περίπτωση**. Είναι όμως ψευδείς σε σχέση με τα τμήματα τα οποία αποκρύπτονται. Ένα κοινότυπο παράδειγμα μας δίνει η φαρμακολογία: ένα φάρμακο που ενδείκνυται για το συκώτι, αντενδείκνυται για την καρδιά. Εφ' όσον εντοπίζουμε την προσοχή στο συκώτι, αγνοούμε τις συνέπειες στο Όλον του οργανισμού.

Η σημασία του βλακός αυτού του τύπου στην πολιτική ζωή είναι θεμελιώδης. Επαναλαμβάνω: ό,τι αποκαλύπτει το φωτισμένο τμήμα, είναι ορθό, λογικό, αληθές. Αλλά η **απόκρυψις των συνεπειών**, οι "αντενδείξεις", οδηγούν σε πολιτικόν όλεθρο. Παράδειγμα η "αρχή της εθνικοποιήσεως" ή της καταργήσεως της ιδιοκτησίας. Ο οπαδός της θεωρίας φωτίζει σπουδαίες αρχές, όπως η "ισότης", η "κοινή χρήσις των αγαθών", η "εξαφάνισις των προνομιούχων" κ.λπ.

Εντοπίζει την προσοχή σε ποθητές "αλήθειες". Αλλά κανείς δεν ρίχνει τον προβολέα να φωτίσει μια άλλη σχέση, που λέγει ότι ο άνθρωπος εργάζεται παραγωγικά μόνον όταν εργάζεται για το "βίος" του! Τα "πράγματα" δεν θα αργήσουν να φέρουν στην οθόνη της συνειδήσεως τις συνέπειες μέσα στο καθολικό πλέγμα των σχέσεων. Αυτό που φαίνεται "τοπικά" αληθές, αποδεικνύεται ολέθριο στις συνέπειες του. Το μεγάλο ιστορικό πείραμα του 20ού αιώνας, οι δύο Γερμανίες, αποδεικνύουν το ψευδές του "λόγου" και το αληθές του "πράγματος".

Μια άλλη περίπτωση πρέπει να επισημανθεί. Το φωτισμένο τμήμα αποκαλύπτει μόνο τα ελαττώματα, της συνδέσεως π.χ. της Ελλάδος με την ΕΟΚ (διότι ελαττώματα πάντοτε υπάρχουν και είναι εύκολο να "εντοπισθούν"). Είναι π.χ. η "εξάρτησις από ξένα κέντρα αποφάσεων". Ο βλαξ εντοπίζει την προσοχή του μόνο σ' αυτή την περίπτωση. Είναι αδύνατο ν' αναλογισθεί τις απώτερες συνέπειες. Ότι π.χ. στο "ξένο κέντρο αποφάσεων" θα μετέχει και η Ελλάς ως ισότιμο μέλος. Ή ότι η απομόνωση της Ελλάδος από τους λοιπούς εταίρους θα έχει ολέθριες κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες, κ.ο.κ.

Από το άλλο μέρος, ο εντοπισμός της προσοχής δεν επιτρέπει στον βλάκα να αντιληφθεί τα **κίνητρα** εκείνου, ο οποίος τον βαυκαλίζει με το "σύνθημα" "ΕΟΚ και ΝΑΤΟ το ίδιο συνδικάτο". Και τα κίνητρα αυτά μπορεί να είναι διαφόρων μορφών. Όπως π.χ. ότι ο υπουργός που εφευρίσκει το σύνθημα είναι και αυτός βλαξ. Ή ότι ο ηγέτης που το υποστηρίζει είναι ευφυής μεν, αλλά αποβλέπει σε άλλες συνέπειες που θέλει να αποκρύπτει, δηλ. την εξάρτηση της εξασθενημένης Ελλάδος από **άλλα** "κέντρα", των οποίων είναι ο ίδιος πιστός πράκτωρ. Η **πολλαπλή** σύγκρισις των απωτέρων συνεπειών ενός "εντοπισμού της προσοχής", δείχνει την σπουδαιότητα της πολιτικής σημασίας του βλακός.

Αλλά και οι φιλοσοφικές "θεωρίες" διέπονται από το σφάλμα του εντοπισμού της προσοχής. Ο Λάϊμπνιτς που το παρατήρησε, είπε ότι "όλες οι θεωρίες είναι αληθείς σ' αυτό που βεβαιώνουν και ψευδείς σ' αυτό που παραλείπουν". Ο άνθρωπος, αυτό που "βλέπει", το βλέπει σωστά. Το λάθος είναι όταν δεν βλέπει αυτό που πρέπει να δει.

Ο εντοπισμός της προσοχής οφείλεται: α) στην φυσική πνευματική οκνηρία (φυσικός νόμος της ήσσανος προσπάθειας, νωχέλεια, απαιδευσία κ.λπ.), β) στο "μπλοκάρισμα" της διεξοδικότητας από ψυχολογικά αίτια, γ) σε ηθελημένο εξαναγκασμό με διάφορες μεθόδους, όπως έχω αναπτύξει δια μακρών στο βιβλίο μου "Η προπαγάνδα". Αυτά θα εξετάσουμε στο επόμενο Κεφάλαιο.

Ο διάλογος

Ο "εντοπισμός της προσοχής" προβάλλει στη συνείδηση μόνον ένα τμήμα του Όλου. Το τμήμα αυτό μπορεί να είναι **ευχάριστο** για τους εξής λόγους: α) διότι, αυτό καθ' εαυτό, ικανοποιεί μια υποκειμενική επιθυμία, β) διότι εκφράζεται έντεχνα με λέξη, η οποία είτε ως ομόηχος είτε κατά ψυχολογικό συνειρμό (association) ανταποκρίνεται σε μια επιθυμία (λεξιλαγνεία). Εφ' όσον το τμήμα αυτό είναι ευχάριστο ή είναι λογικό "καθεαυτό" ή είναι αληθοφανές, η συνείδησις **προσκολλάται**. Αρνείται να προχωρήσει στην περαιτέρω έρευνα των σχέσεων, όπως το άλογο που καθηλώνεται στη θέση όπου έχει βρει άφθονη τροφή σανού. Στην πρόσφατη ελληνική πολιτική ζωή, η ιστορική (και υστερική) κραυγή "Τσοβόλα δόστα όλα" ενός κοινότατου δημαγωγού της κατώτατης πνευματικής υποστάθμης, έγινε δεκτή με ιαχές από το ατελεύτητο πλήθος των βλάκων που περιλαμβάνονται στο εκλογικό σώμα. Η προσοχή τους εντοπίζεται στην υποκειμενική επιθυμία του τί "θα πάρουν". Το μπλοκάρισμα της διεξοδικότητας είναι πλήρες. Κανείς δεν αναλογίζεται τις συνέπειες. Διότι ούτε θέλει, ούτε μπορεί. Και ο ασυνείδητος δημαγωγός θριαμβεύει.

Ο "εντοπισμός της προσοχής" (για λόγους ψυχολογικούς ή πνευματικής οκνηρίας και ανεπάρκειας) είναι κοινότατο φαινόμενο στον καθημερινό βίο. Εμφανίζεται σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δράσεως, κοινωνικό, οικονομικό, ηθικό, πνευματικό ή ό,τι άλλο. Οι άνθρωποι

βλέπουν πάντα τον Κόσμο από μια άποψη, από την δική τους οπτική γωνία. **Ελάχιστοι** είναι οι "ανδρείοι" που δεν "αποκάμουν ζητούντες". Γι' αυτό και η διαταραχή αυτή στη λειτουργία της νοήσεως αποτελεί την **πιο επικίνδυνη μορφή του βλακός**. Υπάρχει τρόπος θεραπείας;

Είναι προφανές ότι αν κάθε άνθρωπος "έχει την άποψη του", το μοναδικό διέξοδο είναι ο **διάλογος**. Τούτο σημαίνει ότι η **παραβολή** των "απόψεων" συντελεί στη **διεύρυνση** του πλέγματος των σχέσεων. Οι Χιώτες "πάνε δυο δυο" γι' αυτόν ακριβώς το λόγο. Ο ένας βλέπει κάποιες "συνέπειες" που ο άλλος δεν είχε δει. Έτσι, ο ένας βοηθά τον άλλο στην **επέκταση** του πλέγματος των σχέσεων.

Κλασικό παράδειγμα της παραθέσεως των εκάστοτε "εντοπισμών της προσοχής" μας δίνει η Αρχαία Τραγωδία. Ο Κρέων έχει την "άποψη" του και η Αντιγόνη την δική της. Πρόκειται για δύο "τιμήματα" του πλέγματος των σχέσεων που φωτίζουν δύο διαφορετικοί προβολείς. Το τραγικό είναι ότι στον διάλογο αυτόν δεν υπάρχει **συμβιβασμός**. Δηλαδή, δεν υπάρχει **κοινή θεώρησης ενός ευρύτερου πλέγματος σχέσεων**. Ο καθένας **εμμένει** στον δικό του "εντοπισμό της προσοχής". Τα επιχειρήματα και από τις δύο μεριές είναι και λογικά και αληθοφανή. Στην Αρχαία Τραγωδία, η "λύσις" δίνεται από τους θεούς, δηλ. από μian **άλλη "άποψη"**¹. Η Αρχαία Τραγωδία θίγει το **οριακό** πρόβλημα του "εντοπισμού της προσοχής". Στον καθημερινό βίο, ευτυχώς, τα πράγματα δεν είναι τόσο τραγικά. Οι δυο "Χιώτες" θα προοδεύουν πάντα συμπληρώνοντας ο ένας το "οπτικό" πεδίο του άλλου.

Αποτέλεσμα του διαλόγου δεν είναι η αποδοχή η επιβολή μιας απο τις δύο αντιφατικές προτάσεις. Αποτέλεσμα είναι η αποδοχή μιας νέας προτάσεως, που προκύπτει από τη θεώρηση του ευρύτερου πλέγματος των σχέσεων.

Στην φιλοσοφία το πρόβλημα γίνεται πιο δύσκολο. Κάθε "θεωρία" είναι μία "άποψις", ένας **ευρύς "εντοπισμός της προσοχής"**. Όπως λέγει ο Λάμπνιτς, είναι "σωστή" σε ό,τι προβάλλει κάτω από το φως του δικού της προβολέως. Αλλά είναι Λάθος σε ό,τι αφήνει εκτός προβολής. Ο Μαρξισμός κατέχεται από αυτή τη μοίρα. Γι' αυτόν, την λύση θα δώσει τελικά η στυγνή Πραγματικότητα, όπως στην Αρχαία Τραγωδία οι "θεοί". Η κατάρρευσις του Ανατολικού Μπλοκ το 1989, μετά από 70 χρόνια τραγωδίας, έδειξε ότι **τα "Πράγματα" έχουν στο τέλος την τελευταία λέξη** απέναντι στο αποκύημα του ανθρώπινου "Λόγου". Η φιλοσοφία που μας χρειάζεται είναι μόνον αυτή που μπορεί να κάνει τον άνθρωπο να καταλάβει, βαθύτατα στη συνείδηση του, το νοητικό Λάθος (κατά την ορολογία μας: την Υπέρτατη Βλακεία) που επισημαίνει ο εκάστοτε "εντοπισμός της προσοχής".

.....
1. Κάθε σύστημα αξιών κρίνεται πάντα με βάθρο κάποιο άλλο σύστημα αξιών. Για το ανθρώπινο λογικό, το οιοδήποτε "σύστημα" δεν είναι παρά μία εντοπισμένη άποψη. Διότι, όπως είπαμε, ο άνθρωπος αδυνατεί να έχει "ενόραση του παντός ταυτοχρόνως". Βλ. το βιβλίο μου "Η φιλοσοφία της Προπαγάνδας" (Σιδέρης).

Μορφές εντοπισμών

Αν ο εντοπισμός της προσοχής αποτελεί την πιο επικίνδυνη εκδήλωση της ανθρώπινης βλακείας, πρέπει να δείξουμε εδώ **διάφορες μορφές**, υπό τις οποίες εμφανίζεται. Είναι αληθές ότι οι διάφορες μορφές του βλακός που δείξαμε στα προηγούμενα, είναι, σε τελευταίαν ανάλυση, "είδη" του "γένους" που λέγεται "εντοπισμός της προσοχής". Π.χ. η "άγνοια ελέγχου" είναι μια άστοχη περιπλάνησις σε πεδία εντοπισμών της προσοχής. Το ίδιο ισχύει για το "ad hominem" ή για το "έσχατον αίτιον ως μόνον" κ.λπ. θα αναφέρω ακόμη και άλλες μορφές, συνοπτικά, ως παραλλαγές της αυτής λειτουργίας.

Μία από αυτές είναι η αναζήτησις του "**παράγοντος**". Στον 19ον αιώνα, όλοι οι κοινωνιολόγοι είχαν ξεχυθεί στο "κυνήγι των παραγόντων" (la chasse aux facteurs) ανευρίσκοντας, ο καθένας, τον "ένα" παράγοντα που εξηγούσε όλα τα κοινωνικά φαινόμενα! Για τον Μαρξ, π.χ., ο παράγων αυτός ήταν η θεωρία του "ιστορικού υλισμού" (βλ. ανάλυση στο βιβλίο μου "Ο Μαρξιστικός Μύθος", σελ. 44 και 66 κ.ε.).

Άλλη μορφή "εντοπισμού" είναι η "**υπεραπλούστευσις**" (oversimplification). Αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του βλακός που θέλει "απλά" πράγματα για να καταλάβει (π.χ. συνθηματολογία, σλόγκαν, ρεκλάμες κ.λπ.) Δυστυχώς γι' αυτόν, η πραγματικότης δεν είναι ποτέ τόσο "απλή".

Τρίτη μορφή είναι η "**μισοαλήθεια**", όταν παρουσιάζουμε μία μερική μόνον άποψη ενός συνόλου (η οποία είναι αληθής), αλλά αποκρύπτουμε το υπόλοιπο, που πράγματι αναιρεί το μερικό.

Τέταρτη (και από τις πιο επικίνδυνες) μορφή "εντοπισμού της προσοχής" είναι το "**σύστημα**". Ο μεγαλύτερος όλεθρος για τον άνθρωπο υπήρξαν οι φιλόσοφοι των "συστημάτων" (Χέγκελ, Μαρξ κ.λπ.), οι οποίοι θέλησαν να κλείσουν το άπειρο της φύσεως μέσα σε μια "κονσέρβα". Ο βλαξ είναι ιδιαίτερα επιρρεπής προς τις "γνώσεις" που περικλείονται σε μια κονσέρβα.

Πέμπτη μορφή εντοπισμού της προσοχής είναι η "**αποκλειστική**" ενημέρωσις. Ο βλαξ δεν θέλει ποτέ να εξετάσει, ερευνήσει, εντρυφήσει στην "άλλη" άποψη. Διαβάζει μόνο μία εφημερίδα, ακούει μόνο τα επιχειρήματα και συζητήσεις που συμφωνούν με την γνώμη του ή την προκατάληψη του. θέλει να ζει και να σκέπτεται με τις "**αποκρυσταλλωμένες**" ιδέες του. Αρνείται τον διάλογο. Ο άνθρωπος αυτός είναι **πολιτικά επικίνδυνος**, διότι είναι επιρρεπής στην έσχατη μορφή βλακείας: τον φανατισμό. Η κατάσταση αυτή είναι "μεταδοτική", διότι δημιουργείται "κύκλος" (κοινώς: "πηγαδάκι"). Σ' αυτήν κυρίως αναφέρεται η προσφυής φράσις του Λεμπέση "ενός βλακός δοθέντος μύριοι έπονται".

Ο αναγνώστης που έχει ήδη κάνει κτήμα του τις εξεργασίες της νοήσεως, δεν θα δυσκολευτεί να βρίσκει **καθημερινώς** κι άλλες μορφές "εντοπισμού της προσοχής", οι οποίες θα του θυμίζουν την "πολιτική" σημασία του, απανταχού παρόντος, βλακός. Αυτού δηλαδή, ο οποίος με τις αποφάσεις του (είτε ως **πολιτικός**, είτε ως **πολίτης**) καθορίζει τις τύχες του Έθνους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 9

ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΑΙΤΙΑ

Είδαμε στα προηγούμενα ότι η ανάσχεσις της πορείας της νοήσεως προς την διαδοχική σύλληψη του ευρύτερου δυνατού "πλέγματος των σχέσεων" (πριν, περί και μετά την "έννοιαν") ανάγεται, σε τελευταία ανάλυση, στον **"εντοπισμό της προσοχής"**. Τούτο αποτελεί την κυριότερη και πιο επικίνδυνη εκδήλωση της παρουσίας του βλακός. Τα αίτια έχουν προέλευση (βλ. ανωτ. Κεφ. 2) (α) νοητική, (β) ψυχολογική.

Εξηγήσαμε ήδη τα πρώτα, που αναφέρονται στην καθαρώς λογική εξεργασία: βλαξ είναι εκείνος του οποίου "δεν πάει ο νους". Είναι εκείνος ο οποίος, όπως λέμε, "δεν έχει συνειδητοποιήσει"! θεραπεία, όπως είδαμε, είναι ο **διάλογος** σε περιβάλλον ελευθερίας. Σκοπός του είναι η θεώρησις και κατανόησις του **ευρύτερου** πλέγματος σχέσεων (βλ. Κεφ. 8). θα ασχοληθούμε κατωτέρω με τα δεύτερα. Αυτά, αναφέρονται στη **Βούληση** όταν **παρεμβάλλεται ανασταλτικά** στη λογική διαδικασία. Ήδη ο Καρτέσιος είχε παρατηρήσει ότι το ανθρώπινο λάθος προκύπτει όταν η "Βούληση" θέλει να ξεπερνά τον "Λόγο". Πως τούτο είναι δυνατόν; Τα ψυχολογικά αίτια μπορούμε να διακρίνουμε (σύμφωνα με την διαλεκτική μέθοδο της διχοτομήσεως) σε ενδογενή και σε επιβεβλημένα.

.....

1. Την 1.8.1984 ο εκπρόσωπος των βιομηχάνων εξέθεσε στον πρωθυπουργό Α. Παπανδρέου ότι οι "κοινωνικοποιημένες" επιχειρήσεις (των οποίων οι ζημιές καλύπτονται από το δημόσιο χρήμα) πωλούν τα προϊόντα τους κάτω του κόστους με **συνέπεια** να οδηγούν τις ιδιωτικές επιχειρήσεις σε εξόντωση. Ο πρωθυπουργός απήντησε: "αυτό δεν το είχα συνειδητοποιήσει" ! (βλ. "Ακρόπολις" 5.8.84). Εμφανές παράδειγμα βλακειάς που οφείλεται και σε ψυχοπαθολογικά αίτια.

Τα ενδογενή αίτια

Το **"μπλοκάρισμα"** της νοητικής λειτουργίας στον δρόμο της για την σύλληψη του πλέγματος των σχέσεων μπορεί να οφείλεται σε ενδογενή ψυχολογικά αίτια. Αυτά, θα διχοτομήσουμε σε "συνειδητά" και σε "υποσυνειδητά".

(α) Τα **υποσυνειδητά** ψυχολογικά αίτια έλκουν την προέλευση από ποικίλες συνθήκες σύμφωνα με την **προσωπική** ιστορία κάθε ατόμου. Ανήκουν στο δύσκολο πεδίο ερεύνης του ψυχαναλυτού. Η πολιτική σημασία αυτού του είδους του βλακός προκύπτει όταν κάποιος προσκολλάται σ' ένα κόμμα ή σε μια ιδεολογία όχι διότι το εσκέφθη, όχι διότι το εμελέτησε και ανέλυσε, **αλλ' απλώς** διότι, π.χ., σε αυτό το κόμμα ανήκε κάποτε ο πατέρας του και θέλει να μείνει πιστός στη μνήμη του. Όταν το κόμμα αυτό δεν υπάρχει πλέον και ο ιδρυτής έχει προ πολλού πεθάνει, ο βλαξ παραμένει φανατικά προσκολλημένος σ' ένα νέο κόμμα που νομίζει ότι έχει εκλεκτική συγγένεια με το παλαιό και ανύπαρκτο! Ο βλαξ είναι, επίσης, δυνατόν να αισθάνεται τυφλά προσκολλημένος σε μια ιδεολογία διότι μπορεί να του αρέσει το... χρώμα της σημαίας της, ή διότι στον κύκλο αυτόν γίνονται χοροί και συγκεντρώσεις όπου συναντά ευχάριστα πρόσωπα του έτερου φύλου κ.ο.κ. Αλλά επειδή είναι ανεξερεύνητα τα βάθη του υποσυνειδητού, δεν θα ασχοληθούμε άλλο στην εξεύρεση και ανάλυση όλων των δυνατών περιπτώσεων που προκαλούν τον "εντοπισμό της προσοχής". Ο αναγνώστης θα τον συναντά, τον τύπο αυτό του βλακός, καθημερινώς στο πολιτικό προσκήνιο.

(β) Ως **"συνειδητά"** ψυχολογικά αίτια θεωρούμε εκείνα που αποτελούν μέρος της γενικής ανθρώπινης ψυχολογίας. Ποια είναι τα ψυχολογικά αίτια που μπορούν να προκαλούν τον "εντοπισμό" της προσοχής" και το αθεράπευτο "μπλοκάρισμα" της νοητικής διαδικασίας; Και πρώτον, θεμελιώδης Αρχή της ανθρώπινης υποστάσεως είναι το **ένστικτο της αυτοσυντηρήσεως**. Το ένστικτο αυτό είναι αυθόρμητο και, συνεπώς, **προ λογικό**. Η λαϊκή διορατικότητα το

περιγράφει με την εικόνα "ο πνιγμένος πιάνεται από τα μαλλιά του". Το τυφλό, πρωτογενές, αυτό ένστικτο οδηγεί τον άνθρωπο στην αυθόρμητη **ομαδοποίηση**. Είναι η πρώτη μορφή "κοινωνικότητας".

Έτσι, ο βλαξ αισθάνεται την ανάγκη να **ανήκει σ' ένα κύκλο** για να εξασφαλίζει την ύπαρξη του. Ολόκληρη η νοητική του δραστηριότητα **εντοπίζεται** στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων του κύκλου διότι αυτό αντανακλά στην **ιδίαν** αυτοσυντήρηση. Ο κύκλος δημιουργεί ένα esprit de corps, δικό του τρόπο σκέψεως (νοοτροπία) και **δικούς του ηθικούς κανόνες** συμπεριφοράς. Η αντίληψις για το "καλό" και το "κακό" εντοπίζεται αποκλειστικά και μόνο στη φροντίδα για την "αυτοσυντήρηση" **του κύκλου**. Ο "εντοπισμός της προσοχής" του ατόμου προσδιορίζεται μέχρις αυτοματισμού από τους κανόνες του κύκλου. Ο στενός αυτός κύκλος της αυτοπροστασίας μπορεί να έχει τη μορφή κόμματος, εθνικής μειονότητας, υπαλληλικού ή καλλιτεχνικού "κυκλώματος", επαγγελματικού συνδικάτου, λέσχης, κλίκας, σπείρας, ιδεολογικού "συστήματος", θρησκευτικής αιρέσεως ή ό,τι άλλο. Ο βλαξ εντοπίζει την προσοχή στη νοοτροπία του **στενού κύκλου**. Έτσι, άλλωστε εξηγείται πως (το 1990) ένας εσμός "Υπουργών" παρήλασε στο Ειδικό Δικαστήριο ("Δίκη του Καλαμποκιού") για να υποστηρίξει την απάτη και πλαστογραφία χάριν του... εθνικού συμφέροντος!

Ο βλαξ ζει και κινείται **μέσα** στο "σύστημα" και από το "σύστημα". Έξω από τον στενό κύκλο αυτοπροστασίας αισθάνεται σαν πρόβατο εκτός στάνης. Ο προβολεύς της συνειδήσεως φωτίζει μόνο το στενό τμήμα των σχέσεων που αναφέρονται στην **εξασφάλιση της υπάρξεως του στενού κύκλου**. Αυτή είναι μια κοινότατη μορφή του "ψυχοπαθολογικού βλακός". Όλες οι διαταραχές της νοητικής διαδικασίας που περιγράψαμε στα προηγούμενα, προσδιορίζονται από τη νοοτροπία και τους ηθικούς κανόνες **του κύκλου** στον οποίο ο βλαξ θέλει από αδήριτη ανάγκη αυτοπροστασίας να **ανήκει**. Στη γενική **κοινωνική συμπεριφορά** ισχύουν όλα τα χαρακτηριστικά τα οποία είδαμε ότι ο Ε. Λεμπέσης περιγράφει όταν αναφέρεται στη "συσπείρωση" (βλ. ανωτ. Εισ. Α).

Η περίπτωση αυτή "συνειδητού" ψυχολογικού αιτίου του "εντοπισμού της προσοχής" αναφέρεται στο άτομο ως μέλος ομάδος και είναι εξωστραφής. Υπάρχει όμως και η περίπτωση που αναφέρεται στην αυτοσυντήρηση αλλά όπου το άτομο δρα σε απομόνωση. Αυτή είναι εσωστραφής. Εδώ, η βούλησις αυτοσυντηρήσεως μπορεί να εκδηλώνεται με διάφορες **αυταπάτες** που δίνουν το αίσθημα της ασφάλειας. Μια από αυτές είναι το "ονειροπόλημα", άλλη είναι η "καθοδηγούμενη σκέψις" (wishful thinking) όπου σκεπτόμεθα ως πραγματικό μόνον εκείνο που μας συμφέρει ("ευσεβείς πόθοι"). Αυτά επιφέρουν διαταραχές στη νοητική διαδικασία που καθορίζουν τον "εντοπισμό της προσοχής". Η πολιτική σημασία της κατηγορίας αυτής του βλακός συνίσταται στο ότι ο άνθρωπος είναι ερμητικά κλειστός σε οποιοδήποτε επιχείρημα, ένδειξη ή απόδειξη, που προσπαθεί να τον αποσπάσει από τον καθορισμένο από τη βούληση του "εντοπισμό της προσοχής". Ου με πείσεις καν με πείσεις.

Τα επιβεβλημένα αίτια

Η δεύτερη κατηγορία ψυχολογικών αιτίων είναι εκείνα **που επιβάλλονται** από εξωτερικές δυνάμεις οι οποίες δρουν εκ προθέσεως. Το πιο αποτελεσματικό από αυτά είναι το **μεθοδικό πλύσιμο εγκεφάλου** το οποίο επιβάλλει τον ηθελημένο "εντοπισμό της προσοχής". Η επίδρασις του είναι καθοριστική του τρόπου σκέψεως και συμπεριφοράς σε μόνιμο επίπεδο. Ιδίως όταν εξασκείται από την παιδική ηλικία οπότε η έξις καθίσταται δευτέρα φύσις. Μορφές "πλυσίματος εγκεφάλου" είναι η κοινωνική και μαθητική "**εκπαίδευσις**" (education) και η πολιτική "**καθοδήγησις**". Φορείς, στην πρώτη (υγιά) περίπτωση, είναι η οικογένεια και το σχολείο, στην δεύτερη (νοσηρή) περίπτωση το κόμμα, ο Μονάρχης, η κυβέρνηση κ.λπ. Άλλη κατηγορία "επιβεβλημένων" ψυχολογικών αιτίων είναι η **προπαγάνδα** η οποία προγραμματίζει, με τη

συστηματική εφαρμογή των νόμων της (επαναλήψεως, υποσχέσεως κ.λπ.) τον πάγιο "εντοπισμό της προσοχής" του πολιτικού της θύματος. Γι' αυτά όμως ομιλώ δια μακρών στα βιβλία μου "Η Προπαγάνδα, μέσον βιασμού των λαών", Β' Έκδ. Σιδέρης και "Η φιλοσοφία της Προπαγάνδας". Εδώ πλέον πρόκειται περί μεθοδευμένης, συστηματικής, **παραγωγής Βλάκων** και η πολιτική σημασία είναι έκδηλη.

Συνοπτικά

Στα προηγούμενα Κεφάλαια εξετάσαμε τις περιπτώσεις της σημασίας του βλακός στον πολιτικό βίο. Ίσως η απarıθμησις να μην είναι εξαντλητική. Η **αλάνθαστη ένδειξις** της παρουσίας του βλακός είναι ο **μόνιμος "εντοπισμός της προσοχής"** πάνω σ' ένα μόνο, περιορισμένο **τμήμα** του πλέγματος των σχέσεων.

Εν τούτοις, δεν πρέπει να έχουμε αυταπάτες. Είναι τόσο περίπλοκη, όπως είδαμε, η νοητική λειτουργία ώστε τα μυστικά της δεν έχουν πλήρως αποκαλυφθεί. Στα είδη αυτά της "βλακειάς" **όλοι μας είμαστε επιρρεπείς** κατά καιρούς και για διαφόρους λόγους (π.χ. ασθένεια, απροσεξία). Ιδίως όταν "αποκάμνουμε ζητούντες". Νομίζω ότι δεν υπάρχει άνθρωπος ο οποίος, σε κάποια περίπτωση της ζωής του, δεν έχει ψιθυρίσει "που να το φανταστώ", ή "δεν πήγε ο νους μου", ή "τι βλακεία έκανα", ή "πως δεν το είδα"! Όλα αυτά είναι εκφράσεις jτου αποκαλύπτουν έναν **"εντοπισμό της προσοχής"**, μιαν άγνοια του καθολικού πλέγματος των σχέσεων.

Θεραπεία, όπως είδαμε, είναι ο διάλογος σε περιβάλλον ελευθερίας. Αυτό απαιτεί νηφαλιότητα, ανεκτικότητα, άρνηση του κάθε φανατισμού. Απαιτεί αναζήτηση της αλήθειας έστω και αν αυτό είναι εναντίον του συμφέροντος μας.

Όλοι λοιπόν οι άνθρωποι είναι ενίοτε "βλάκες" αλλά εδώ παίζει μεγάλο ρόλο το "περισσότερο" ή "λιγότερο". Η ανθρώπινη βλακεία μετράται σε **βαθμούς**, όπως η θερμοκρασία. Το πλέγμα των σχέσεων εκτείνεται σε χώρο και, όπως ο χώρος, είναι **άπειρο**. Ο Καρτέσιος μας είπε σωστά ότι "μόνον ο θεός έχει ενόραση του παντός ταυτοχρόνως". Αυτή η **"ενόραση του παντός"** γίνεται η έκφραση της υπέρτατης Σοφίας. Διότι, πράγματι, **η Αλήθεια** δεν είναι το περιορισμένο και περιστασιακό. Είναι το **Όλον, δηλ. το σύνολο των Σχέσεων** μέχρι τις άπειρες προεκτάσεις του και συνέπειες του.

Αλλά είδαμε ότι η σύλληψις του Άπειρου Όλου είναι ανέφικτη για την ανθρώπινη **νόηση**. Ο άνθρωπος μπορεί να φτάσει εκάστοτε μόνο την **"αλήθεια της περιστάσεως"**. Και ο κάθε άνθρωπος, περισσότερο ή λιγώτερο από άλλον. Και τούτο, ακριβώς, προσδιορίζει τον απόλυτο βαθμό της **μόνιμης** ανθρώπινης βλακειάς.

Η ελπίδα για τον άνθρωπο είναι ότι μετά τα κλειστά σύνορα της νοήσεως εκτείνεται, απέραντο, το **Συναίσθημα**. Η "επιστήμη" δίνει τη θέση της στον **Έρωτα** και στην **Τέχνη**. Μόνο με αυτά ο άνθρωπος μπορεί να φτάσει και να εξομοιωθεί με τον καρτεσιανό θεό, ξεπερνώντας τα όρια μιας νοήσεως που κατέχεται από την Κατηγορία του Περιορισμού. Αλλά η Πολιτική είναι καθαρώς νοητική επιστήμη. Σ' αυτήν δεν έχει θέση το συναίσθημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 10

ΤΑ ΕΙΔΗ

Στα προηγούμενα σημειώματα, έγινε σαφές ότι, για την ανθρώπινη νόηση, **η Πραγματικότητα αποτελεί ένα πλέγμα σχέσεων, που εκτείνεται στο Άπειρο**. Στην προσπάθεια αντιλήψεως αυτού του Όλου, η νόηση ακολουθεί διεξοδική πορεία από ιδέα σε ιδέα, για να ανέβει την κλίμακα που οδηγεί προς το Όλον. Στον δρόμο της αυτόν, πολύπλοκο και ολισθηρό, διαπράττει πολλά σφάλματα, από τα οποία απαριθμήσαμε μερικά, ίσως τα κυριότερα. Οι **διαταραχές** αυτές της ανθρώπινης νοήσεως στην διεξοδική της πορεία συνιστούν την ανθρώπινη βλακεία. Κύριο γνώρισμα και λυδία λίθος της βλακείας αυτής είναι αυτό που αποκαλέσαμε "**εντοπισμό της προσοχής**", επακόλουθο της Κατηγορίας του Περιορισμού.

Από αυτά προκύπτει ότι υπάρχει μια **ενδημική ανθρώπινη βλακεία**, η οποία εκδηλώνεται ως εξής:

α) Στο ίδιο άτομο, όταν η ικανότης ευρύτερας αντιλήψεως των σχέσεων (πριν, περί και μετά την έννοια) εφαρμόζεται με αποκλειστικότητα **σε μία μόνο** δραστηριότητα ή μία μόνο κατηγορία του επιστητού (**εξειδίκευση**). Εδώ έχουμε τις περιπτώσεις του "ευφυούς", "ιδιοφυούς" ή και "μεγαλοφυούς", σ' έναν μόνο τομέα δραστηριότητος (ποδόσφαιρο, τέχνη, καλλιτεχνία, φιλοσοφία, κλάδο επιστήμης κ.λπ.), ο οποίος όμως παρουσιάζεται ως μεγαλειώδης βλαξ σε άλλες εκδηλώσεις.

β) Στο ίδιο μεμονωμένο άτομο, όταν τούτο **ενίοτε** παρουσιάζει διαταραχές στη λειτουργία της διεξοδικότητος για διάφορους **πρόσκαιρους** λόγους (παροδική ασθένεια, κούραση, έρωας, πνευματική νωχέλεια ή άλλα φυσικά και ψυχολογικά αίτια).

γ) Στην ανθρωπότητα εν γένει, όπου η περιορισμένη ανθρώπινη νόηση δεν μπορεί, λόγω της συστάσεως της, να έχει "**ενόραση του παντός ταυτοχρόνως**". Τούτο συνιστά την **απόλυτη ανθρώπινη βλακεία**, η οποία αντιτίθεται μονίμως στη Σοφία του θεού, ο οποίος νοείται ως Εκείνος "ος τα πανθ' ορά".

Αυτή η γενική θεώρησις ενός περίπλοκου προβλήματος, την οποία ανέπτυξα (με προσπάθεια απλότητος και χωρίς χρήση ακατανόητων "φιλοσοφικών" όρων) θέτει το ερώτημα: **Ποια ακριβώς, για την περιορισμένη ανθρώπινη νόηση, μπορεί να είναι η μορφή της Αλήθειας; Εάν Αλήθεια είναι το Όλον** (η "**ενόρασις του παντός ταυτοχρόνως**") και η ανθρώπινη νόηση είναι αδύνατον εκ φύσεως να έχει ταυτόχρονη αντίληψη του Όλου, ερωτάται εάν υπάρχει, για τον άνθρωπο, **εφικτή Αλήθεια**.

Η αλήθεια της περιστάσεως

Το γενικό πρόβλημα της Αλήθειας ξεκινά από την κοινή πεποίθησι ότι υπάρχει ταυτότης μεταξύ Αλήθειας και Πραγματικότητος. Αλήθεια είναι η απεικόνισις της Πραγματικότητος. Τούτο υπονοεί δύο **αναπόδεικτες** προϋποθέσεις: Ότι η Πραγματικότης, α) είναι ανεξάρτητη από το ανθρώπινο λογικό (δηλ. υπάρχει και χωρίς αυτό) και β) το ανθρώπινο λογικό μπορεί να την συλλάβει εξ αποστάσεως, **τέτοια όπως είναι**. Κατά την αντίληψιν αυτή, αλήθεια υπάρχει όταν η σκέψις "**αντιστοιχεί με το αντικείμενο της**" (*adequatio rei et intellectus*), "όπου ως "**αντικείμενο**" νοείται η ανεξάρτητη από τον ανθρώπινο λόγο πραγματικότης.

Κατά τον Πλάτωνα, όπως έχουμε δει, ο κάθε άνθρωπος **μπορεί** να γνωρίσει την Αλήθεια, "ει ανδρείος η και μη αποκάμνη ζητών". Άρα, κατ' αυτόν, η απόλυτη Αλήθεια είναι εφικτή. Διότι υποτίθεται ότι η νόησις μπορεί να συλλάβει την έξω πραγματικότητα, τέτοιαν όπως είναι. Κατά τον Πλάτωνα, "ανδρείος" είναι μόνον αυτός που ξέρει ή έχει μάθει να χρησιμοποιεί την κατάλληλη μέθοδο προς τούτο. Η πλατωνική αυτή μέθοδος, ως γνωστόν, είναι η **Διαλεκτική**, η οποία διακρίνεται σε "κατιούσα" (ανάλυση) και "ανιούσα" (σύνθεση). Αυτή η γνωσιολογική αισιοδοξία κάνει τον Πλάτωνα να πιστεύει ότι τα δεινά αυτού του κόσμου θα εκλείψουν εάν η **πολιτική** ανατεθεί στον Φιλόσοφο, δηλ. "εάν οι φιλόσοφοι βασιλεύσουν ή οι βασιλείς φιλοσοφήσουν".

Η συνταγή αυτή έχει παρεξηγηθεί από πολλούς που θέλουν να αγνοούν την σημασία της έννοιας "φιλόσοφος" σ' αυτή την περίπτωση. Διότι ο Πλάτων δεν εννοεί ότι η Πολιτεία πρέπει να παραδοθεί στην ηγεμονία των... "καθηγητών της φιλοσοφίας"! Ούτε ασφαλώς σ' εκείνους τους "φιλοσόφους" (όπως π.χ. ο Μαρξ) που έχουν "κλείσει" την απόλυτη Αλήθεια σ' ένα τυποποιημένο "σύστημα" και πωλούν αυτήν την "κονσέρβα" στους αφελείς.

Για τον Πλάτωνα, "φιλόσοφος" είναι εκείνος που γνωρίζει την Απόλυτη Αλήθεια (δηλ. την Πραγματικότητα) στην **ολική** καθαρότητα της, λουσμένη μέσα στην υπέρτατη Ιδέα του Αγαθού, αφού έχει κάνει **ορθή χρήση** της Διαλεκτικής. Σε τελευταία, λοιπόν, ανάλυση, η περίφημη αυτή ρήσις του Πλάτωνος δεν σημαίνει τίποτε άλλο, από αυτό το απλό: ότι τα δεινά αυτού του κόσμου θα εκλείψουν μόνον όταν οι "βασιλείς" **πάψουν να κάνουν λάθος!**

Ο Πλάτων ήταν αισιόδοξος ότι τούτο είναι δυνατόν. Έζησε αρκετά για να καταλάβει ότι **δεν είναι!** Διότι, όπως είδαμε, το Λάθος για τον άνθρωπο είναι συνυφασμένο με τη χρήση του λογικού του. Ο άνθρωπος θα πάψει να κάνει λάθος, όταν μπορέσει να επιτύχει το απολύτως αδύνατο: την επέκταση της αντιλήψεως ενός πλέγματος σχέσεων μέχρι το Άπειρο. Δηλ. της "ενοράσεως του παντός ταυτοχρόνως", που είναι το επίτευγμα, όπως είδαμε, της υπέρτατης Σοφίας.

Το ότι αυτό είναι το "απολύτως αδύνατο" μπορούμε να το κατανοήσουμε σήμερα καλύτερα από τον Πλάτωνα μετά τη νέα "Κοπερνική Επανάσταση" που επέφερε στην φιλοσοφική σκέψη ο Καντ. Ο οποίος έδειξε, (με... Πρωσσικά περίπλοκο τρόπο) το εξής απλό: ότι το ανθρώπινο λογικό έχει έναν **ιδιόρρυθμο** τρόπο λειτουργίας, ο οποίος μας κάνει να υποθέσουμε ότι την "πραγματικότητα" που **συνθέτει** κατά τον ιδιόρρυθμο τρόπο του, αναγκαστικά την **αλλοιώνει** και την μετασχηματίζει. Σαν κάποιον, π.χ., ο οποίος φοράει μπλε γυαλιά και προσπαθεί να μάθει πώς είναι το άσπρο χιόνι! Επομένως, η **νοητική Αλήθεια** είναι, γι' αυτό τον λόγο, **μόνον ανθρώπινη**. Έτσι, εγκαταλείποντας την αισιοδοξία του Πλάτωνος, επανερχόμεθα σ' αυτό που είπαμε πιο πάνω, ότι δηλ. η ανθρώπινη νόησις **δεν μπορεί** να έχει "ενοράση του παντός ταυτοχρόνως". Διότι λειτουργεί θέτοντας σε χρήση την "**κατηγορία του περιορισμού**", με την οποία διασπά και **αλλοιώνει** την Πραγματικότητα, προσαρμόζοντας την στα ανθρώπινα μέτρα. Εργάζεται, δηλ. με διεξοδική σειρά "**εντοπισμών της προσοχής**", θέτοντας σε παρένθεση το "υπόλοιπον".

Μπορούμε λοιπόν τώρα, να δούμε γιατί η υπέρτατη Αλήθεια είναι πιθανότατο ότι είναι ανέφικτη για τον άνθρωπο. Για τον οποίο απομένει μόνον η **δική του "αλήθεια", η ανθρώπινη**, που είναι η μόνη εφικτή. Και η αλήθεια αυτή είναι μόνο η "**αλήθεια της περιστάσεως**"¹. Δηλ. το **εκάστοτε** ευρύτερο δυνατό πλέγμα των σχέσεων που μπορεί να συλλάβει η περιορισμένη νόησις.

Όσο πιο ευρύτερα εκτείνει ο άνθρωπος το πλέγμα των σχέσεων, τόσο πιο ευφυής και σοφός είναι. Όσο πιο λιγότερο το κατορθώνει, τόσο πιο βλαξ αποκαλύπτεται.

Αυτό συνοψίζει την γενική θεωρία του βλακός.

Η "εφικτή" πολιτική

Έτσι, στην **πολιτική**, η συνταγή του Πλάτωνος για να "εκλείψουν τα δεινά αυτού του κόσμου", αποδεικνύεται ένα ανέφικτο όνειρο.

Η πολιτική είναι **νοητική** επιστήμη και συνεπώς, εφ' όσον πρόκειται πάντα για την **ανθρώπινη** νόηση, **το Λάθος**, κατά την λειτουργία της, **είναι αναπόφευκτο**. Όλοι οι πολιτικοί, από τον Περικλή και τον Αλέξανδρο μέχρι σήμερα, έχουν διαπράξει τρομακτικά λάθη. Διότι ακριβώς, δεν αντελήφθησαν εγκαίρως την όλην έκταση του πλέγματος των σχέσεων. Οι λαοί είναι καταδικασμένοι να εμπιστεύονται τις τύχες των σε "βασιλέα", ο οποίος πάντοτε θα είναι τόσο λιγότερο ή περισσότερο **ευφυής**, όσο θα είναι και λιγότερο ή περισσότερο **βλαξ**.

Ο εκάστοτε βαθμός, τόνον εκείνου ο οποίος εκλέγει όσο και αυτού που εκλέγεται, θα κρίνεται πάντοτε από τις συνέπειες των πράξεων του στον ρου της Ιστορίας. Και τούτο ακριβώς διαγράφει τα όρια του προβλήματος της πολιτικής σημασίας του βλακός.

.....
1) Ο Μακιαβέλλι ομιλεί για "verità effettuale". Βλ. το βιβλίο μου "Ο Ηγέτης κατά τον Μακιαβέλλι".

Αυτά, βέβαια, δεν σημαίνουν ότι επειδή το λάθος είναι μοιραίο, δεν έχει σημασία ποιόν πολιτικό... "ψηφίζουμε". Η ευφύια ή βλακεία είναι βαθμική έννοια. Ιδία **ως προς τον ψηφοφόρο**, η πολιτική σημασία του βλακός έγκειται ακριβώς σε μια δυνατότητα που αυτός έχει. Και αυτή είναι το να **κρίνει** νηφάλια και αντικειμενικά. Και να αντιλαμβάνεται τις συγκεκριμένες **πράξεις και υποσχέσεις** του πολιτικού μέχρι τις **απώτερες δυνατές συνέπειες**. Για τον ίδιο, ως άτομο, αλλά και για το σύνολο της **ευρύτερης** κοινωνίας όπου ζει. Διότι η ζωή του εντάσσεται αναγκαστικά μέσα στο σύνολο. Και οι "απώτερες συνέπειες" καταστροφής του συνόλου (το οποίο, σε τελευταία ανάλυση, είναι η ανθρωπότης), συνεπάγονται και την καταστροφή του ατόμου.

Όπως το εξέθεσε ο Καντ, η επίπτωσης της πράξεως του ατόμου πάνω στο κοινωνικό σύνολο καθορίζει την Ηθική. Αυτή η θέση, εξηγεί γιατί ο Λεμπέσης, όπως είδαμε στην αρχή αυτών των αναλύσεων, κατατάσσει, ορθότατα, τον ανήθικο και απατεώνα (**πολίτην ή πολιτικό**) μεταξύ των **βλάκων**. Η εμφάνισις του Ανδρέα Παπανδρέου στον πολιτικόν ορίζοντα της Ελλάδος και ο τελικός και αναπότρεπτος εξευτελισμός της πολιτικής του, αποτελεί ένα τραγικό **παράδειγμα**. Είναι το παράδειγμα του ανθρώπου, που **δεν υπήρξε εις θέσιν να αντιληφθεί "τις συνέπειες των**

πράξεων του". Η Ιστορία αποκαλύπτει πάντοτε, αργά ή γρήγορα, την "πολιτική σημασία του βλακός".

Αυτά όλα σημαίνουν ότι η Δημοκρατία βαδίζει **παράλληλα** με την Παιδεία. Διότι ο κύριος σκοπός της Παιδείας είναι η **ανάπτυξη της Δυνάμεως της Κρίσεως** με την επιβολή **Μεθόδου** και βασικών Γνώσεων. Όπου δεν υπάρχει Παιδεία, δεν είναι δυνατόν να υπάρχει Δημοκρατία. Αλλά η **κατάλληλη Παιδεία**, που θα αμβλύνει την πολιτική σημασία του βλακός στις συνέπειες της για την Μοίρα του Έθνους, είναι "άλλο θέμα".

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙΣ

Στα προηγούμενα Κεφάλαια αναπτύξαμε τις νοητικές εξεργασίες και διαταραχές που προβάλλουν την **πολιτική** σημασία του βλακός. Συνοπτικά, το κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα της παρουσίας του βλακός είναι:

ο μόνιμος εντοπισμός της προσοχής σε τμήμα ενός ορνανκού Ολου.

Τούτο εμποδίζει το γνωστικό υποκείμενο (τον **πολιτικό ή τον πολίτη**) να έχει αντίληψη του ολικού πλέγματος των σχέσεων **πριν, περί και μετά** την έννοια (conceptus). **Δηλαδή**, το άτομο θέλει να αγνοεί:

- α) τις αιτίες των πραγμάτων (το "πριν")
- β) τις σχέσεις των πραγμάτων (το "περί")
- γ) τις απώτερες συνέπειες των πραγμάτων (το "μετά")

Σε τελευταίαν ανάλυση, **"βλακεία"** είναι **κάθε διαταραχή της νοητικής λειτουργίας.**

Έγινε σαφές, ότι η περίπτωση αυτή "βλακείας" είναι **βαθμική**. Δηλαδή εκδηλώνεται περισσότερο ή λιγότερο, σε συχνότητα και ένταση. Επίσης, ότι είναι μόνιμη ή και περιπτωσιακή. Δηλαδή παρουσιάζεται ενίοτε, ή κατά συνήθεια, σε άτομα που, με άλλα κριτήρια, θεωρούνται ευφυή, ιδιοφυή ή ακόμη και μεγαλοφυή (π.χ. πολιτικούς, επιστήμονες, καλλιτέχνες κ.λπ.).

Οι ανωτέρω **διαταραχές** στη νοητική λειτουργία είναι ιδιαίτερα **επικίνδυνες**, όταν παρουσιάζονται στον **πολιτικό** βίο. Δηλαδή, όταν εκδηλώνονται σε πράξεις (του "πολιτικού" ή του "πολίτου") που έχουν βαρύτερες **συνέπειες** στις τύχες ενός Έθνους.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Από την πρόσφατη πολιτική ιστορία της Ελλάδος παραθέτουμε στα επόμενα, ενδεικτικώς, μερικά **παραδείγματα** της παρουσίας του **επικινδύνου "βλακός"**, κατά την ανωτέρω οριζόμενη έννοια. Είναι αποσπάσματα από άρθρα μου που εδημοσιεύθηκαν στα "ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ" και στην "ΕΣΤΙΑ" κατά το 1990. Ο αναγνώστης αφήνεται να βρει μόνος του τις **διαταραχές** στη νοητική λειτουργία, οι οποίες υπονοούνται σε κάθε αναφερόμενη περίπτωση.

§ 1 Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΣ ΑΝΔΡΕΑ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

(Βλ. "Πολιτικά θέματα", 13 19 Απριλίου 1990)

Ιδεολογικές τοποθετήσεις

Το "Συμβόλαιο με το λαό", αν και αργότερα εγκατελείφθη, έπαιξε τον αντεθνικό ρόλο του:

α) Προσφέροντας απατηλά συνθήματα που διεπότισαν την εν γένει ψυχολογική στάση (attitude) μεγάλου τμήματος του λαού. β) Δημιουργώντας μόνιμο κλίμα φυγής των επενδυτών.

Εκεί, ο Ανδρέας Παπανδρέου υπόσχεται "απαλλαγή από τα ξένα κέντρα αποφάσεων", δηλ. από ΕΟΚ και ΝΑΤΟ.

Στις 27.11.1975 δηλώνει στη Βουλή: "Πιστεύουμε ότι η σύνδεση με ΝΑΤΟ και ΗΠΑ και η εξάρτηση μας οδηγεί στην **εθνική καταστροφή**" (!). Στην γιορτή της νεολαίας ΠΑΣΟΚ το 1979, δηλώνει στο νοήμον κοινό: "Η κατάκτηση της εθνικής μας ανεξαρτησίας σημαίνει ότι η Ελλάδα πρέπει να μείνει έξω από ΕΟΚ, χωρίς εξάρτηση από το Διευθυντήριο των Βρυξελλών".

Το 1988 ο ίδιος έλεγε στο περιοδικό STERN: "θα ήταν σοβαρή **ανευθυνότητα**, αν Έλληνας πρωθυπουργός οδηγούσε την Ελλάδα έξω από το ΝΑΤΟ". Την 1.12.1983 λέγει: "Έχομε ανακαλύψει όντας στην κυβέρνηση, ότι όπως εστοίχισε πολλά η είσοδος στην ΕΟΚ, μπορεί να στοιχίσει περισσότερα η έξοδος". Στις 18.10.1982 δηλώνει με στόμφο σοβαρότητος στην

Washington Post: "Δεν είμαστε **ανόητοι** να φύγουμε από το ΝΑΤΟ, θέτοντας σε κίνδυνο την εδαφική ακεραιότητα της χώρας".

Παρ' όλα αυτά, στην εισήγηση προς Κ.Ε. του ΠΑΣΟΚ την 30.8.1988 επιμένει ότι "στρατηγική του παραμένει η απελευθέρωση από τα ξένα κέντρα αποφάσεων" και ότι "είμαστε **πιο κοντά** στο στόχο της αποσύνδεσης".

Τέλος, τον Δεκέμβριο 1989 δηλώνει σε μίαν αποθέωση αναισχυντίας: "Έχουμε καθυστερήσει υπερβολικά. Έχουμε μείνει πολύ πίσω στις σχέσεις με την ΕΟΚ και πρέπει να βιαστούμε"! Ο αναγνώστης καλείται να κάνει την **ούνθεσι** όλων αυτών των αντιφατικών "εντοπισμών της προσοχής".

Οι προβλέψεις

Οι παλινωδίες του Ανδρέα Παπανδρέου προκαλούν την κατάπληξη. Χωρίς συναίσθημα ευθύνης, ομολογεί ο ίδιος ότι είναι **ανίκανος να κάνει προβλέψεις**. Ας τον ακούσουμε:

Τον Αύγουστο 1987 λέγει: "Αυτό που υποτιμήσαμε, ήταν οι διαρθρωτικές αδυναμίες της προσφοράς. Έτσι, η αύξηση της ζήτησης **λόγω των παροχών** στράφηκε στις εισαγωγές"! Ο θλιβερός "οικονομολόγος" υπετίμησε αυτό που ξέρει ο πρωτοετής φοιτητής: ότι η αύξηση των παροχών, χωρίς αύξηση της παραγωγής οδηγεί στον όλεθρο. Και αναφέρει την περίπτωση **ως εανυπεύθυνος** για την εφαρμογή του οικονομικού αυτού νόμου ήταν ο καταναλωτής (πβ "Το έσχατον αίτιον ως μόνον").

Όταν την 1.8.1984 ο εκπρόσωπος των Ελλήνων βιομηχάνων εξέθεσε στον Ανδρέα Παπανδρέου ότι οι "κοινωνικοποιημένες" επιχειρήσεις (των οποίων οι ζημίες καλύπτονται από το δημόσιο χρήμα) πωλούν τα προϊόντα τους κάτω του κόστους, με **συνέπεια** να οδηγούν τις ιδιωτικές επιχειρήσεις σε εξόντωση, ο Α.Π. ως πρωθυπουργός απάντησε: "Αυτό δεν το είχα συνειδητοποιήσει"! (βλ. "Ακρόπολις" 5.8.84).

Το "Βήμα" (10.8.86) δημοσιεύει συνέντευξη, όπου ο Ανδρέας Παπανδρέου "προβαίνει" στην **πρόβλεψη** ότι "τον προσεχή Νοέμβριο (1986) ή το αργότερο τον ερχόμενο Φεβρουάριο (1987), θα πρέπει να αναμένονται αξιόλογες επενδύσεις από το εξωτερικό". Ξέρουμε το αποτέλεσμα της "προβλέψεως"!

Στον προεκλογικό λόγο (1985), ο Ανδρέας Παπανδρέου λέγει: "Εβγαλε η Ν.Δ. μια ταμπέλα: Πωλείται η Ελλάδα, ξένοι προσέλθετε"! Αργότερα, μεταβαίνει στο Davos, όπου λέγει στους εκεί εκπροσώπους του ξένου μεγάλου κεφαλαίου: "Είμαστε έτοιμοι, με ανοιχτή καρδιά, να βλέπουμε να έρχονται στα εδάφη μας τα επιτεύγματα των άλλων, οι ίδιες οι επιχειρήσεις τους. Δεν θα σταθούν εμπόδιο ιδεολογίες παράλογες και ξεπερασμένες".

Ο υπουργός Γεράσιμος Αρσένης στην κυβέρνηση Παπανδρέου, δηλώνει τον Δεκέμβριο 1983 στον "Ταχυδρόμο": "Είναι πιθανόν οι κοινωνικοποιήσεις και τα εποπτικά συμβούλια να μην λειτουργήσουν στην πράξη. Πειραματιζόμεθα και θα τα αλλάξουμε"! Την 25.7.84 ομολογεί: "Αναφορικά με τις προβληματικές, περάσαμε ένα στάδιο υπεραισιοδοξίας ότι η εξυγίανση τους είναι εύκολη υπόθεση, αλλ' απεδείχθη πολύ δύσκολη" (βλ. "Βραδυνή" 26.7.84).

Ο Ανδρέας Παπανδρέου διεκήρυττε σοβαρότητα στους **πάντοτε** χειροκροτούντες βουλευτές του την 12.4.1985: "Δεν θέλω να σας πω ότι μπήκαμε στον παράδεισο. Λέω τούτο: ότι αντί η πορεία της οικονομίας να είναι προς τα κάτω, είναι προς τα πάνω και αυτό θα συνεχισθεί". Μέχρις ότου λίγο αργότερα (17.10.1985), ο ίδιος αυτός τραγικός άνθρωπος ομολογεί το ιστορικό πλέον περίφημο: "Ήρθε η ώρα της αλήθειας. Τώρα θα μου πείτε: την πρώτη 4ετία δεν είχαμε το συναίσθημα ότι επλησίαζε; Το είχαμε! Όμως η ταχύτητα με την οποία ήρθε, ήταν πράγματι εντυπωσιακή. **Οι παρεκκλίσεις από τις προβλέψεις μας ήταν πολύ σημαντικές. Δεν ζητώ**

συγχωροχάρτι". Σπανίως η ιστορία ενός έθνους μπορεί να παρουσιάσει ένα τέτοιο δείγμα συνδυασμού βλακείας, αλλά και θρασύτητας¹.

1. Υπάρχει η εκδοχή ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου, στην περιέργως επίμονη βούληση του να **"αποσυνδεθεί"** την Ελλάδα από την ΕΟΚ και να **εκδιώξει** το "μεγάλο ντόπιο και ξένο κεφάλαιο", ακολουθούσε πειθήνια τις **εντολές** των προγραμματισμών του Χένρυ Κίσσινγκερ στο State Department (βλ. κατωτ. §3).

§ 2 Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΣ ΚΩΣΤΑ ΣΗΜΙΤΗ

(Βλ. "Πολιτικά θέματα" 2531 Μαΐου 1990).

Η θέσις

Ενδεικτική είναι μια "αγόρευσις" του Κ. Σημίτη στη Βουλή των Ελλήνων (βλ. Πρακτικά 6.2.1986). Είχε προηγηθεί μια εξουθενωτική για τη χώρα μας έκθεση του ΟΟΣΑ (11.1.1986), σχετικά με τις προβλέψεις για την πρόοδο της οικονομικής αναπτύξεως του 1986.

Την έκθεση κατέθεσε στη Βουλή ο Κ. Μητσοτάκης, ο οποίος είπε μεταξύ άλλων: "Είναι τραγικό για τους Έλληνες ότι, παρ' όλο που η διεθνής συγκυρία είναι ευνοϊκή, όλες οι χώρες του ΟΟΣΑ έχουν αύξηση εθνικού εισοδήματος με πρώτη την Τουρκία. Και η **μόνη χώρα** που έχει **αρνητική** αύξηση, είναι η Ελλάς... Το δημόσιο χρέος τριπλασιάστηκε μέσα σε 4 χρόνια... Δεν θα προκόψει η οικονομία μας, αν δεν αποκατασταθεί η εμπιστοσύνη... Πήγε ο πρωθυπουργός στο Νταβός να ζητήσει από τις πολυεθνικές και τους εκπροσώπους της διεθνούς οικονομικής ολιγαρχίας να κάνουν επενδύσεις, ενώ την ίδια ώρα τις πολυεθνικές που υπάρχουν εδώ τις εκδιώκει".

Σ' αυτά που ελέγοντο το 1986 (και φυσικά επαληθεύτηκαν κατά γράμμα μέχρι σήμερα!) αναλαμβάνει να απαντήσει ο Κ. Σημίτης, τότε υπεύθυνος "υπουργός Εθνικής Οικονομίας": "Για τον ΟΟΣΑ μπορεί να υπάρχουν διάφορες απόψεις. Ο ΟΟΣΑ εκφράζει ορισμένους κύκλους. Έχει ορισμένες κατευθύνσεις, με τις οποίες εμείς δεν συμφωνούμε"!! Και καταλήγει: "Ούτε πρόβλημα δραχμών θα έχουμε, ούτε πρόβλημα συναλλάγματος, ούτε η **καταστροφή** την οποία επαγγέλεται ο κ. Μητσοτάκης και **τόσο πολύ επθυμεί**, δεν θα πραγματοποιηθεί"! Και συνεχίζει: "Το ΠΑΣΟΚ έχει δώσει πολύ περισσότερα από την αύξηση των εισοδημάτων: επενδύσεις στην Παιδεία, στην Υγεία, τα Κέντρα Υγείας, τα πολύ μικρά έργα που ανέπτυξαν την επαρχία, **έχει δώσει την ανάπτυξη** και προ παντός κάτι που ενοχλεί την αντιπολίτευση (!) την νέα πνοή στη χώρα για την ανάπτυξη της"!

Είναι λοιπόν σαφές. Το 1986, ο Κ. Σημίτης είναι πανευτυχής για την οικονομική κατάσταση και την... πνοή. Συνεχίζει λοιπόν: "Μας λέχθηκε ότι ο πρωθυπουργός πήγε στο Νταβός και εκλιπαρεί για ξένες επενδύσεις. **Εμείς δεν έχουμε πρόβλημα για** το ποιος θα κάνει επενδύσεις στην Ελλάδα(!). Εμείς πιστεύουμε ότι οι επενδύσεις **θα** γίνουν κατά κύριο λόγο από τις ελληνικές μεσαίες και μικρές επιχειρήσεις. Δεν έχουμε όμως αντίρρηση και άλλοι να κάνουν επενδύσεις(! ! !). Και δεν έχουμε αντίρρηση, διότι αυτή η κυβέρνηση είναι τόσο ισχυρή, ώστε μπορεί να διαπραγματευθεί τους όρους και να επιβάλλει εκείνους που θεωρεί σκόπιμους για τη χώρα".

Λέγει λοιπόν το 1986, δηλαδή 5 έτη μετά την ανάληψη της εξουσίας, ότι "εμείς δεν έχουμε πρόβλημα για επενδύσεις" και "οι επενδύσεις ΘΑ γίνουν"! Ποιες είναι οι δυνατές εκδοχές ερμηνείας αυτής της προτάσεως; Η πράγματι η Ελλάς το 1986 "δεν έχει πρόβλημα επενδύσεων", ή ο Κ. Σημίτης έχει πλήρη άγνοια της καταστάσεως, ή ενσυνείδητα και ανερυθρίαστα λέγει ψέματα, ή είναι βλαξ!

"Και υπάρχει και κάτι άλλο", λέγει ο Κ. Σημίτης. "Εμείς στη φιλοσοφία μας έχουμε το κριτήριο ότι η ελληνική κυβέρνηση **και ο ελληνικός λαός κρίνει** τι είναι σκόπιμο και ωφέλιμο για τον τόπο. Και αυτό το ωφέλιμο μπορούμε να επιβάλλουμε". Την κορώνα της δημαγωγίας αποτελεί αυτή η αυτόχρημα **Βλακώδης** επίκληση στον... "ελληνικό λαό", ως εάν ήτο κάποιο... πρόσωπο για να κρίνει, παρά με τον κ. Σημίτη, ποια λεπτότατης φύσεως επί μέρους οικονομική απόφασις είναι "ωφέλιμη"!

Αλλά και αν υποθέσουμε ότι τα ανωτέρω λεχθέντα δεν είναι δείγμα της ηθικώς ευτελέστερης και πνευματικώς **αφελέστερης** δημαγωγίας, ο Κ. Σημίτης υπήρξε ένθερμος **υποστηρικτής** της πολιτικής του Ανδρέα Παπανδρέου. Ο Σημίτης ενετάχθη στο ΠΑΣΟΚ με βαθύτατη πίστη ότι η ΕΟΚ και το ΝΑΤΟ "είναι το ίδιο συνδικάτο". Όταν ο αρχηγός του διεκήρυσσε, μέχρι το 1988, ότι "ο χρόνος της αποσύνδεσης πλησιάζει", ο Σημίτης κατένευε με δουλική πειθήνεια.

Η αντίθεσις

Και απόδειξις ότι η πνευματική αντίληψις του Κ. Σημίτη στερείται ταχύτητας και ευστροφίας, είναι οι βαρυσήμαντες δηλώσεις του που δημοσιεύει το "Βήμα" της 25.3.1990.

Εκεί, από τη μεγαλοστομία και την "κορώνα" της Βουλής του 1986, ο Κ. Σημίτης δηλώνει τα εξής: "Οι εμπειρίες της τελευταίας **15ετίας** στην εξωτερική πολιτική έδειξαν τα περιορισμένα όρια των δυνατοτήτων άσκησης αυτόνομης εξωτερικής πολιτικής"!

Αλλ' από το 1975, ο Κ. Σημίτης δεν είχε παύσει να χειροκροτεί από τα έδρανα της Βουλής τον Αυθέντη του, όταν υπεστήριζε την "αυτοδύναμη" ανάπτυξη "μακριά από τα ξένα κέντρα"! Ό,τι λοιπόν ήταν "εμπειρίες της 15ετίας", ο Σημίτης το αντελήφθη μόλις το 1990!

Και συνεχίζει: "Η Ευρωπαϊκή Κοινότης αποτελεί όσο ποτέ άλλοτε τον **κύριο θεομό**, μέσα στον οποίο μπορούμε να περάσουμε αποτελεσματικές προσπάθειες όχι μόνον οικονομικού χαρακτήρα. Αυτό γίνεται κατανοητό (!) αν εκτιμήσει κανείς τη μικρή πολιτική δύναμη της χώρας μας και την επισφαλή οικονομική της κατάσταση... Στο ίδιο συμπέρασμα θα καταλήξουμε, αν λάβουμε υπόψη τη σημασία που θα έχουν πλέον αποφάσεις διεθνών οργανισμών για τη διαμόρφωση νέας τάξης και τις περιορισμένες δυνατότητες που έχουμε **να επηρεάσουμε χωρίς συνεργασίες** τις εξελίξεις".

Αυτά λοιπόν τα κοινότυπα και πασίγνωστα, τόσο για το... συνδικάτο όσο και για την "επισφαλή οικονομική μας κατάσταση", γίνονται επιτέλους "κατανοητά" στον Κ. Σημίτη, μόλις στις 25 Μαρτίου (ημέρα παλιγγενεσίας) του 1990!

Αλλά υπάρχουν και άλλες βαρυσήμαντες διαπιστώσεις στον εγκέφαλο του Κ. Σημίτη. Διότι λέγει (ως να μην... είχε συμβεί τίποτε!): "Για την ελληνική πλευρά, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα (προφανώς εννοεί το... συνδικάτο) αποτελεί ίσως τη **μόνη δυνατότητα** να είναι συμμετοχος στις εξελίξεις που διαγράφονται. Η ισχύουσα άποψη (!) να ακολουθεί η Ελλάδα αποκλειστικά μια ελληνοκεντρική στάση σε κάθε διαπραγμάτευση, μας έχει **επανεπιλημμένα περιθωριοποιήσει**. Πρέπει να είμαστε στην ευρωπαϊκή εξέλιξη πολιτικά παρόντες. Το αυτονόητο, ωστόσο, κινδυνεύει να γίνει ζητούμενο (!). Όλο και συχνότερα έρχονται μηνύματα για δείγματα πολιτικής μας απουσίας από τις κοινοτικές διαδικασίες. Το φαινόμενο είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό (!). **Η αξιοπιστία και η φερεγγυότητα μας ως κοινοτικών εταίρων έχουν τρωθεί από μια συμπεριφορά πρωτόγνωρης (!) παθητικής συμμετοχής στο κοινοτικό γίγνεσθαι** Η ελληνική

οικονομία είναι, όσο καμιά άλλη, **ανέτοιμη** να προχωρήσει στο σύστημα. Η σκέψις ότι τα μέλη της Κοινότητας θα μας επιτρέψουν να ακολουθούμε μια μακροοικονομική πολιτική αντίθετη με τη δική τους είναι τουλάχιστον **αφελής**. Πιο ρεαλιστική είναι η πιθανότητα να μας αφήσουν στο περιθώριο... Δεν υπάρχουν περιθώρια για μικροπολιτικές σκοπιμότητες, ούτε για λαϊκισμό... Ο δρόμος μας καθορίζεται από την πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση".

Αυτά λέγει το 1990 ο **ίδιος** άνθρωπος που προσήρχετο γελώντας στο Υπουργικό Συμβούλιο, για να πει "ναι σε όλα" στον Αρχηγό (που, όπως είδαμε, **ετοίμαζε ενσυνειδήτως** την "περιθωριοποίηση", τοις κείνων ρήμασι πειθόμενος). Και ο οποίος στις 6.2.1986 είχε το απύθμενο θράσος να διακηρύττει προς τους αντιπροσώπους του έθνους: "εμείς δεν έχουμε πρόβλημα επενδύσεων"! Και ο οποίος εσεμνύνετο να διακηρύσσει το, κατά τον Πάγκαλο, "ωραίο σύνθημα" "ΕΟΚ και ΝΑΤΟ το ίδιο συνδικάτο". Και όλα αυτά **σήμερα** τα λέει χωρίς να θυμάται το **τότε**, σαν να μην ήταν αυτός ο ίδιος πειθήνιος και δουλικός συνυπεύθυνος για την **εγκληματική περιθωριοποίηση!** Όταν η έλλειψη **σοβαρότητας** οφείλεται σε **Βλακεία**, μπορεί κανείς να συγχωρήσει και να αισθανθεί συμπόνοια. Όχι όμως όταν οφείλεται, επιπροσθέτως, στην λαϊκίστικη αναίδεια της λεξιλαγνείας και στο δημαγωγικό θράσος.

Τα ανωτέρω άρθρα ας παραμείνουν ζωντανά **παραδείγματα** διαταραχών της νοητικής διαδικασίας (του "πολιτικού" και του "πολίτου"), η ανάπτυξη των οποίων απετέλεσε το περιεχόμενο αυτού του βιβλίου. Το επόμενο τίθεται ως **"άσκησης"** στην εξερεύνηση του "πλέγματος των σχέσεων" πριν, περί και μετά την έννοια ενός οργανικού Όλου.

§ 3 Οι Αμερικανικοί στόχοι και η πολιτική Α. Παπανδρέου

(Το κατωτέρω άρθρο μου δημοσιεύθηκε στην "ΕΣΤΙΑ" της 10.11.90. Διατηρώ ανέπαφο το γλωσσικό ιδίωμα).

Έχει καταστεί απολύτως σαφές ότι η βασική στρατηγική της πολιτικής του κ. Παπανδρέου απέβλεπε εις δύο κυρίους στόχους: α) την μη ένταξιν της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκήν Κοινότητα, β) την εκδίωξιν του επενδυτικού* "μεγάλου ντόπιου και ξένου κεφαλαίου". Το ότι οι δύο αυτοί στόχοι, εάν τελικώς επετύγχανον, θα είχαν τραγικές συνεπείας δια την τύχην του Έθνους, ήτο απολύτως βέβαιον, τόσοσιν σήμερον όσον και τότε, δια τους πλείστους. Δι' αυτήν την περιέργως επίμονον βούλησιν του Ανδρέα Παπανδρέου, να "αποσύνδεση" την Ελλάδα από το "Διευθυντήριο των Βρυξελλών" και να "αποδιώξη" το μεγάλο κεφάλαιον (όταν σήμερον ακόμη και η ΕΣΣΔ επιδιώκει να το προσέλκυση) μόνον δύο εκδοχαί ημπορεί να υπάρχουν που δυνατόν να είναι συμπληρωματικοί η μία της άλλης.

Η πρώτη εκδοχή είναι ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου έχει επιδείξει καθ' όλον τον βίον του, δημόσιον και ιδιωτικόν, εκπληκτικήν **ανκανότητα να αντιλαμβάνεται τας απότερος συνεπείας των πράξεων του**. Τούτο θέτει εις σοβαρός αμφιβολίας την θρυλουμένην "ευφυΐαν" του. Εις αυτό θα ημπορούσε να συμβάλη και η γνώμη του μόνου ανθρώπου που είχε άμεσον δυνατότητα να καταλάβη εγκαίρως περί τίνος επρόκειτο: του πατρός του. Πράγματι, ούτος έχει διατυπώσει τας εξής κρίσεις δια τον υιόν του, που θα μείνουν εσαεί κτήμα της ιστορίας:

"Ο Ανδρέας γνώσεις έχει, γνώση δεν έχει"

και "Αλλοίμονον εις την Ελλάδα εάν την κυβέρνηση ο Ανδρέας".

Η δευτέρα εκδοχή (μη αποκλείουσα την πρώτην) είναι εθνικώς τραγικώτατα κρίσιμος. Αν η πρώτη έχει χρησιμότητα δια τον ψυχαναλυτήν, η δευτέρα ενδιαφέρει τον Ιστορικόν του Έθνους, θα την εκθέσωμεν κατωτέρω.

Παρ' όλον τον υποκριτικόν "αντιαμερικανισμόν" του Ανδρέα Παπανδρέου, προκαλεί απορίαν η εύνοια που επεδείχθη προς αυτόν από την Αμερικανικήν πλευράν. Όχι βεβαίως την "κοινήν γνώμην" των ΗΠΑ, που ήτο εμφανώς εχθρική προς αυτόν. Αλλά από τα ανώτατα κλιμάκια της Αμερικανικής Διοικήσεως (Τζόνσον, Κίσσιγκερ, Χαίηγκ, Στερν, Κήλυ κ.λπ.). Δια τον ιστορικόν που θα μελετήση μεταγενεστέρως αυτήν την πτυχήν, αναφέρω φράσιν η οποία μου ελέχθη από ανώτατον στέλεχος της CIA εις Μέσην Ανατολήν κατά εν συμπτωματικόν διεθνές κοκτέηλ εις Γενεύην, περί το 1983: "ουδέποτε είμεθα τόσον ισχυροί εις Ελλάδα όσον σήμερον"! Ο Ανδρέας Παπανδρέου λοιπόν φαίνεται ότι ικανοποιούσε τα Αμερικανικά συμφέροντα εις Μέσην Ανατολήν και, ειδικότερον, εις Ελλάδα. Αλλα κατά ποίον ακριβώς τρόπον;

Είναι φανερόν ότι η έλευσις του Ανδρέα Παπανδρέου έγινε εις μίαν εποχήν όπου η Ελλάς, υπό την ηγεσίαν του κ. Καραμανλή, είχε εστραμμένα τα βλέμματα προς την Ευρώπην. Ιδία δε, τον κύριον τότε Ευρωπαϊκόν παράγοντα, την Γκωλικήν Γαλλίαν. Ούτω, το σύνθημα "Ελλάς, Γαλλία, Συμμαχία" εργάζεται υπέρ του Α. Παπανδρέου. Ας μη λησμονούμεν ότι η Ευρώπη, τότε, ευρίσκετο εις το γίγνεσθαι. Η δε ΕΣΣΔ εκπροσωπούσεν εισέτι τον μεγάλον κίνδυνον δια τον ελεύθερον κόσμον. Ούτω, ανάμεσα εις δύο αντιμέτωπους δυνάμεις (ΗΠΑ ΕΣΣΔ) ήρχιζε δημιουργούμενη νέα Υπερδύναμις, η Ηνωμένη Ευρώπη, που έδειχνε τάσεις (κυρίως υπό το Γκωλικόν πρότυπον) ανεξαρτητοποιήσεως από την αμερικανικήν επιρροήν.

Η αμερικανική πολιτική είχε κάθε λόγον **να αποτρέψη την ευρωπαϊκήν ενοποίησην**, ιδία υπό την αιγίδα της Γαλλίας. Αλλ' η ενοποιήσις, ως εφαινετο, απετέλει τον αναπόφευκτον ρουν της ιστορίας. Αι ΗΠΑ, αδυνατούσαι να τον αποτρέψουν τελείως, έπρεπε να περιορισθούν εις διαφόρους τρόπους διαρρυθμίσεως της κοίτης του. Κύρια αντίβαρα προς την Γκωλικήν Γαλλίαν ήσαν η Γερμανία και, προ παντός, η Αγγλία. Δι' αυτό και η είσοδος της Αγγλίας εις την ΕΟΚ χαιρετίζεται ιδιαιτέρως από τας ΗΠΑ. Η Ευρώπη λοιπόν, αποτελούσε κίνδυνον δια την Αμερικήν, η οποία επί πλέον έπρεπε να φροντίζη δια δύο άλλα μεγάλα συμφέροντα της εις Μ. Ανατολήν: το **Ισραήλ**, που ήτο σαρξ εκ της σαρκός της, και τα **πετρέλαια**. Και εδώ ακριβώς, μεταξύ Ευρώπης και Μ. Ανατολής, διαγράφεται σαφώς η θέσις της αμερικανικής πολιτικής έναντι της Ελλάδος.

Το σενάριον είχε διαμορφωθεί λεπτομερώς υπό την καθοδήγησιν του τότε Υπουργού Εξωτερικών Χένρυ Κίσσιγκερ. Η ανυπαρξία ισχυρός κυβερνήσεως, λόγω του σκανδάλου Γουώτεργκετ, καθιστά τον Κίσσιγκερ **μοναδικό ρυθμιτική** της Αμερικανικής πολιτικής. **Πρώτον** μέλημα ήτο η εξασφάλισις των αμερικανικών συμφερόντων εις Ανατ. Μεσόγειον. Τούτο, κατά τα προλεχθέντα, απαιτούσε την **απόσπασιν της Ελλάδος** από μίαν θεωρουμένην ως ύποπτον Ευρωπαϊκήν Κοινότητα. Η αμερικανική διπλωματία έπρεπε να ημπορή να συνεχίζη να ελέγχει (ως συνήθως και όπως τούτο έπραττε κατά το παρελθόν η Αγγλία) τας Αθήνας, χωρίς να είναι υποχρεωμένη να περνά από το "Διευθυντήριο των Βρυξελλών". **Δεύτερον** μέλημα, προς εξασφάλισιν αυτής της πολιτικής, ήτο η αναγκαία **ανάσχεσις της οικονομικής προόδου της Ελλάδος**. Ας μη λησμονούμεν ότι την εποχήν εκείνην ο δυτικός κόσμος είχε αρχίσει να ομιλή περί "ελληνικού οικονομικού θαύματος". Είναι πασιφανές ότι **η οικονομική ανεξαρτησία συνεπάγεται την πολιτικήν ανεξαρτησίαν**.

[Διαγράφονται ούτω καθαρώτατα αι επιδιώξεις της πολιτικής του Κίσσιγκερ, δηλ. α) η μη ένταξις της Ελλάδος εις ΕΟΚ, β) η εκδίωξις του επενδυτικού κεφαλαίου από την Ελλάδα. Η λογική αυτή παρουσιάζει καταπληκτικήν ομοιότητα με την περίεργον επιμονήν του Ανδρέα Παπανδρέου ως προς τους στόχους της "στρατηγικής" του. Ο Παπανδρέου όθεν έπρεπε να

υποστηριχθή με κάθε μέσον όπως αναλάβη την εξουσίαν, από όλους τους φορείς της διπλωματίας του Χένρυ Κίσσιγκερ. Το σύνθημα "ΕΟΚ και ΝΑΤΟ το ίδιο συνδικάτο" ικανοποιούσε τον πρώτον στόχον. Οι μύδροι του Ανδρέα Παπανδρέου, ήδη από το 1974, εναντίον των Ελλήνων εφοπλιστών και κατά του "μεγάλου ντόπιου και ξένου κεφαλαίου" ικανοποιούσαν τον δεύτερον στόχον. Ο Ανδρέας Παπανδρέου, είτε εν αφελή αγνοία του είτε (το πιθανότερον) εν πλήρει συνειδήσει του πράγματος, ήταν ο φορέας των επιδιώξεων του Κίσσιγκερ εις την Ελλάδα.

Επί του θέματος αυτού υπάρχει και μία προϊστορία: Συναφής προς τα ανωτέρω σχέδια ήτο η θέσις της Κυπρου. Η Κύπρος, λόγω της γεωγραφικής της θέσεως, έπρεπε οπωσδήποτε να αποσπασθή από κάθε ελληνικήν (ή άλλην τριτοκοσμικήν) επιρροήν. Προς τούτο συνείργησαν δύο ιστορικά γεγονότα. Το πρώτον ήτο η γνωστή άμεσος και περιέργως θυελλώδης επέμβασις του Ανδρέα Παπανδρέου νύκτωρ προς απόρριψιν του σχεδίου Άτσεσον. Το δεύτερον είναι η ποικιλοτρόπως υποκινηθείσα ανωμαλία εις Κύπρον που θα επέτρεπε και προεκάλει την Τουρκικήν κατάκτησιν μεγάλου τμήματος της νήσου προς πλήρη έλεγχον της καταστάσεως. Η τουρκική εισβολή εγένετο εξή μήνας μετά την δήλωσιν του Κίσσιγκερ "ο Μακάριος είναι ο Κάστρο της Μεσογείου". Ο Κίσσιγκερ ήτο τώρα βέβαιος ότι η αμερικανική διπλωματία κατείχε σθεναρώς τας κλείδας της Ανατ. Μεσογείου.

Απομένει η διαλεύκανσις της περιπτώσεως του ΝΑΤΟ. Ποία σχέδια ικανοποιούσε η αντίνατοϊκή "στρατηγική" του Ανδρέα Παπανδρέου; Και εδώ εισερχόμεθα εις την διασάφησιν της δευτέρας φάσεως της σατανικής αυτής πολιτικής του Κίσσιγκερ και των εναπομεινάντων, μετά την αποχώρησίν του, "σταγονιδίων" του, εναντίον της χώρας μας. Είχεν ήδη καταστεί σαφές ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου θα ημπορούσε να εξυπηρετήσεται και κατ' άλλον τρόπον τα αμερικανικά συμφέροντα. Και εδώ διαγράφονται σαφώς **δύο δευτερεύοντες στόχοι**, ως εξής:]¹

Η απόσπασις της Ελλάδος από το ΝΑΤΟ ήτο στενώς συνυφασμένη με την εκπεφρασμένην πολιτικήν του Ανδρέα Παπανδρέου εις τα Βαλκάνια. Το πυροτέχνημα περί "αποπυρηνικοποιήσεως" και "ουδετεροποιήσεως" των Βαλκανίων είχε σαφή προοπτικήν που ήτο συναφής προς τα **ψυχροπολεμικά τότε συμφέροντα της αμερικανικής διπλωματίας**. Μεταξύ Ευρώπης και Μ. Ανατολής, η Αμερική² είχε κάθε συμφέρον να δημιουργήσεται μίαν ουδετέραν ζώνην. Ούτω, εις περίπτωσιν συρράξεως, η Αμερική, ήσυχος από την πλευράν της Ευρώπης, θα ημπορούσε να συγκέντρωσεται όλην την την προσπάθειαν εις Μ. Ανατολήν με την βοήθειαν δύο κυρίως παραγόντων, της Τουρκίας και του Ισραήλ. Η έξοδος της Ελλάδος από το ΝΑΤΟ θα είχεν ελευθερώσει τελείως τας χείρας της Αμερικής τόσον από απόψεως δευτέρου μετώπου όσον και από απόψεως απρόσκοπτου πλέον ενισχύσεως της Τουρκίας.

Απέμενε μία λεπτομέρεια, την οποίαν, ίσως από αβελτηρίαν, απεκάλυψε προσφάτως ο Πασοκάρχης, ειπών ότι κατά συνομιλίαν του με τον Κίσσιγκερ (δια ποίον άραγε θέμα;) ούτος του είχε δηλώσει ότι "το μόνον που τον ενδιέφερεν ήτο η **Κρήτη**".

1. Τα εντός αγκύλης είναι τμήματα του άρθρου μου, τα οποία περιεκόπησαν στο Κύριο άρθρο της ΕΣΤΙΑΣ χάριν συντομίας.

2. Όταν λέγω "Αμερική" εννοώ την "διπλωματία" του Η. Kissinger, ο οποίος για ένα διάστημα υπήρξε ο Μονάρχης της αμερικανικής πολιτικής εξ αιτίας της κυβερνητικής αποσυνθέσεως μετά το "σκάνδαλο" του Watergate.

Ίδωμεν λοιπόν την διαμορφουμένην εικόνα της διεθνούς σκακιέρας: Ανεξάρτητος αλλά φιλική Ευρώπη. Ουδέτερα Βαλκάνια με κυριαρχούσαν την πολιτικήν μορφήν του Πασοκάρχου ως μέσου αμερικανικής μυστικής διπλωματικής διεισδύσεως. Κυριαρχία των ΗΠΑ εις Αν. Μεσόγειον, με κύρια κέντρα Ισραήλ, Τουρκίαν, Αίγυπτον, Σαουδ. Αραβίαν. Έλεγχος επί Κύπρου (χάρις εις την

τουρκικήν εισβολήν) και επί Κρήτης (χάρης εις την ενίσχυσιν των βάσεων και την παραλλήλως ενισχυομένην αυτονομιστικήν κίνησιν). Ο έτερος των δευτερευόντων στόχων ήτο επίσης σαφής. Με την καθοδηγουμένην ανάπτυξιν ιδιαιτέρων σχέσεων περί τους Καντάφι, Αραφάτ, Χουσεΐν, ο Πασοκάρχης θα ήτο χρήσιμος κρίκος (δίκην "φράξιας") δια διείσδυσιν και επιρροήν της αμερικανικής μυστικής διπλωματίας.

[Ούτως, η θέσις του Ανδρέα Παπανδρέου εις την πολιτικήν σκηνήν της Ελλάδος ενισχύετο παντοιοτρόπως. Με την παροχήν **αθρόων δανείων**, προοριζομένων δια **μη παραγωγικός** δαπανάς **άφθονων παροχών**, εξησφαλίζετο η **εξαγορά των ψηφοφόρων**. Με την **εκδικαξιν του κεφαλαίου**, η δημιουργούμενη ανεργία θα αντιμετώπιζετο με αθρόους διορισμούς εις τον δημόσιον τομέα, όπου, έναντι υποτυπωδών μισθών, εξησφαλίζετο **σταθερά πελατεία ψηφοφόρων** μέσω των υπό αρτίαν οργάνωσιν "κλαδικών" του κόμματος. Το σενάριον συμπληρούται με την πληθωρικήν μυστικήν χρηματοδότησιν ενός μέχρι τότε ενδεούς Καθηγητού, ο οποίος εξασφαλίζει τεράστια κεφάλαια, λίαν περιέργου προελεύσεως, δια την υποδειγματικήν διοργάνωσιν του "Κινήματος". Παραλλήλως με τας αυτόχρημα εξοργιστικούς παρεμβολάς του πρεσβευτού Ρόμπερτ Κήλυ και άλλων παραγόντων ενισχύθη η προσπάθεια δυσφτρίσεως των πολιτικών αντιπάλων έναντι του εκλογικού σώματος.]

Ας μη λησμονούμεν ότι η επιμονή του Ανδρέα Παπανδρέου εις την "στρατηγικήν" του "Κινήματος" συνεχίζεται **μέχρι και του 1988**. Ήδη την 30.8.88, κατά την εισήγησιν του προς την Κ.Ε. του ΠΑΣΟΚ, ούτος εξακολουθεί να επιμένει ότι "στρατηγική του παραμένει η απελευθέρωση από τα ξένα κέντρα αποφάσεων" και ότι "είμαστε πιο κοντά στον **στόχο της αποσύνδεσης**". Ούτως εξηγείται και ο συστηματικός άγων δολιοφθοράς εντός της ΕΟΚ, που οδηγεί εις την "περιθωριοποίησιν" της Ελλάδος (μέχρι τελικής της αποπομπής). Ο "στόχος" παρέμενεν: απόσπασις της Ελλάδος από την Ευρώπην και σοσιαλιστικός μαρασμός.. Εάν επρόκειτο περί εγκλήματος κατά του Έθνους, προς ανεύρεσιν του δράστου δέον να ερωτηθή: "ποίος ωφελείται εκ του εγκλήματος;". Η απάντησις είναι πασίδηλος. Ωφελείται μία Μεγάλη Δύναμις, η οποία έχει καθήκον και οφείλει να προασπίζει τα συμφέροντα της εις την περιοχήν της Αν. Μεσογείου. Και ωφελείται ένας ενδεής και ασήμαντος "Καθηγητής της Οικονομετρίας" με Αμερικανικήν υπηκοότητα, ο οποίος επεξήτει να εξασφάλιση μίαν θέσιν εις τον ήλιον.

Και ενώ εκεί ώδευαν τα πράγματα εξαίφνης, ως κεραυνός εν αιθρία, συμβαίνει το φθινόπωρον του 1989 το **απρόβλεπτον** γεγονός: η κατάρρευσις του Ανατολικού Μπλοκ. Το σενάριο που τόσον επιτυχώς επαίζετο, καθίσταται πλέον τελείως ξεπερασμένο. **Νέαι συνθήκαι** διαμορφώνονται εις τον διεθνή ορίζοντα. Και ο Ανδρέας Παπανδρέου, τον Δεκέμβριον του 1989, ίσως με τύψεις, ίσως και όχι, δια την συνεργείαν του εις το έγκλημα, ακούεται λέγων: "Έχουμε καθυστερήσει υπερβολικά. Έχουμε μείνει πάρα πολύ πίσω στις σχέσεις μας με την ΕΟΚ και πρέπει να βιαστούμε!"

Έτσι εγράφη η ιστορία της Ελλάδος. Δια να επαληθευθή δια μίαν ακόμη φοράν η ιστορική κρίσις του Διονυσίου Σολομού δι' έναν λαόν ο οποίος θα παραμένη, εν τη παιδεία του, "πάντα ευκολόπιστος και πάντα προδομένος".

Βεβαίως, το πλέγμα των σχέσεων πριν, περί και μετά την "έννοιαν" (δηλ. την ιστορικήν περίπτωσιν του Ανδρέα Παπανδρέου) δεν περιορίζεται μόνο σε όσα διαλαμβάνει το σύντομο και άκρως περιληπτικό αυτό άρθρο. Ο αναγνώστης θα βρει ποικίλους άλλους παράγοντες που απαρτίζουν, ως μικροεποπτείες (petites perceptions) κατά την διεξοδική πορεία των εννοιών, την ολικήν εικόνα του πλήρους νοήματος των ιστορικών γεγονότων.

Η έκτασις των σχέσεων εξικνείται μέχρις ακόμα και των λόγων που οδήγησαν την Αγγλία στην Ναυμαχία του Ναυαρίνου! Είναι λόγοι που ερμηνεύουν την **βαριά κληρονομιά εξαρτήσεως** της Ελλάδος από την διπλωματία των εκάστοτε "μεγάλων δυνάμεων", η οποία έχει οδηγήσει κατ'

επανάληψη σε εθνικές καταστροφές τεραστίου μεγέθους. Και τούτο, ακριβώς διότι ο εκάστοτε βλαξ (πολιτικός ή πολίτης) δεν ήταν "ανδρείος", ώστε να μη "αποκάμνει" αναζητών το πλέγμα των σχέσεων σε όλη την **δυνατή για την ανθρώπινη νόηση** έκταση του (σε χώρο και χρόνο). Και να κατορθώσει (όπως π.χ. το κατόρθωσε ο Βενιζέλος) ώστε η μοιραία και **αναπόφευκτη** αυτή "εξάρτησις" να αποβαίνει εκάστοτε μια "συμμαχία" ευνοϊκή για το Έθνος.

Ο "εντοπισμός της προσοχής" του βλακός περιορίζεται σε "τμήματα" του Οργανικού Όλου, όπως π.χ. στο "ελιά, ελιά και Κώτσο βασιλιά" ή στον "δημοκρατικό" στρατό του Μάρκου Βαφειάδη ή στην... "ανάπτυξη και πνοή" στη χώρα που απετέλεσε και το αντικείμενο θαυμασμού ενός Κώστα Σημίτη! (βλ. ανωτ. §2). Άλλων ο **"εντοπισμός της προσοχής"** περιορίζεται σε ακόμη στενότερο κύκλο, όπως π.χ. "ο διορισμός της κόρης μου" ή "μόνον έτσι θα γίνω ή θα μείνω βουλευτής ή υπουργός" κ.λπ. παρόμοια. **Κανείς** δεν έχει την ικανότητα ή την διάθεση να αναζητήσει το πλέγμα των σχέσεων στην **ευρύτερη δυνατή έκταση**. Αυτά όλα, όπως εξετάθησαν σ' αυτό το βιβλίο, προσδιορίζουν την **"πολιτική σημασία του βλακός"**, είτε αυτός εμφανίζεται **ως πολίτης** είτε **ως πολιτικός**, η οποία και καθορίζει τις τύχες του Έθνους. Η νοητική εξεργασία που αναλύσαμε, εξηγεί και την αποδεδειγμένη **αποτελεσματικότητα** των μεθόδων της **Προπαγάνδας**¹.

Υπάρχει για όλα αυτά θεραπεία; Η θεραπεία δεν θα βρεθεί, βέβαια, στην Κλινική. Βρίσκεται στο **Σχολείο** (της Κατωτάτης και Μέσης Εκπαιδευσεως), όταν βρεθεί κάποτε ο "αισυμνήτης" Μεταρρυθμιστής της Παιδείας, που έχει πράγματι συλλάβει το Οργανικόν Όλον του πλέγματος των σχέσεων, οι οποίες προσδιορίζουν το μέλλον του Έθνους.

.....

1. Βλ. το βιβλίο μου "Η Προπαγάνδα μέσον βιασμού των λαών", Β' έκδ. (Σιδέρης) ίδια σελ. 157 - 164.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο Κοινωνιολόγος Ε. Λεμπέσης, στο αναφερθέν άρθρο του (βλ. Εισ. Α,Β) λέγει ότι η εργασία του ήτο ατελής διότι εστερείτο "προεργασίας". Πράγματι, η αξία του έργου του Λεμπέση είναι ότι άνοιξε, για πρώτη φορά, μία "πόρτα" για τη μελέτη ενός θέματος που έχει τεραστία κοινωνική και πολιτική σημασία.

Το βιβλίο τούτο, αφού περνά από την πόρτα που ανοίγει ο Λεμπέσης, εισέρχεται περισσότερο μέσα στο νέο αυτό οικοδόμημα, για να εξερευνήσει λεπτομερέστερα μερικές αίθουσες του. Αλλά και εδώ πρέπει να επαναληφθεί η μετριόφρονη παρατήρηση του Λεμπέση: η εργασία παραμένει ατελής. Η σημασία του βλακός διαπερνά όλα τα στρώματα και όλες τις εκδηλώσεις της σύγχρονης κοινωνίας (πολιτικές, πολιτιστικές, ιστορικές, καλλιτεχνικές, φιλοσοφικές, επιστημονικές, εκπαιδευτικές και ό,τι άλλο).

Εύχομαι μετά το άνοιγμα της "πόρτας" από τον Λεμπέση και την εξερεύνηση μερκών μόνο από τις "αίθουσες" που έγινε σ' αυτό το βιβλίο, κάποιιο περισσότερο "ανδρείοι" να συνεχίσουν τη μελέτη του φαινομένου και να μην "αποκάμουν ζητούντες".

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ (Μερικές κρίσεις)

ΣΤΡΟΦΕΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΕΣ

(Η θεωρία της Ολοκληρώσεως)

"Εξαίρετο βιβλίο". **Μενέλαος Παλλάντιος**

Πρόεδρος Ακαδημίας Αθηνών

"Είναι ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον έργο". **Παναγ. Κανελλόπουλος**

"Επισημαίνω την αρτιότητα, τη στοχαστική ποιότητα και την αισθητική διαβάθυνση στη φιλοσοφική αυτή εργασία". **Δ. Σιατόπουλος**

(ΒΡΑΔΥΝΥ)

"Γοητεύει η θεωρία του συγγραφέως. Γερή η υποδομή και η δομή της. Η γραφή λιτή. Ύφος με σαφήνεια, ενάργεια κι επιγραμματικότητα". **Αγγ. Φουριώτης**

(ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ)

Ο ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΟΣ ΜΥΘΟΣ

"Διάβασα με πολύ ενδιαφέρον τον "Μαρξιστικό Μύθο" και είμαι σε όλες τις βασικές θέσεις σας σύμφωνος". **Κωνστ. Τσάτσος**

"Είναι πάρα πολύ ενδιαφέρον το βιβλίο σας "Ο Μαρξιστικός Μύθος". **Παναγ. Κανελλόπουλος**

"Είναι αληθινά θαυμάσιο και πρέπει να διαβαστεί από κάθε Έλληνα, θερμά συγχαρητήρια". **Κωστής Στεφανόπουλος**

"Εξαιρετικά ενδιαφέρον και δραματικά επίκαιρο μελέτημα, όπου συναρθρώνονται η διατύπωση των βασικών θεωριών του Μαρξ με γνώση, σοβαρότητα και ακρίβεια". **ΕΥΘΥΝΗ** (τεύχ. 162)

"Ο Μαρξιστικός Μύθος" αποτελεί όαση εις την αυχμηράν έρημον της εθνικής μας πνευματικής ζωής". **ΕΣΤΙΑ** (Πολιτικόν σχόλιον)

"Το σημαντικό αυτό βιβλίο θα έπρεπε να βρίσκεται στη βιβλιοθήκη κάθε ελληνικού σπιτιού". **Γ. Θεοφάνους**

(Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ)

"Δεν ανακοινώνω το βιβλίο σας στην εφημερίδα μου, γιατί δεν μου είσθε γνωστός ως... αντιστασιακός" (!). **Ελένη Βλάχου**

ΝΕΟΙ ΣΩΚΡΑΤΙΚΟΙ ΔΙΑΛΟΓΟΙ (Γνωσιολογικοί)

"Κείμενο προβληματισμού και ιγνηλασίας, που δεν κουράζει. Το διακρίνει τέλεια φορά μελέτης, αναλύσεως, κατατάξεως, συγκρίσεως, αξιολογήσεως και συμπεράσματος. Φτάνεις στην τελευταία του σελίδα και απορείς που δεν υπάρχει και άλλη". **Αγγ. Φουριώτης**

(*ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ*)

"Οι "Νέοι Σωκρατικοί Διάλογοι" αποτελούν ένα πρωτότυπον τρόπον αναπτύξεως των φιλοσοφικών θεωριών του συγγραφέως".

ΕΣΤΙΑ

"Μία σε βάθος ερευνητική συγγραφή. Πρόκειται για εργασία σοβαρής ευθύνης. Της αναγνωρίζουμε την ποιότητα και ποσότητα του γνήσιου και τίμιου λογισμού". **Δημ. Σιατόπουλος**

(*ΒΡΑΔΥΝΗ*)

Η ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ, μέσον βιασμού των λαών

"Συγκλονιστικό κείμενο". "Παρουσιάζει πολύ ενδιαφέρον".

ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ

(*12.5.1984*)

Γεώργ. Ράλλης

"Ευχαριστώ θερμώς για το ενδιαφέρον βιβλίο σας. Έλαβα και τις σελίδες των ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ με τα άρθρα σας. Ό,τι μου στέλνετε, πάντα, το διαβάζω με πολύ ενδιαφέρον".

Κώστας Μητσοτάκης (*21.3.88*)

Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, Μορφές και έννοια

"Εδώ, η συζήτηση για τη δημοκρατία παίρνει, κάτω από ουσιαστική ανίχνευση, μορφή οδηγού. Τούτο το βιβλίο, γραμμένο από γνήσιο δημοκράτη, πρέπει να διαβαστεί". **Αγγ. Φουριώτης**

(*ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ*)

"J'ai abordé avec grand plaisir votre présentation de notre histoire (Chap. II), laquelle me semble être aussi courte que précise et des plus intéressante". **H.V. Willi, Service juridique.**

Chancellerie Fédérale, *BERNE*

PHILOSOPHICAL WORKS ECRITS PHILOSOPHIQUES

(**Εισαγωγή: Καθ. Ευ. Μουτσόπουλος, της Ακαδημίας Αθηνών**)

"Je vous félicite de maintenir ouverte et vivante votre activité philosophique dans votre intérêt et dans le nôtre. Je garde votre livre à portée de la main et ne manquerai pas de le reprendre chaque fois que ma soif philosophique m'en donnerai' envie". (*29.6.1989*). **René Schaerer,**

(Καθηγ. Φιλοσοφίας, Πανεπ. Γενεύης)

Ο ΗΓΕΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΑΚΙΑΒΕΛΛΙ

"Η πολιτική σκέψις του Μακιαβέλλι, υπόδειγμα και ερέθισμα επί 5 αιώνας, ευρίσκει εις το βιβλίον μίαν από τας επιτυχεστέρας παρουσιάσεις όχι μόνον εις την ελληνικήν, αλλά και εις την παγκόσμιον βιβλιογραφίαν". **ΕΣΤΙΑ**

(26.6.1991)

Άλλα έργα:

La théorie de L'espace chez Kant et Platon, Genève (Διδακτορική διατριβή στο Πανεπ. Γενεύης), σελ. 300.

Le principe de la distinction chez Descartes, στην Revue de métaphysique et de morale, Paris.

Άρθρα στην φιλοσοφική επιθεώρηση ΔΙΟΤΙΜΑ (στην αγγλική και γαλλική).

Υπό έκδοσιν:

Η Διαμόρφωσις του Ευρωπαϊκού Πνεύματος (με έμφαση στην ελληνική, ελληνιστική και βυζαντινή συμβολή κατά την δημιουργία του Ευρωπαϊκού πολιτισμού, 4ος 18ος αιών μ.Χ.).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ, Α' Το Δοκίμιο του καθ. Λεμπέση	7
Β' Η Έννοια του βλακός.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 1. Η γνωσιολογική ερμηνεία.....	19
2. Στοιχεία νοητικής διαδικασίας.....	27
3. Η σύγχυσις περί την έννοιαν.....	38
4. Στατική και δυναμική συμπλοκή.....	44
5. Ο κυκλικός συλλογισμός	50
6. Η αιτιότης	56
7. Η δυναμική συμπλοκή	63
8.0 "εντοπισμός της προσοχής"	69

9. Τα ψυχολογικά αίτια	76
10. Τα είδη	83
ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙΣ του βιβλίου	89
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ, Παραδείγματα από τη σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος.....	91
§ 1 Η περίπτωσης Ανδρέα Παπανδρέου	91
§2 Η περίπτωσης Κώστα Σημίτη.....	94
§3 Οι αμερικανικοί στόχοι και η πολιτική Α. Παπανδρέου	98
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	105